

Lämna ingen utanför

Statistisk lägesbild av genomförandet av
Agenda 2030 i Sverige, oktober 2020

GLOBALA MÅLEN
för hållbar utveckling

Lämna ingen utanför Statistisk lägesbild av genomförandet av Agenda 2030 i Sverige, oktober 2020

Producent SCB, Statistiska centralbyrån
Avdelningen för regioner och miljö
Solna strandväg 86,
171 54 Solna
010-479 40 00

Förfrågningar Sara Frankl
010-479 48 04
sara.frankl@scb.se

Det är tillåtet att kopiera och på annat sätt mångfaldiga innehållet.
Om du citerar, var god uppge källan på följande sätt:
Källa: SCB, Lämna ingen utanför Statistisk lägesbild av genomförandet
av Agenda 2030 i Sverige, oktober 2020

Leave no one behind – Annual review of the implementation of the 2030 Agenda in Sweden, October 2020

Producer Statistics Sweden, Department for
regions and environment
Solna strandväg 86
SE-171 54 Solna, Sweden
+46 10-479 40 00

Enquiries Sara Frankl
+46 10-479 48 04
sara.frankl@scb.se

It is permitted to copy and reproduce the contents in this publication.
When quoting, please state the source as follows:
Source: Statistics Sweden, Leave no one behind – Annual review of the
implementation of the 2030 Agenda in Sweden, October 2020 .

ISSN: 0000-0000 (Online)
URN:NBN:SE:SCB-202041BR2002_pdf

Denna publikation finns enbart i elektronisk form på www.scb.se
This publication is only available in electronic form on www.scb.se

Förord

Den statistiska lägesbild som SCB publicerade i oktober 2019 pekade på några stora utmaningar i genomförandet av Agenda 2030 i Sverige. En av dessa var att ojämlikheterna mellan olika grupper inte minskar och att de ökar på flera områden. Med den insikten i ryggen beslutade SCB att nästa statistiska lägesbild skulle fokusera helt på frågan om ojämlikheter mellan grupper, det vill säga på principen att inte lämna någon utanför. Den rapport vi här presenterar utgör resultatet.

Sverige och världen befinner sig nu i en pandemi som påverkar alla människor och verksamheter. FNs generalsekreterare António Guterres har pekat på att Agenda 2030 är den färdplan världens ledare stakat ut och som vägleder länder att ta oss igenom den svåra situationen. Guterres menar också att pandemin är en möjlighet att stärka arbetet med att nå målen, genom att utgå från agendans bärande grundpelare och principer om respekt för de mänskliga rättigheterna och att ingen ska lämnas utanför.

Syftet med årets statistiska lägesbild är därför att synliggöra grupper för vilka målen nås i mindre utsträckning än för andra och där en relativt sett högre andel individer inte får sina mänskliga rättigheter uppfyllda.

GD-Forum, ett nätverk av myndighetschefer engagerade i arbetet med att genomföra Agenda 2030, har konstaterat att pandemin visat på betydelsen av myndigheters förmåga att hantera komplexa samhällsutmaningar och på hur samverkan mellan myndigheter kan bidra till att hantera och lösa situationen. Krisen visar även tydligt på hur de olika dimensionerna av hållbarhet och målen i agendan påverkar och är beroende av varandra – men även på möjligheterna att ställa om till ett mer hållbart samhälle. (GD-Forum, 2020)

I SCB:s arbete med att ta fram denna rapport har samarbete med andra varit avgörande. Andra myndigheter, civila samhällets organisationer och andra aktörer har lämnat synpunkter, delat med sig av insikter och inte minst bidragit med statistik och uppgifter som gör denna uppföljning möjlig.

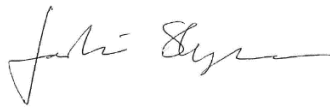
Liksom tidigare redovisningar av läget i genomförandet av agendan i Sverige har vi genomfört arbetet på ett pragmatiskt sätt. Vi har använt vad vi vet och vad vi har och tar med oss insikter till det fortsatta arbetet. Det kan handla om att saker vi identifierar men inte har möjligt att redovisa eller göra i den här rapporten, och saker som vi skulle vilja veta som vi behöver utreda vidare, lämnas till senare uppföljningar.

I mycket liknar denna redovisning den allra första lägesrapporten av hur Sverige låg till i förhållande till mål och delmål i Agenda 2030 som

publicerades i april 2017. Den är ett första försök att få en överblick över såväl de grupper för vilka målen i Agenda 2030 nås i mindre utsträckning än för andra som över tillgången till statistik för att mäta detta.

Såvitt vi kan bedöma är denna rapport unik i världen. Vi hoppas att den kan inspirera andra att utveckla arbetet med att följa upp principen om att inte lämna någon utanför.

SCB i Stockholm 2020-10-30

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Joakim Stymne', with a long horizontal flourish extending to the right.

Joakim Stymne
Generaldirektör

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	8
Hur ser utsattheten ut i Sverige?	8
Principen om att inte lämna någon utanför	25
Ramverk för analys.....	28
Om statistiken i rapporten	32
När statistik inte finns att tillgå.....	32
Kriterier vid val av underlagsmaterial	33
Information om statistikens kvalitet	33
Så gjorde vi.....	34
Jämlik hälsa	36
Utgångspunkter.....	36
Hälsoskillnader bland barn och unga.....	37
Hälsa och välbefinnande bland vuxna	39
Hälso- och sjukvård för alla	42
Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter	43
Utsatta grupper med litet avtryck i statistiken	44
Frihet från våld	48
Särskild utsatthet för våld.....	48
Statistiken om utsatthet för våld	48
Mäns våld mot kvinnor	50
Hedersrelaterat våld och förtryck	52
Barns och ungas utsatthet för våld	53
Våldsutsatthet och trygghet	55
Likvärdig utbildning	57
Barn och unga	58
Barn och unga som varit placerade	64
Utbildning i nationella minoritetsspråk	65
Deltagande i högskoleutbildning.....	66
Studenter i högskolan med funktionsnedsättning	67
Utbildningsnivån för vuxna med funktionsnedsättning.....	67
Anständiga arbetsvillkor	69
Sysselsättning	69
Arbetsmiljö	75
Ekonomisk jämlikhet	81
Indikatorer för att mäta ekonomisk utsatthet	81
Andelen ekonomiskt utsatta har minskat och ökat	82
Vilka är ekonomiskt utsatta?	83

Minska och motverka segregation	87
Segregationsbegreppet	87
Forskningen pekar på att segregationen har ökat	88
Stora skillnader i inkomstnivå	88
Stor andel trångbodda.....	90
Hög tillgång till kollektivtrafik	91
Uppväxtvillkor har betydelse för elevers skolresultat.....	91
Lika vanligt att vara medlem i ett politiskt parti	92
Högre otrygghet och utsatthet för brott	93
Hållbar miljö för alla	94
Luftföroreningar	94
Buller.....	97
Tillgång till grönområden.....	99
Effekter av klimatförändringarna	101
Deltagande i det politiska beslutsfattandet.....	104
Ett högt men ojämlikt valdeltagande.....	104
Valda av folket – utsedda av partierna	107
Effekter av covid-19-pandemin	110
Möjliga konsekvenser av pandemin i framtiden	111
Ojämligheter i överdödlighet.....	113
Ojämlika effekter på folkhälsan	117
Utsatthet för personer med funktionsnedsättningar.....	118
Utsatthet för våld och sexuella övergrepp	119
Effekter på ekonomisk jämlikhet	120
Luckor i statistiken	121
Svårundersökta grupper	130
Viktigt att ändå undersöka.....	132
Slutsatser	134
Ojämligheter på alla undersökta områden.....	134
Effekter av covid-19-pandemin	138
Luckor i statistiken	139
Att inte lämna någon utanför	140
Referenser.....	142
Diagram i rapporten.....	159
Figurer i rapporten	161
Tabeller i rapporten	161
Bilagor	163
1. Tabeller publicerade på scb.se	163
2. Sammansättning av extern arbetsgrupp	166

Förkortningar av statistiska undersökningar

ULF/SILC – Undersökningarna om levnadsförhållanden (SCB)

NTU – Nationella trygghetsundersökningen (Brå)

HLV – Hälsa på lika villkor (Folkhälsomyndigheten)

AKU – Arbetskraftsundersökningarna (SCB)

EHIS – Europeiska hälsoundersökningen

SRHR17 – Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) i Sverige 2017

Sammanfattning

Målen i Agenda 2030 handlar om att försöka skapa anständiga och hållbara levnadsförhållanden och levnadsvillkor för alla världens människor.

I den här rapporten har vi valt att fokusera på principen om att inte lämna någon utanför – en princip som genomsyrar hela agendan, och som förpliktigar varje land att utrota fattigdom i alla dess former, upphöra med diskriminering och minska ojämlikheter och utsatthet som lämnar människor utanför utvecklingen och undergräver individens och mänsklighetens potential.

När världens regeringar antog Agenda 2030 åtog de sig att genomföra den i enlighet med sina förutsättningar med nationellt relevanta mål. Eftersom förutsättningarna är lokala och skiljer sig mer eller mindre åt mellan länderna, medan målen är globala, blir varje lands utmaningar och styrkor unika. Sveriges måluppfyllelse bör alltså ses i relation till såväl nationella mål som till de målsättningar som överenskommits globalt.

Syftena med att i årets statistiska lägesbild fokusera på principen om att inte lämna någon utanför är att:

- synliggöra grupper för vilka målen i Agenda 2030 nås i mindre utsträckning än för andra, och där en relativt sett högre andel individer inte får sina mänskliga rättigheter uppfyllda
- lära oss mer om hur vi kan integrera erfarenheterna från dessa fördjupande analyser i den löpande och mer generella uppföljningen så att de här grupperna blir synliggjorda på ett bättre sätt i framtida uppföljningar
- få en sammanfattande bild av vilken statistik som saknas i Sverige för att på ett relevant sätt kunna följa upp agendans intention om att inte lämna någon utanför.

Hur ser utsattheten ut i Sverige?

Barnens hälsa är inte jämlik

Levnadsförhållanden och levnadsvillkor som till exempel familjens ekonomiska ställning kan påverka barns välbefinnande. Det är fler flickor än pojkar som uppger att de mår dåligt.

- Uppskattningsvis 10 procent av svenska barn kan ha utsatts för psykisk eller fysisk misshandel eller vanvård. Omkring 3 000 barn vårdas årligen på sjukhus efter övergrepp.

- Bland skolbarn i årskurs 5, 7 och 9 som uppgav att familjens ekonomiska ställning inte var så bra hade 8 av 10 flickor, och fler än hälften av pojkarna, både psykiska och somatiska besvär flera gånger i veckan (läsåret 2017/2018). Oavsett familjens ekonomiska villkor är andelen med besvär 20–27 procentenheter högre bland flickor än bland pojkar.

Högutbildade, sammanboende och kvinnor lever längre

Det är tydligt att utbildningsnivå, kön och om man lever ensam påverkar livslängden.

- Under perioden 2012–2019 ökade medellivslängden i alla undersökta grupper, men mest för sammanboende och minst för ensamstående med gymnasial eller förgymnasial utbildning.
- Bland äldre är risken för ohälsa och tidigare död högre för lågutbildade. Det finns även till exempel skillnader i läkemedelsbehandling och överlevnad efter en cancerdiagnos beroende på utbildningsnivå.
- I alla undersökta grupper är medellivslängden för kvinnor högre än för män även om könsskillnaderna har minskat något under senare år.

Ojämlig psykisk hälsa

Den psykiska ohälsan drabbar oftare flickor och kvinnor, personer som inte förvärvsarbetar, låginkomsttagare och personer med intellektuell funktionsnedsättning.

- Användningen av antidepressiva läkemedel har ökat stort under 2013–2017. Det är betydligt vanligare att flickor och unga kvinnor använder antidepressiva läkemedel än att pojkar och unga män gör det.
- 41 procent av 20–64-åringar som är utanför arbetskraften med sjuk- och aktivitetsersättning eller förtida ålderspension upplever nedsatt psykiskt välbefinnande, jämfört med 15 procent bland förvärvsarbetande.
- Högst andel med nedsatt psykiskt välbefinnande finns bland de arbetslösa 18–24-åringar som har låg inkomst och samtidigt uppger att de inte är heterosexuella: ungefär 40 procent. Den äldsta åldersgruppen, 65–84 år, har lägst andel personer med nedsatt psykiskt välbefinnande, 9 procent.
- Det är vanligt med psykisk ohälsa bland personer med intellektuell funktionsnedsättning.

Vissa avstår vård oftare än andra

Den privata ekonomin och eventuella funktionsnedsättningar kan påverka om vi avstår från vård eller inte.

- Andelen som avstått vård av ekonomiska orsaker är störst bland arbetslösa, 15 procent, följt av personer födda utanför Europa eller som har en icke-heterosexuell identitet, 10 procent. Lägst är andelen bland personer födda i Sverige, 2 procent.
- Personer med funktionsnedsättning har betydligt sämre hälsa än övriga befolkningen. De avstår också oftare från vård och behandling än andra gör.

Brister inom sexuell hälsa och rättigheter

Kunskap och utsatthet inom området sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter är ojämlikt fördelat.

- Nyinvandrade personer i åldern 16–29 år saknar ofta kunskaper om sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, SRHR. Enligt en studie visste var femte inte var de kan få tag på preventivmedel, fler än hälften svarade att de saknade kunskaper om hur kroppen fungerar, och nästan var fjärde kände inte till de sexuella rättigheterna i Sverige. Generellt uttryckte män ett större kunskapsbehov än kvinnor, utom vad gällde familjeplanering.
- Folkhälsomyndigheten lyfter att utrikes födda unga kvinnor är en särskilt sårbar grupp med förhöjd risk för tvångsäktenskap, sexuellt utnyttjande, sexuellt överförbara sjukdomar och oönskade graviditeter, eftersom de enligt en enkätundersökning ofta saknar kunskaper om SRHR.

Tydliga skillnader mellan grupper i självmordsstatistiken

Det är vanligare att män, personer från våra nordiska grannländer, personer som inte är gifta, personer utan förvärvsarbete och personer i samkönade äktenskap begår självmord.

- Under perioden 2015–2019 har dödligheten i självmord inte förändrats i någon större utsträckning, med undantag för äldre män där den minskat med nästan en fjärdedel, och bland kvinnor och män i åldern 15–29 år där den har ökat.
- Det finns tydliga skillnader i självmordsstatistiken utifrån utbildningsnivå och födelselandsgrupp: dödligheten är högst för personer födda i Norden utom Sverige och personer med förgymnasial utbildning: 24–25 per 100 000. Dödligheten är lägst för personer födda utanför Europa: 7 per 100 000.
- Självmordstalen är betydligt högre för män än för kvinnor: 21 respektive 9 per 100 000.
- Personer som blir arbetslösa, uppbär ekonomiskt bistånd istället för förvärvsinkomst eller som sorteras ut från ett förvärvsarbete på grund av sjukdom och får sjuk- eller aktivitetsersättning har betydligt högre risk för självmord.

Grupper som visats ha förhöjd risk för självmord är personer i samkönade äktenskap och personer som inte är gifta.

Frihet från våld

Barn och unga

Det finns många samvarierande faktorer kring utsatta barn, bland annat påverkar föräldrarnas eventuella missbruks- och sjukdomsbild.

Mobbade barn har ofta även blivit utsatta för brott som misshandel, rån och sexualbrott.

- I en undersökning uppger 4 av 10 elever att de någon gång blivit utsatta för barnmisshandel. I den relativt lilla grupp unga som anger att könsindelningen pojke respektive flicka inte passar är det 7 av 10 som uppger detta.
- Samma undersökning pekar på att ungefär 10 procent av barnen är multiutsatta, vilket betyder att de utsatts för våld minst tre gånger. Multiutsatthet samvarierar med barnens egna alkohol-, narkotika- och tobaksvanor, psykiska hälsa, prestation i skolan och mobbning.
- Enligt en skolundersökning från Brå är det vanligare att elever som har utsatts för mobbning också har blivit utsatta för olika brott. Pojkar blir i högre grad utsatta för misshandel, stöld och rån och flickor blir i större utsträckning utsatta för sexualbrott och hot.
- År 2019 anmäldes 106 brott om människohandel för sexuella ändamål. 12 avsåg människohandel med barn. Mörkertalet kan dock antas vara stort.

Kvinnors våldsutsatthet är mångfacetterad

Brist på sociala nätverk och beroendeställning till gärningspersonen kan vara orsaker till våldsutsatta flickors och kvinnors särskilda sårbarhet.

Hot och våld drabbar fler kvinnor med funktionsnedsättning, och sexualbrott drabbar oftare kvinnor och yngre.

- Våldsutsatta kvinnor och flickor kan vara särskilt sårbara på grund av omständigheter som ålder, missbruk, funktionsnedsättning, sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck, utländsk bakgrund och närståendes värderingar kring självbestämmanderätt över sexualitet och relationer. Det kan enligt Nationellt centrum för kvinnofrid bero på till exempel brist på sociala nätverk, diskriminering, rättslig status, eller en beroendeställning gentemot gärningspersonen.
- Mycket tyder på att kvinnor med funktionsnedsättning i högre utsträckning är utsatta för hot eller våld än kvinnor utan funktionsnedsättning.
- Enligt en studie från Folkhälsomyndigheten är sexuella trakasserier, sexuella övergrepp och sexuellt våld vanligt och

drabbar kvinnor och yngre i betydligt högre utsträckning än män och äldre.

Homo- och bisexuella kvinnor är extra utsatta

Enligt en studie från Folkhälsomyndigheten utsätts homosexuella, bisexuella och transpersoner i större utsträckning för sexuella övergrepp än heterosexuella. Utsatthet för sexuella trakasserier är vanligast bland bisexuella kvinnor, medan utsatthet för de grövsta formerna av sexuellt våld är vanligast bland homosexuella kvinnor. Homosexuella män är utsatta i samma omfattning som heterosexuella kvinnor.

Oron för våld störst bland unga kvinnor

Unga kvinnor och personer med funktionsnedsättning uttrycker större oro för att utsättas för våld och hot, enligt undersökningar från SCB och Brå.

- Ungefär var tionde person i åldern 25–64 år uppger en oro för att utsättas för misshandel. Andelen är högre bland yngre kvinnor och lägre bland äldre, både kvinnor och män.
- Nästan hälften av kvinnorna i åldern 16–24 år anger att de känner oro för att utsättas för våldtäkt eller andra sexuella övergrepp.
- Personer med funktionsnedsättning uppger i högre grad att de avstått från att gå ut på kvällen på grund av oro för att utsättas för våld eller hot om våld. Här finns också stora skillnader mellan kvinnor och män.

Utsattheten för hatbrott varierar beroende på typ av hatbrott

Homofobiska hatbrott sker oftare i en bostad, och personer från Afrika är mest utsatta för främlingsfientliga hatbrott, enligt Brå.

- Risken att utsättas för främlingsfientliga hatbrott är störst bland personer med nationell bakgrund i Afrika. Brotten består oftast av hot och trakasserier, men bland män är misshandel lika vanligt.
- Utsattheten för homofobiska hatbrott skiljer sig från övriga hatbrott genom att gärningspersonen oftare är en närstående och platsen en bostad.

Det dödliga våldet ökar

Enligt rapporter från Brå förändras ålders- och könsfördelningen bland brottsoffren när det dödliga våldet i kriminella miljöer ökar. Det är också mycket vanligare att kvinnor dödas av en person hon har eller har haft en parrelation med, enligt Brå.

- Det dödliga våldet har ökat under senare år, efter en längre tids nedgång. Anledningen är dödligt våld i kriminella miljöer. Det

har medfört att könsfördelningen bland brottsoffren för dödligt våld förändrats från två tredjedelar män och en tredjedel kvinnor på 90- och 00-talen till tre fjärdedelar män och en fjärdedel kvinnor.

- Vid dödligt våld i kriminella miljöer finns en kraftig överrepresentation i socialt utsatta områden och brottsoffren är yngre än vid andra typer av dödligt våld.
- Av de fall av dödligt våld som konstaterades 2019 var 25 av brottsoffren kvinnor och 86 män. När kvinnor var brottsoffer var förövaren i knappt två tredjedelar av fallen någon som kvinnan hade eller hade haft en parrelation med. Bland männen var motsvarande andel 2 procent.

Likvärdig utbildning

Skola och utbildningsnivå

Barns socioekonomiska bakgrund, deras deltagande i förskola och resultat i grundskolan påverkar deras utbildningsnivå i vuxen ålder. Färre vuxna med någon form av funktionsnedsättning har en eftergymnasial utbildning, än vuxna utan funktionsnedsättning.

- 2019 gick 78 procent av alla 1–3-åringar och 94 procent av 4–5-åringarna i förskolan. Det finns skillnader i andelen inskrivna barn i förskolan beroende på utländsk bakgrund och föräldrars utbildningsnivå.
- Det finns en tydlig koppling mellan meritvärdet från grundskolan och avslutad gymnasieutbildning. För elever med meritvärde mellan 240 och 320 poäng i årskurs 9 hade 98 procent av 21–23-åringarna avslutat minst treårig gymnasieutbildning 2019. Motsvarande siffra för dem med meritvärde lägre än 80 var 25 procent.
- Barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är överrepresenterade bland barn med ogiltig frånvaro.
- Det är vanligare att unga vuxna med högutbildade föräldrar påbörjar en högskoleutbildning än att de med lågutbildade föräldrar gör det.
- Det finns stora skillnader i andelen som påbörjar högskoleutbildning mellan olika län och kommuner.
- 2019 hade 50 procent av alla kvinnor och 38 procent av alla män i åldern 25–64 år en eftergymnasial utbildning.
- För personer i åldern 30–64 år med någon form av funktionsnedsättning har 37 procent av kvinnorna och 29 procent av männen eftergymnasial utbildning.

- Läsåret 2019/20 gick cirka 12 300 barn i grundsärskola och cirka 700 barn deltog i specialskolan. Det motsvarar drygt en procent av alla elever i den obligatoriska skolan.

Elevernas familjebakgrund har fått större betydelse

Elevernas socioekonomiska bakgrund har fått större betydelse för elevernas betygsresultat från och med slutet av 00-talet. Detta gäller i högre grad för utrikes födda elever än för inrikes födda elever.

- Elevernas socioekonomiska bakgrund har fått större betydelse för elevernas betygsresultat från och med slutet av 00-talet. Detta gäller i högre grad för utlandsfödda elever än för elever födda i Sverige.
- Sedan början av 1990-talet har det skett en kraftigt ökad spridning i skolornas kunskapsresultat. Det beror till stor del på ökad skolsegregation.
- 2019 var 84 procent av eleverna som avslutade årskurs 9 behöriga till ett yrkesprogram: 86 procent av flickorna och 83 procent av pojkarna. Det finns skillnader mellan eleverna beroende på svensk respektive utländsk bakgrund, samt invandringsår.

Stöd kan utjämna ojämlika förutsättningar

Möjligheten att få stöd i skolan, föräldrarnas utbildningsnivå och meritvärdet från grundskolan påverkar utbildningsnivån.

- 2019 hade majoriteten av de elever som inte hade godkända betyg i flera ämnen i årskurs 6 inte heller uppnått godkända betyg i alla ämnen i årskurs 9. Lite mer än hälften av eleverna som avslutade årskurs 9 och ej uppnått godkänt betyg i flera ämnen i årskurs 6 har inte fått särskilt stöd vid mätillfället i årskurs 7, 8 eller 9.
- Barn som varit placerade enligt socialtjänstlagen har ökade risker för bland annat olika hälsoproblem, kriminalitet, missbruk och svag arbetsmarknads-anknytning i vuxen ålder. Godkända grundskolebetyg har visat sig vara en stark skyddsfaktor mot en sådan negativ utveckling.
- 43 procent av kvinnor och 34 procent av män som varit placerade enligt socialtjänstlagen under hela årskurs 9 hade avslutat treårig gymnasieutbildning vid 20 års ålder. Motsvarande siffra för unga som inte varit placerade är 81 procent för kvinnorna och 75 procent för män.
- År 2019 fick 20 000 studenter i högskolan pedagogiskt stöd. 75 procent av dem har dyslexi eller olika neuropsykiatriska variationer.

Stress och nätmobbning skapar ohälsa

Skolstressen kryper nedåt i åldrarna och drabbar fler flickor än pojkar, och studenter med funktionsnedsättning känner sig mindre hemma i högskolan än övriga studenter.

- Skolstressen ökar för nästan samtliga undersökta åldrar. Bland äldre elever, årskurs 7 till 9 och gymnasieskolan, är det vanligare att flickor upplever skolstress.
- 2018 uppgav 3–7 procent av skolbarnen i åldrarna 11, 13 och 15 att de blivit utsatta för nätmobbning.
- Av svarande studenter med funktionsnedsättning i en undersökning från Universitets- och högskolerådet 2018 känner många en stor stress över att lyckas ta tillräckligt många högskolepoäng för att få fortsatt studiemedel, är mindre nöjda med sin utbildning, har en mer negativ upplevelse av studierna och känner sig mindre hemma i högskolan än svarande studenter utan funktionsnedsättning.

Anständiga arbetsvillkor

Anställningarnas utformning och konkurrensen påverkar jämlikheten

En högre andel av utrikes födda förvärvsarbetande är svagt etablerade på arbetsmarknaden jämfört med inrikes födda. En högre andel kvinnor än män har tidsbegränsade anställningar och merparten av dem som vill och kan arbeta mer än de gör är kvinnor. Arbetsgivare inom vissa branscher anser sig tvingade att tumma på reglerna för att klara konkurrensen, vilket drabbar deras anställda.

- År 2018 var 4,6 miljoner personer i Sverige förvärvsarbetande. Av dem var 6 procent av de inrikes födda och 9 procent av de utrikesfödda svagt etablerade på arbetsmarknaden.
- Under 2019 hade 18 procent av alla anställda kvinnor och 15 procent av alla anställda män en tidsbegränsad anställning. 31 procent av alla tidsbegränsat anställda var utrikes födda samtidigt som 19 procent av alla fast anställda var utrikes födda.
- 2019 fanns det cirka 140 000 undersysselsatta, det vill säga personer som både vill och kan öka sin arbetstid, i Sverige. 61 procent av dem var kvinnor.
- 2018 uppgav 5 av 10 arbetsgivare i städbranschen att de tvingas tumma på arbetsmiljö- och arbetstidsreglerna för att klara konkurrensen. 2017 uppgav 3 av 10 arbetsgivare inom bygg-, transport-, hotell- och restaurangbranschen samt inom lant- och skogsbruk samma sak.

Arbetsmarknadens mest utsatta

Unga, vissa arbetskraftsinvandrare, asylsökande, papperslösa och personer med funktionsnedsättning är särskilt utsatta på arbetsmarknaden.

- Unga som varken arbetar eller studerar (UVAS) är en grupp med generellt sämre förutsättningar än andra att komma in på arbetsmarknaden och därmed riskerar ett långvarigt utanförskap. Bland kvinnor i åldern 20–29 år i denna grupp är det vanligast att få sin inkomst genom vård av barn eller nära anhörig. Bland männen i samma grupp och ålder får flest av de utrikes födda sin inkomst genom ekonomiskt bistånd. För inrikes födda är sjuk- eller aktivitetsersättning vanligast, tillsammans med en låg förvärsinkomst.
- År 2018 fanns det 127 000 arbetskraftsinvandrare i Sverige som inte var folkbokförda. Vissa återfinns i näringsgrenar där arbetsvillkoren inte alltid är goda. 29 procent av arbetskraftsinvandrarerna var kvinnor. Av dem arbetade 21 procent främst i städföretag. Männen arbetade inom byggindustrin, i städföretag, och på hotell och restauranger. Även asylsökande och så kallade papperslösa personer är väldigt utsatta på arbetsmarknaden, men det saknas i princip helt statistik om denna grupp.
- 2017 hade drygt 8 av 10 sysselsatta personer med funktionsnedsättning arbetat fastän de var sjuka. De uppgav i betydligt högre utsträckning än övriga sysselsatta att de jobbade trots sjukdom för att de inte hade råd att vara sjuka. Närmare 9 av 10 personer med funktionsnedsättning med nedsatt arbetsförmåga hade arbetat fastän de var sjuka. Drygt 40 procent av dem uppgav att de inte hade råd att vara sjuka. 17 procent av dem jobbade trots sjukdom för att de var rädda att förlora jobbet, jämfört med 6 procent bland samtliga sysselsatta.

Diskriminering på arbetsplatsen

Personer med funktionsnedsättning och utrikes födda drabbas i högre grad av diskriminering på arbetsplatsen, jämfört med samtliga sysselsatta.

- 2017 upplevde närmare 3 av 10 personer med funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga att de varit utsatta för diskriminering. Närmare 1 av 10 upplevde att de var diskriminerade på grund av sin funktionsnedsättning. Bland samtliga sysselsatta upplevde drygt 1 av 10 att de varit utsatta för diskriminering.
- Våld, hot och mobbning på arbetet är vanligare bland personer med funktionsnedsättning.

- Omkring 1 av 4 sysselsatta födda utomlands upplevde någon form av diskriminering, jämfört med 1 av 10 födda i Sverige.

Ekonomisk jämlikhet

Fler med låg ekonomisk standard men inkomststandarden ökar

Andelen med låg ekonomisk standard har ökat, samtidigt som inkomststandarden blivit högre. Största skillnaden finns mellan förvärvsarbetande och icke förvärvsarbetande.

- 2018 hade 15 procent av befolkningen en låg ekonomisk standard, vilket betyder att de lever i hushåll med en disponibel inkomst under 60 procent av medianinkomsten. Det var en fördubbling jämfört med 1995, och beror på att medel- och höginkomsttagare haft en bättre inkomstutveckling än låginkomsttagare.
- Inkomststandarden har ökat – mest för höginkomsttagare, men även för låginkomsttagare, vilket medför att andelen personer med låg inkomststandard har minskat. Låg inkomststandard innebär att inkomsterna inte räcker för att betala nödvändiga omkostnader som till exempel boende, hemförsäkring, barnomsorg och lokala resor. Störst andel med låg inkomststandard finns bland dem som saknar förvärvsarbete: andelen är 19 gånger högre än bland dem som förvärvsarbetar.
- 1996 bodde närmare en femtedel av befolkningen i hushåll med låg inkomststandard. 2018 var det en tjugondel, 5 procent.
- Bland de allra äldsta är det nästan dubbelt så hög andel ensamboende kvinnor som har låg ekonomisk standard jämfört med ensamboende män. Det är dock vanligare att ensamboende män har långvarigt ekonomiskt bistånd, låg inkomststandard eller är överskuldssatta.

Vilka är ekonomiskt utsatta?

Barn, ensamstående mammor, utrikes födda och personer med funktionsnedsättning är mest ekonomiskt utsatta. En allvarlig följd av ekonomisk utsatthet är hemlöshet.

- Sett utifrån indikatorerna låg ekonomisk standard, låg inkomststandard, långvarigt ekonomiskt bistånd och överskuldsättning är det vanligare för barn än för vuxna att leva i ekonomisk utsatthet. Barn till ensamstående föräldrar löper högre risk för ekonomisk utsatthet än barn med sammanboende föräldrar.
- Ensamstående kvinnor med barn är ekonomiskt utsatta i betydligt högre utsträckning än ensamstående män med barn.
- Det är betydligt vanligare med ekonomisk utsatthet bland utrikes födda än bland inrikes födda. Störst är skillnaden för

långvarigt ekonomiskt bistånd, där andelen är nästan 7 gånger högre bland utrikes födda än bland svenskfödda.

- Det är 26 gånger vanligare att barn med utrikes födda föräldrar lever med långvarigt ekonomiskt bistånd jämfört med barn med inrikes födda föräldrar.
- Mycket tyder på att personer med funktionsnedsättning i högre grad är ekonomiskt utsatta än personer utan funktionsnedsättning.
- 2017 var drygt 33 000 personer hemlösa i Sverige. En vanlig anledning till att de inte godkännts på den ordinarie bostadsmarknaden var att de hade för låg inkomst eller saknade en form av inkomst som accepterades av hyresvärdar. Ekonomiskt bistånd är ett exempel på inkomster som ibland inte accepteras.

Den socioekonomiska segregationen ökar

Fler personer i områden med socioekonomiska utmaningar har låg ekonomisk och materiell standard, och fler är trångbodda jämfört med andra områden.

- Den socioekonomiska segregationen har ökat i Sverige sedan 1990-talet. Segregationen är mest märkbar i storstäderna och förorterna.
- I områden med socioekonomiska utmaningar levde över 50 procent i åldersgruppen 0–19 år i ett hushåll med låg ekonomisk standard år 2018. Motsvarande andel i övriga områden var 14 procent.
- 2019 var Sverige ett av de EU-länder som hade lägst andel personer i allvarlig materiell fattigdom, förutom i områden med socioekonomiska utmaningar där andelen var i nivå med EU-genomsnittet, knappt 7 procent. I övriga områden var andelen drygt 1 procent.
- Av befolkningen 16 år och äldre som bor i områden med socioekonomiska utmaningar bor 15 procent i hushåll med fler än två boende per sovrum. I övriga områden är 4 procent trångbodda enligt samma definition.
- Personer födda utanför Europa är i högre grad trångbodda än såväl inrikes födda som födda i Europa utom Sverige. I områden med socioekonomiska utmaningar är 30 procent av de födda utanför Europa trångbodda.

Andra uppväxtvillkor, lägre valdeltagande och bättre kollektivtrafik

Uppväxtvillkoren påverkar många elevers behörighet till gymnasiet mer än bostadsområdet, färre pratar politik och färre röstar.

- I områden med socioekonomiska utmaningar är färre elever behöriga till gymnasieskolans yrkesprogram än i övriga områden. För barn med utländsk bakgrund är orsaken snarare kopplad till skillnaderna i uppväxtvillkor, än området barnen bor i: det finns ingen skillnad i behörighet mellan områden när hänsyn tas till skillnader i uppväxtvillkor. För barn med svensk bakgrund är däremot behörigheten sämre för dem i områden med socioekonomiska utmaningar än i andra områden.
- År 2018–2019 uppgav 29 procent av befolkningen från 16 år i områden med socioekonomiska utmaningar att de för det mesta deltar i diskussioner och säger sin åsikt när samtal kommer in på politik, jämfört med 38 procent i övriga områden. Andelen som är medlem i ett politiskt parti är dock densamma, omkring 5 procent oavsett område.
- I riksdagsvalet 2018 röstade 77 procent av den röstberättigade befolkningen i områden med socioekonomiska utmaningar, jämfört med 90 procent i övriga områden.

Mer oro, otrygghet och dödligt våld

I områden med socioekonomiska utmaningar är fler oroliga för överfall och hot, uttrycker kvinnor mer oro än män, och det sker fler allvarliga brott där jämfört med övriga områden.

- År 2016–2017 uppgav 20 procent av befolkningen från 16 år i områden med socioekonomiska utmaningar att de någon gång under de senaste 12 månaderna avstått från att gå ut på kvällen på grund av oro för att bli överfallen eller hotad, jämfört med 15 procent i övriga områden.
- Kvinnor upplever otrygghet i högre grad än män. Nära var tredje kvinna i områden med socioekonomiska utmaningar uppgav att hon avstått från att gå ut på kvällen på grund av oro.
- Allvarliga brott som skjutningar och dödligt våld har ökat under senare år, och förekommer i högre grad i så kallade utsatta områden. De kan i allt högre grad kopplas till konflikter i den kriminella miljön.

Bättre tillgång till kollektivtrafik

2018 var andelen av befolkningen i städer och tätorter som har enkel tillgång till kollektivtrafik 96 procent i områden med socioekonomiska utmaningar jämfört med 89 procent i övriga områden.

Hållbar miljö för alla

Luftföroreningar, buller och klimatförändringar hotar hälsan

Luftföroreningar och buller är två av de största miljöhälsoproblemen i Sverige. Miljöhälsoproblemen och de klimatrelaterade hälsoproblemen påverkar vissa redan på andra sätt utsatta grupper mer än andra.

- Det finns i dagsläget ingen övergripande statistik om hur exponering för luftföroreningar skiljer sig åt mellan olika sociala eller socioekonomiska grupper. Däremot visar undersökningar att vissa regioner samt tätorter och storstäder är mer exponerade för luftföroreningar.
- Undersökningar visar att låginkomsttagare och utrikes födda är mer utsatta för buller i och nära bostaden. Det visar svaren på en folkhälsoenkät från Folkhälsomyndigheten 2018. Det är också en större andel kvinnor än män som upplever sömnbesvär på grund av buller.
- På grund av klimatförändringarna blir värmeböljor vanligare och kan ha hälsoskadliga effekter, särskilt för extra sårbara grupper. En studie visar att risken att dö av kranskärslsjukdomar under värmeböljor är högre i mer socioekonomiskt utsatta områden.

Valdeltagandet och representationen i riksdagen är ojämlika

Valdeltagandet är högt men ojämlikt fördelat, få är medlemmar i ett politiskt parti, och de flesta riksdagspolitiker är höginkomsttagare.

- Det svenska valdeltagandet är högt och har ökat i de fyra senaste riksdagsvalen.
- Valdeltagandet i riksdagsvalet 2018 var lägst bland utrikes födda, de med endast förgymnasial utbildning, och bland låginkomsttagare.
- Sannolikheten för att personer ska rösta ökar om de har personer som röstar i sin omgivning.
- Ungefär 5 procent av befolkningen från 16 år är medlem i ett politiskt parti.
- De allra flesta riksdagspolitiker är höginkomsttagare. Detta beror till viss del på riksdagsarvodet överstiger gränsen för höga inkomster. Men även bland nyinvalda riksdagspolitiker är nära 80 procent höginkomsttagare.
- Bland riksdagsledamöterna är framför allt grupperna äldre, yngre, utrikes födda, personer med gymnasial och förgymnasial utbildning, samt kvinnor underrepresenterade.

Ålder, kön och socioekonomiska faktorer påverkar dödligheten i covid-19

Fler låginkomsttagare, lågutbildade, äldre och boende på LSS-boenden har avlidit under pandemin. Även kön och bakomliggande sjukdomar har påverkat dödligheten.

- Dödligheten i covid-19 var under våren 2020 högre bland låginkomsttagare, för människor som immigrerat från låginkomstländer, för lågutbildade och ogifta äldre.
- Ålder, kön och bakomliggande sjukdomar är betydelsefulla faktorer i dödligheten i covid-19. Andelen avlidna ökade med ökande ålder för båda könen. Fler män än kvinnor har avlidit i covid-19.
- Dödligheten bland personer över 70 år som bor på äldreboenden var större under perioden mars–juni 2020 än under motsvarande månader 2016–2019.
- Dödligheten i covid-19 bland människor med boendeinsatser enligt LSS var nästan 3 gånger högre än dödligheten i övriga befolkningen. Dödligheten i gruppen var också större för personer under 70 år än för personer över 70 år.

Riskfaktorer vid covid-19

Personer över 70 år blir oftare svårt sjuka i covid-19. Socialt utsatta grupper och vissa yrkesgrupper löper högre risk att smittas.

- Det är vanligare med sjukdomstillstånd som innebär risk för svåra symtom vid covid-19 i gruppen över 70 år, än i gruppen under 70 år. Sjukdomstillstånden är överrepresenterade bland de som avlidit i covid-19.
- Många riskfaktorer för att drabbas av covid-19 finns hos socialt utsatta grupper som ofta är trångbodda och saknar möjlighet att hålla den sociala distansen. Även vissa yrkesgrupper utsätts för större smittorisk, som taxiförare, pizzabagare och buss- och spårvagnsförare.

Barnen och covid-19

Barn med särskilda behov har haft svårare att klara övergången till distansundervisning, och fler har kontaktat tjej- och ungdomsjourerna sedan pandemin startade.

- Bland barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som går i skolan uppges 62 procent uppleva att problem med skolan har förvärrats, enligt en enkätundersökning från Riksförbundet Attention från våren 2020. Barn som tidigare gått i skolan blir nu hemma på heltid, skolan möter inte elevers behov, stöd och anpassningar uteblir och många elever har inte klarat av övergången till distansstudier.
- I en enkätundersökning från Funktionsrätt Sverige uppgav 27 procent att deras barns tillgång till skola och utbildning hade påverkats under covid-19-pandemin. 17 procent av de tillfrågade angav att deras privatekonomi påverkats negativt av

pandemin. 55 procent angav att de löser vardagsekonomin med hjälp av besparingar.

- I början av covid-19-pandemin 2020 ökade antalet kontakter med tjej- och ungdomsjourer med 20–40 procent, jämfört med 2019.

Brottsligheten och våldsutsatthet under pandemin

Sedan covid-19 drabbade Sverige har antalet anmälda fall av sexualbrott mot barn ökat kraftigt. Även antalet fall av våld i nära relationer har ökat.

- Antalet personer som blev misshandlade av en bekant ökade under perioden mars–juli 2020, medan antalet kvinnor som misshandlades av en obekant minskade.
- Antalet anmälda sexualbrott i gruppen över 18 år minskade med mellan 15 och 5 procent under mars–maj 2020, jämfört med 2019. Men sexualbrotten mot barn ökade under motsvarande period med mellan 3 och 39 procent beroende på månad. Ökningen av sexualbrotten mot barn var 40 procent under juni och 21 procent under juli, vilket är mycket högre än ökningen för vuxna, som var 4 respektive 12 procent.

Pandemins konsekvenser för företag och arbetsmarknad

Pandemin har slagit hårt mot många företag och arbetslösheten har stigit, mest bland unga.

- Enligt en panelundersökning från Företagarna i juni 2020 har många företag haft behov av att minska personalkostnader för att undvika uppsägningar under pandemin. 39 procent uppger att de haft behov av statliga stödåtgärder. Trots detta ökade antalet arbetslösa i hela befolkningen i åldrarna 15–74 år från 405 800 under första kvartalet till 489 200 i andra kvartalet.
- Under andra kvartalet ökade arbetslösheten mest hos människor i åldern 15–24 år jämfört med äldre åldersgrupper.

Pandemins påverkan på folkhälsan

Enligt Folkhälsomyndigheten är de potentiella konsekvenserna av covid-19-pandemin på folkhälsan:

- att minskad tillgång till förskola och skola påverkar vissa barns trygghet, utveckling och möjlighet att tillgodogöra sig en utbildning negativt.
- dåliga försörjningsmöjligheter bland grupper med låg utbildning och social utsatthet.

- att hälsoskillnader mellan befolkningsgrupper i samhället ökar, eftersom bruk av tobak, alkohol, droger och spel om pengar riskerar att öka bland socialt utsatta grupper.
- att personer som redan upplever psykisk ohälsa blir särskilt utsatta.
- att den påtvingade isoleringen ökar risken för psykiatriska diagnoser.
- att fler personer som blir sjukskrivna, arbetslösa eller är i behov av ekonomiskt bistånd begår självmord.

Bristande statistik skapar kunskapsluckor

Det finns flera områden där det saknas statistik för att bilden över utsattheten ska bli komplett. Exempel på sådana områden är:

- personer med funktionsnedsättning, inklusive barn med funktionsnedsättning
- nationella minoriteter
- personer som arbetar tillfälligt i Sverige men är folkbokförda i ett annat land
- asylsökande som väntar på beslut
- papperslösa (till exempel asylsökande som fått avslag men är kvar i landet, arbetande utan arbetstillstånd)
- barn i allmänhet, och barns hälsa i synnerhet
- omhändertagna barn
- hbtq-personer
- kvinnor och barn som utsatts för människohandel för sexuella ändamål, samt
- hedersrelaterat våld och förtryck.

Viktiga slutsatser

Några av de viktigaste slutsatserna som kan dras av innehållet i denna rapport är att:

- på en övergripande nivå kan personer med olika typer av funktionsnedsättningar, barn till personer i någon typ av utsatthet och utlandsfödda från vissa delar av världen eller med kort vistelsetid i Sverige sägas vara särskilt sårbara för vissa typer av utsatthet som lämnar människor utanför i utvecklingen mot ett mer hållbart samhälle. Kvinnor och flickor är också ofta i högre grad sårbara, särskilt när olika sårbarheter och utsattheter överlappar varandra.

Luckor i statistiken

Slutsatser

- det finns utmaningar i den statistiska uppföljningen om till exempel personer med funktionsnedsättning, barn, våld i nära relation och sexuellt våld. Det finns mycket begränsad statistik att tillgå om hedersrelaterat våld och förtryck, nationella minoriteter, papperslösa och hbtq-personer.
- att inte lämna någon utanför innebär att arbete och insatser behöver ske på många olika plan. En likvärdig skola och utbildning verkar vara en stark skyddsfaktor i förhållande till flera undersökta områden. Synliggörande av utsatthet kan också bidra till bättre generell förståelse för mekanismerna bakom sårbarhet. Att utveckla statistiken kan vara komplicerat, resurskrävande och ta tid, men är en möjlighet i sammanhanget.

Principen om att inte lämna någon utanför

“När vi inleder denna viktiga gemensamma resa utfäster vi oss att ingen kommer lämnas utanför. Utifrån erkännandet av den mänskliga värdigheten som grundläggande vill vi se målen och delmålen uppfyllas för alla nationer och folk och för alla samhällsskikt. Och vi kommer att anstränga oss att nå dem som är längst efter först.”

Att förändra vår värld: Agenda 2030 för hållbar utveckling, para. 4 (FN, 2015)

När Agenda 2030 och de 17 Globala målen antogs lovade världens länder inte bara att avskaffa extrem fattigdom, att lösa klimatkrisen och att främja fred och rättvisa, utan också att minska ojämlikheter i världen. Världens ledare gjorde ett åtagande om att 'Leave no one behind' – de lovade att ingen ska lämnas utanför utvecklingen och att de ska sträva efter att nå dem som är längst ifrån först. Detta representerar ett otvetydigt löfte från alla FN:s medlemsstater att utrota fattigdom i alla dess former, upphöra med diskriminering och minska ojämlikheter och utsatthet som lämnar människor utanför och undergräver individens och mänsklighetens potential. (UNSDG, 2019)

Principen grundar sig på FN:s normativa standarder, som jämlikhet och icke-diskriminering som är grundläggande principer i FN:s stadga. Den grundar sig också på internationella åtaganden om mänskliga rättigheter och jämställdhet och på nationella rättssystem över hela världen. Det är viktigt att komma ihåg att principen gäller alla, det vill säga även personer som lever i ett samhälle utan tillstånd (så kallade papperslösa).

Vad menas med att ingen ska lämnas utanför?

Ur agendans politiska deklaration kan utläsas att principen om att inte lämna någon utanför betyder att alla människor i ett samhälle ska ha jämlika möjligheter att ta del av utvecklingen, kunna få sina mänskliga rättigheter uppfyllda och förverkliga sin mänskliga potential.

När människor lämnas utanför innebär det inte bara risker i förhållande till deras mänskliga rättigheter utan också sociala och ekonomiska risker i form av bortslösad mänsklig och produktiv potential och ökad risk för ohälsa. Ekonomisk tillväxt är till exempel generellt långsammare i länder med stora eller växande ojämlikheter och kan också generera ökade sociala spänningar och politisk oro. (UNSDG, 2019)

Regeringen (2020) har i en rapport publicerad i samband med FN:s högnivåforum om Agenda 2030 för hållbar utveckling angett huvuddragen i hur Sverige utökar sitt arbete för att visa resultat när det gäller principen om att inte lämna någon utanför. Sju huvudbudskap har formulerats om vad som ska uppnås senast 2030.

- Förverkligande av mänskliga rättigheter och jämställdhet
- Stärkt egenmakt och deltagande
- Främjande av omställningen till resurseffektiva, motståndskraftiga och klimatneutrala ekonomier
- Främjande av fattigdomsminskning på många olika plan
- Främjande av dialog mellan arbetsmarknadens parter och av anständigt arbete
- Stegvis förverkligande av socialt skydd för alla
- Bättre data och uppföljning

I uppföljningstermer betyder det att individers levnadsvillkor och förutsättningar måste synliggöras. Det innebär att gå längre än att bedöma medelvärden och framsteg på aggregerad nivå. Detta kräver uppdelning av data och statistik för att identifiera vem som lämnas utanför, hur och varför, och vem som upplever flera former av utsatthet samtidigt.

Vem riskerar att lämnas utanför?

Människor som riskerar att lämnas utanför, så som det uttrycks i Agenda 2030:s mål och delmål för hållbar utveckling, tillhör ofta sociala grupper som är mer sårbara än andra. I agendans deklaration nämns till exempel barn, unga, kvinnor och flickor eller personer med funktionsnedsättning. I agendan refereras särskilt till människor i sårbara situationer (vulnerable situations) och till dessa människors särskilda risk att lämnas utanför utvecklingen mot ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart samhälle.

Fattigdom är ett grundläggande problem, men långt från den enda orsaken till att människor lämnas utanför. Diskriminering kan också hindra människor att realisera sin potential. I många länder står kvinnor och flickor, flyktingar, migranter och hbtq-personer inför svåra hinder i form av diskriminering, exkludering och inskränkta rättigheter.

Geografi och tillgång till infrastruktur, liksom till utbildning, påverkar också människors möjligheter att tillvarata sina civila, kulturella, ekonomiska, politiska eller sociala rättigheter.

Hbtq är ett paraplybegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner och personer med queera uttryck och identiteter.

Vem som helst kan vara utsatt för något som begränsar ens möjligheter till utveckling eller till åtnjutande av sina mänskliga rättigheter. Du kan till exempel vara arbetslös, sjuk, ha låg inkomst eller vara utsatt för hot och våld. I statistiken kan vi se att det inom vissa sociala och/eller socioekonomiska grupper finns fler individer som är utsatta för en viss omständighet än inom andra grupper. Inom vissa grupper finns dessutom faktorer som kan innebära att utsattheten kan få särskilt allvarliga konsekvenser eller leda till att man blir utsatt på flera sätt samtidigt. Dessa grupper ses som särskilt sårbara.

Sårbarhet och utsatthet i statistiken

I uppföljningen av principen om att inte lämna någon utanför används statistik utifrån en förståelse om strukturella förutsättningar som finns i befolkningen och som innebär ökad sårbarhet och risk. Det är till exempel känt att vissa faktorer påverkar människors hälsa och ekonomiska och sociala situation, vilket innebär att vi kan följa människor som befinner sig i livssituationer som kännetecknas av viss sårbarhet. Det är samtidigt viktigt att påpeka att det inte betyder att en enskild individ i en grupp som bedöms som sårbar automatiskt är särskilt utsatt.

I praktiska termer innebär detta att vi i den statistiska uppföljningen särskilt studerar grupper där andelen individer som kan antas vara utsatta för vissa omständigheter är större än i andra grupper i samhället och mäter den faktiska utsattheten i dessa grupper i jämförelse med andra grupper.

Syftet med lägesbilden

Med bakgrund i principen om att inte lämna någon utanför, hur den kan tolkas och vad principen innebär rent praktiskt när den ska följas upp, har SCB formulerat ett antal intentioner som legat till grund för arbetet med rapporten.

- I. Syftet med årets statistiska lägesbild är att synliggöra grupper för vilka målen i Agenda 2030 nås i mindre utsträckning än för andra och där en relativt sett högre andel individer inte får sina mänskliga rättigheter uppfyllda.
- II. Ett ytterligare syfte med rapporten är att lära oss mer om hur vi kan integrera erfarenheterna från dessa fördjupande analyser i den löpande och mer generella uppföljningen så att de här grupperna blir synliggjorda på ett bättre sätt i framtida uppföljningar.
- III. Dessutom är arbetet med lägesbilden ett tillfälle att få en sammanfattande bild av vilken statistik som saknas i Sverige för att på ett relevant sätt kunna följa upp agendans intention om att inte lämna någon utanför.

Ramverk för analys

”People get left behind when they lack the choices and opportunities to participate in and benefit from development progress. All persons living in extreme poverty can thus be considered ‘left behind’, as can those who endure disadvantages or deprivations that limit their choices and opportunities relative to others in society.”

What does it mean to leave no one behind? (UNDP, 2018)

Utsatthet är komplext. Kunskap om hur utsatthet manifesterar sig för kvinnor och män och flickor och pojkar i olika grupper är fundamentalt för att utforma effektiva handlingsprogram och åtgärder för att motverka utsatthet, ojämställdhet och ojämlikheter.

För att fånga något av komplexiteten i begreppet ”utsatthet” har SCB tagit stöd i Sidas ramverk för multidimensionell fattigdomsanalys i analyserna av resultaten, men även i urvalet av indikatorer och områden som analyseras. Det har handlat om:

- 1) att säkerställa att så många relevanta aspekter och omständigheter som möjligt som kan leda till en ökad risk att lämnas utanför kommer med i analysen, och
- 2) att ha ett ramverk, inklusive begrepp, att förhålla sig till i analysen av olika typer av utsatthet och hur olika omständigheter kan innebära ökad sårbarhet.

Modellen som Sida definierat baseras på en teori som ofta används i analyser av livskvalitet, *The Capability approach*, en teori som utvecklats av ekonomen Amartya Sen och filosofen Martha Nussbaum. Teorin grundar sig i två viktiga principer: att friheten att uppnå förbättrad livskvalitet är viktig på ett moraliskt plan; och att friheten att förbättra sin livskvalitet ska förstås i termer av människors *förmågor*, det vill säga i deras reella möjligheter till utveckling. Teorin ligger till grund för fler av de indikatoruppsättningar och analyser som görs på området livskvalitet hos till exempel Eurostat och OECD.

Teorin har sedan vidareutvecklats av Sabina Alkire och James Foster vid Oxford poverty and human development initiative (OPHI) för analyser av multidimensionell fattigdom. Modellen är en flexibel teknik för att mäta fattigdom eller livskvalitet som kan innefatta flera dimensioner och indikatorer för att skapa mått som kan anpassas till specifika sammanhang.

Dimensioner av utsatthet i Sidas ramverk för multidimensionell fattigdomsanalys

Resurser

Resurser som kan användas för att upprätthålla en anständig levnadsstandard, uppfylla grundläggande behov och förbättra ens liv. Resurser kan vara både materiella och icke-materiella.

Möjligheter och val

Möjligheter att utveckla och/eller använda resurserna för att upprätthålla en anständig levnadsstandard eller förbättra sitt liv.

Makt och röst

Makt och röst hänför sig till människors förmåga att formulera sina bekymmer, behov och rättigheter på ett informerat sätt och att delta i beslutsfattande som påverkar dessa problem i hushållet, i lokala samhällen och på nationell nivå.

Mänsklig/personlig säkerhet

Fysiskt, sexuellt och/eller psykologiskt våld och osäkerhet är begränsningar för olika grupper och individers möjligheter att utöva sina mänskliga rättigheter.

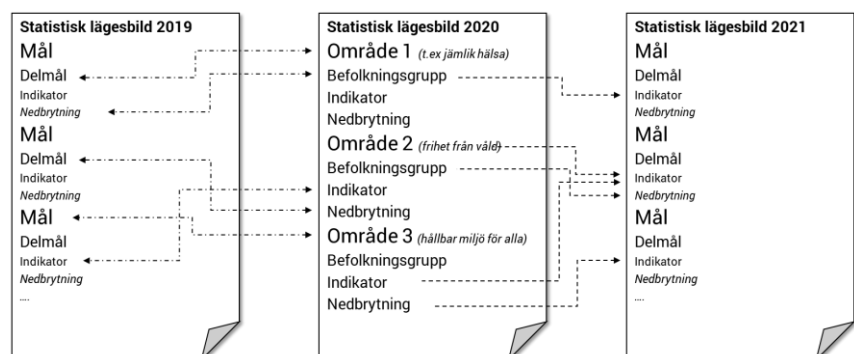
Agendans målstruktur frångås i redovisningen

Vi har valt att inte systematiskt gå igenom alla delmål för att identifiera vilka som kan vara lämnade utanför med avseende på just det målet. Istället har vi identifierat ett antal områden vi bedömt intressanta att studera i den svenska kontexten. En analys av agendans mål, kända sårbara grupper och det teoretiska ramverket resulterade sammantaget i den kapitelindelning som återfinns i rapporten. Några aspekter har bedömts som så pass horisontellt relevanta att de bör ingå i alla undersökta områden. Uppväxtvillkor, det sena livets villkor, jämställdhet och funktionshinderperspektivet undersöks i alla kapitel där det är relevant och så långt statistiken tillåter.

Inom dessa områden har sedan ett eller ett antal av agendans 169 delmål valts ut som relevanta att undersöka utifrån principen om att inte lämna någon utanför. Detta innebär att alla delmål inte berörs i den här genomgången.

Figur 1. Hur lägesbilden 2020 passar in i Agenda 2030:s målstruktur

Beskrivning av strukturen i årliga lägesbilder

Genom att frångå agendans målstruktur och istället undersöka några viktiga områden och omständigheter där det redan är känt att ojämlikheter uppstår hoppas vi lära oss mer om vilka aspekter som är

möjliga och relevanta att lägga till eller anpassa till den fortsatta reguljära uppföljningen av genomförandet av Agenda 2030 i Sverige. Vi ser också framför oss att denna genomgång ska kunna följas av en liknande genomgång någon eller några gånger under det närmaste decenniet. På det sättet kan denna studie ses som en sorts baslinje att utgå ifrån för att följa genomförandet av agendan med avseende på principen om att inte lämna någon utanför.

Diskriminering, jämställdhet och mänskliga rättigheter

Såväl diskrimineringsgrunderna som de mänskliga rättigheterna är nära kopplade till principerna om att inte lämna någon utanför. Jämställdhet och alla kvinnor och flickors egenmakt ses som avgörande för att alla människor och samhällen ska utveckla sin fulla potential. Detta återspeglas i Agenda 2030.

De mänskliga rättigheterna handlar i stor utsträckning om alla människors lika värde och att alla människor har vissa grundläggande rättigheter. Det handlar till exempel om rätten till att kunna försörja sig, att ha tillgång till en bostad, att kunna äta sig mätt och få lära sig att läsa och skriva. Alla människor har också rätt att få känna sig säkra, leva ett liv fritt från våld, tro vad de vill, själva välja om, när och med vem de ska gifta sig och bestämma över sin egen kropp och sina egna liv.

Diskrimineringsgrunderna är antagna i svensk lag och reglerar hur diskriminering bedöms juridiskt. Det är förbjudet att diskriminera på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

Diskriminering och mänskliga rättigheter i statistiken

I viss mån följs diskriminering upp i nationella urvalsundersökningar och Diskrimineringsombudsmannen följer upp anmälningar om brott mot diskrimineringslagen. Varken diskrimineringsgrunderna eller de mänskliga rättigheterna är dock lämpliga för att strukturera den statistiska uppföljningen av Agenda 2030. Flera av dem är dessutom mycket svåra att fånga i statistiska undersökningar och i annan kvantitativ informationsinsamling. I Sverige samlas i regel inte statistik om till exempel etnicitet, religion eller sexuell läggning in. De bedöms som känsliga personuppgifter och insamling av sådan information måste alltid bedömas mycket noggrant i förhållande till människors integritet.

Däremot har såväl de mänskliga rättigheterna som diskrimineringsgrunderna och ett jämställdhetsperspektiv fungerat som bakomliggande referenser både i analys av resultaten och i beslut om vilka indikatorer, nedbrytningar och vilken kapitelindelning som redovisas. De mänskliga rättigheterna som bakomliggande referens innebär till exempel att vi undersöker, eller försöker undersöka,

situationen för alla människor som befinner sig i landet, det vill säga även personer som vistas i landet utan tillstånd (så kallade papperslösa). Diskrimineringsgrunderna och jämställdhetsperspektivet bygger på en förståelse om maktordningar i samhället och är som sådana viktiga bakgrundsreferenser. De fungerar också som bakgrundsreferenser i analysen om vilken statistik som saknas i Sverige för att vi ska kunna följa upp principen om att inte lämna någon utanför på ett heltäckande sätt. Det kan handla om att studera diskrimineringsgrunder och mänskliga rättigheter för att förstå vilka grupper som inte undersöks i tillräcklig utsträckning eller vilka grupper som inte har samma möjligheter att få sina mänskliga rättigheter uppfyllda.

Lämna ingen utanför, i en svensk kontext

Målen i Agenda 2030 handlar om att försöka skapa anständiga och hållbara levnadsförhållanden och levnadsvillkor för alla världens människor. Eftersom förutsättningarna är lokala och skiljer sig mer eller mindre åt mellan länderna, medan målen är globala, blir varje lands utmaningar och styrkor unika. Det blir därmed viktigt att även sätta principen om att inte lämna någon utanför i sin nationella kontext.

Utöver målen i agendan finns en mängd riksdagsbundna mål, strategier och uppdrag till myndigheter som pekar just på jämlikhet som ett mål. Det gäller till exempel för det övergripande folkhälsopolitiska målet ”Att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation” (Prop. 2017/18:249); uppdraget till Utredningen om en mer likvärdig skola att föreslå åtgärder för ökad likvärdighet genom minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning (Dir. 2018:71); uppdraget till jämlikhetskommissionen att lämna förslag som syftar till att långsiktigt öka den ekonomiska jämlikheten och öka möjligheterna till social rörlighet (Dir. 2018:74); det övergripande målet för jämställdhetspolitiken som är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sitt eget liv (Prop. 2005/06:155); och regeringens långsiktiga strategi för att minska och motverka segregation (Kulturdepartementet, 2018). Dessa knyter också an till Agenda 2030:s princip om att inte lämna någon utanför och en hel del i analysen relaterar till just dessa nationella mål, strategier och uppdrag till myndigheter. Kapitelrubrikerna har också i de flesta fall hämtat inspiration från dessa mål och strategier.

Om statistiken i rapporten

Syftet med redovisningen är att följa upp Sveriges genomförande av Agenda 2030 med ett speciellt fokus på de grupper som riskerar att lämnas utanför utvecklingen mot ett mer långsiktigt hållbart samhälle. På en övergripande nivå finns bra tillgång till statistik. Sådan har också redovisats i tidigare uppföljningar av genomförandet av Agenda 2030.

I den här rapporten behöver vi identifiera vilka grupper som kan vara utsatta eller sårbara i relation till relevanta delmål samt, i den mån det är möjligt, synliggöra dessa i den statistiska uppföljningen. Det är naturligtvis omöjligt att göra anspråk på att inkludera allt, även om målen är formulerade på ett sådant sätt. Vi har därför med avstamp i målformuleringarna och i den nationella indikatorlistan för Agenda 2030 i Sverige, samlat in information och statistik som finns att tillgå, inte sällan i form av fördjupningsstudier. Det har i många fall inneburit att information inhämtas från källor utanför systemet för den officiella statistiken och utanför det som definierats som den nationella indikatorlistan för Agenda 2030 i Sverige (SCB, 2019). Som komplement till den statistik som presenteras i rapporten finns tabeller publicerade på SCB:s webbplats (<https://scb.se/om-scb/scbs-verksamhet/agenda-2030/statistisk-uppfoljning/>). I vissa fall med fler redovisningsgrupper än de som presenteras i rapporten.

I rapporten har vi använt oss av redan genomförda analyser i stor utsträckning. Dessa analyser har i vissa fall gjorts utifrån frågeställningar som skiljer sig från de vi vill få svar på i den här lägesbilden. Det innebär att statistiken som finns tillgänglig inte alltid passar exakt våra syften. Ibland hittar vi en punktskattning där vi hellre haft en tidsserie och ibland kan vi presentera en tidsserie när vi hellre hade gått djupare i nedbrytningar av statistiken på fler olika grupper. Detta kan självklart ibland påverka slutsatserna, men vi har i så stor utsträckning som möjligt försökt undvika det genom att undersöka fenomen ur olika perspektiv.

När statistik inte finns att tillgå

Det finns flera livsvillkor eller grupper som återkommer som särskilt utsatta i undersökningar om till exempel förekomst av våld. Samma omständigheter kan göra dessa grupper både sårbara och svårundersökta. Utöver de faktorer som beskrivs i den här rapportens kapitel om svårundersökta grupper kan det finnas ytterligare orsaker till att det är svårt att mäta vissa livsvillkor. Det kan till exempel handla om att vissa grupper är för små för att resultatet ska bli representativt – i synnerhet när bortfallet är stort. Mot bakgrund av detta har flera mindre och riktade undersökningar genomförts av olika myndigheter eller på uppdrag av dessa. Sådana undersökningar har i regel andra syften än att göra anspråk på generaliserbarhet på statistisk grund. Därför har vi inte

alltid återgett detaljerade resultat – rapporterna är tillgängliga för den som önskar ta del av dem. I den här redovisningen ger de en övergripande bild av livsvillkor som kan innebära en särskild utsatthet eller sårbarhet, men inte möjlighet att följa dessa med hjälp av indikatorer. I andra sammanhang har behovet av mer långsiktiga statistiska uppföljningar av särskilt utsatta grupper lyfts av olika myndigheter. Det pågår också utvecklingsarbeten, inte sällan inom ramarna för olika regeringsuppdrag, som kan göra det möjligt att bättre synliggöra utsatta grupper i den nationella uppföljningen av Agenda 2030 i framtiden.

Kriterier vid val av underlagsmaterial

De kriterier som används när statistiken och informationen valts är att den ska kunna säga något om grupper i samhället som vi utifrån en förförståelse av utsatthet har bedömt ha en större sårbarhet vad gäller utsatthet i olika dimensioner, samtidigt som statistiken också ska koppla till målen i Agenda 2030. Delmålen har använts som en ganska lös avgränsning. I viss mån har också befintliga nationella strategier och målsättningar fungerat som ramverk för vad som undersökts.

Först har vi undersökt vilken officiell och annan statlig statistik som finns tillgänglig. I andra hand har vi använt oss av andra källor. Ytterligare ett kriterium för att statistik valts ut för att ingå i redovisningen är att kvaliteten i materialet eller i bakgrundsmaterialet finns tydligt beskriven i underlagsdokumentation.

Framställningen av indikatorerna från den nationella indikatorlistan har i vissa fall justerats något från föregående redovisning. Det har gjorts för att kunna fånga upp de grupper som riskerar att lämnas utanför och kan till exempel handla om att ytterligare redovisningsgrupper har lagts till.

Information om statistikens kvalitet

Indikatorerna som tas fram för att följa upp agendan är av mycket varierande slag. Att vara transparent och dokumentera statistiken är därför helt centralt för att användare ska ha möjlighet att tolka och utvärdera den.

Statistikens framställning och kvalitet finns beskriven i metadatatokument som publiceras på SCBs webbplats (<https://scb.se/om-scb/scbs-verksamhet/agenda-2030/statistisk-uppfoljning/>), eller via de underlagsmaterial som finns angivna i referenslistan.

Varför är det viktigt att prata om kvaliteten i statistiken?

Indikatorerna för hållbar utveckling är en central del i att följa upp de globala hållbarhetsmålen. Beslutsfattare, media, forskare och allmänheten är bara några exempel på användare av statistiken. Indikatorerna används som underlag för evidensbaserat

beslutsfattande, avancerad analys och bidrar till transparens om hur agendan följs upp. Det är därför viktigt att vara transparent med hur indikatorerna framställs och med vilken tillförlitlighet.

En indikator kan vara baserad på både kvantitativ eller kvalitativ information. Den kan till exempel tas fram genom att kombinera flera olika datakällor med redan befintlig statistik och/eller att använda sig av mer avancerade metoder. Det kan således finnas svårigheter med framställandet som påverkar kvaliteten. Detta är något som behöver tas i beaktande när statistiken används.

Så gjorde vi

Arbetet med denna redovisning inleddes med en studie av sammanställningar av faktorer kopplade till utsatthet och utsatta grupper utifrån agendans texter och arbete som Inter Agency and Expert group on SDG Indicators (UNDESA, 2020) och UNECE Steering group on SDG Statistics har genomfört (UNECE, 2020). Annat material producerat av olika FN-organisationer studerades också.

Efter detta skapades en lista över grupper med potentiellt högre risk för utsatthet i olika dimensioner. Listan kompletterades med möjliga källor och några förslag till analyser som kunde vara av intresse.

Listan användes sedan i en bred konsultation med myndighetsnätverket för Agenda 2030-uppföljningen och med de organisationer som skrivit under civila samhällets avsiktsförklaring om Agenda 2030. Utskicket gick via Concord, som är en paraplyorganisation för civila samhällets organisationer. I konsultationen bad vi om synpunkter på analyser, sårbara grupper och kompletterande information om källor och vidare information på området.

Nästa steg i arbetet blev att undersöka Sidas ramverk för multidimensionell fattigdomsanalys och andra teoretiska ramverk för uppföljning av livskvalitet och levnadsförhållanden.

Utifrån denna undersökning, samt utifrån agendans mål och delmål fattades sedan ett beslut om vilka områden vi ville skriva om. I dialog med experter på SCB och andra myndigheter skrevs sedan sammanfattningar av tänkta analyser. Dessa sammanfattningar resulterade i ett första skissartat rapportutkast som stämdes av med den externa arbetsgrupp med representanter från andra myndigheter och departement som skapats inför rapporteringen.

I en vidare konsultation med experter på SCB och på andra myndigheter, samt med det teoretiska ramverket som bakgrund, fattades sedan beslut om vilka indikatorer, och med vilka nedbrytningar, som skulle samlas in och analyseras. Inhämtning av data och statistik gjordes under juni till september 2020.

Under september sammanställdes informationen och analyserande texter framställdes. Oktober månad ägnades åt textbearbetning och konsultation med den externa arbetsgruppen. Rapporten publiceras på SCB:s webbplats den 3:e november 2020.

Jämlik hälsa

Mål 3 inom uppföljningen av Agenda 2030 är god hälsa och välbefinnande för alla i alla åldrar. Hälsa och välbefinnande är ett brett begrepp vilket framgår av de olika delmål och indikatorer som ryms inom mål 3. I den här rapporten har vi särskilt valt att studera områdena barn (delmål 3.2), minskad dödlighet och förebyggande av psykisk ohälsa (delmål 3.4), sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (delmål 3.7) samt en hälso- och sjukvård för alla till en överkomlig kostnad (delmål 3.8).

Uppföljningen med hjälp av det urval av indikatorer som gjorts visar tydligt att det finns skillnader i hälsa och livslängd mellan olika grupper i befolkningen. Men hälsa och vård för grupper som är mest utanför, bland annat de som är akut hemlösa, papperslösa och asylsökande, kan nästan inte följas med befintliga indikatorer. De får i stor utsträckning inte ta del av sjukvårdens och socialtjänstens insatser. Vi beskriver här nästan helt hälsa och välbefinnande för grupper som är folkbokförda i Sverige och där det finns uppgifter i register och större frågeundersökningar.

Utgångspunkter

När Kommissionen för jämlik hälsa lämnade sin slutrapport listades några huvudområden som på olika sätt ger upphov till skillnader i hälsa och livslängd (SOU 2017:47). Rapportens slutsatser knyter i stor utsträckning till det övergripande folkhälsopolitiska målet ”Att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation” (Prop. 2017/18:249). Områden som antas kunna minska skillnader i hälsa finns i de åtta folkhälsopolitiska målen, främst olika livsvillkor, levnadsvanor och sjukvård (Folkhälsomyndigheten, 2020a). De folkhälsopolitiska målen har beröringar med vissa mål i Agenda 2030, men har tagit fasta på områden som är påverkbara för att minska skillnader i hälsa och välbefinnande, se marginalen till vänster

God vård på lika villkor

Ett viktigt område för jämlik hälsa är hälso- och sjukvården. Socialstyrelsen arbetar kontinuerligt med nationella rapporteringar inom flera olika områden, där jämlik vård ingår. Sjukvårdens mål framgår av texten till vänster. Uppföljningarna utgår ofta från specifika sjukdomar och eller hälsoproblem hos kända patientgrupper eller utifrån olika insatser eller teman i hälso- och sjukvården. En betydande del av den uppföljning och utvärdering som görs har som huvudinriktning att samspela med utvecklingen av olika kunskapsunderlag. En sammanställning av kunskapsläget i fråga om jämlikheten i vården, de viktigaste utmaningarna i vården och förslag till åtgärder redovisades i rapporten *Ojämna villkor för hälsa och vård* (Socialstyrelsen, 2011).

De folkhälsopolitiska målen: (1) det tidiga livets villkor, (2) kunskaper, kompetenser och utbildning; (3) arbete, arbetsförhållanden och arbetsmiljö; (4) inkomster och försörjningsmöjligheter; (5) boende och närmiljö; (6) levnadsvanor; (7) kontroll, inflytande och delaktighet; (8) en jämlik och hälsofrämjande hälso- och sjukvård.

Enligt hälso- och sjukvårdslagen ska sjukvården sträva efter att uppnå en god hälsa och vård på lika villkor, och prioritera dem som har störst behov. Jämlik hälso- och sjukvård innebär att vård och behandling ska erbjudas på lika villkor och med gott bemötande till alla, oavsett bostadsort, ålder, kön, funktionsnedsättning, utbildning, social ställning, etnisk eller religiös tillhörighet eller sexuell läggning.

Socialstyrelsens sex dimensioner av god vård och omsorg:

Säker: Hälso- och sjukvården ska vara säker där riskföbyggande aktiviteter ska förhindra skador. Verksamheten ska också präglas av rättssäkerhet.

Individanpassad: Hälso- och sjukvården ska bidra till att vården ges med respekt för individens specifika behov, förväntningar och integritet. Individen ska ges möjlighet att vara delaktig.

Kunskapsbaserad: Hälso- och sjukvården ska baseras på bästa tillgängliga kunskap och bygga på både vetenskap och beprövad erfarenhet.

Jämlik: Hälso- och sjukvården ska se till att vården tillhandahålls och fördelas på lika villkor.

Tillgänglig: Hälso- och sjukvården ska verka för att vården är tillgänglig och ges i rimlig tid. Ingen ska behöva vänta oskälig tid på den vård som hen har behov av.

Effektiv: Hälso- och sjukvården ska använda tillgängliga resurser på bästa sätt för att uppnå uppsatta mål.

3.2 Senast 2030 säkerställa att inga spädbarn eller barn under fem år dör av orsaker som hade kunnat förebyggas. Alla länder bör sträva efter att minska den neonatala dödligheten till högst tolv dödsfall per 1 000 levande födda och dödligheten bland barn under fem år till högst 25 dödsfall per 1 000 levande födda.

Socialstyrelsen har också haft regeringsuppdrag att publicera och sprida öppna jämförelser om hälso- och sjukvårdens och socialtjänstens kvalitet i hela Sverige med hjälp av indikatorer, om jämlik vård och omsorg, samt att analysera nationella riktlinjer ur ett jämlikhetsperspektiv för både vård och omsorg. För detta ändamål används ett ramverk med sex dimensioner, se marginalen till vänster, som definierar vad en god vård och omsorg är (Socialstyrelsen, 2009, 2020a). Övergripande indikatorbaserade uppföljningar, som har beröringspunkter med delmål i Agenda 2030, genomförs återkommande inom olika fokusområden.

Något urval av indikatorer för att följa upp om några grupper i högre grad än andra lämnas utanför möjligheten att ta del av hälso- och sjukvården samt socialtjänstens insatser återspeglas inte i denna statistiska lägesbild.

Många faktorer bidrar till folkhälsans utveckling

Det finns verksamheter som har som mål att motverka utsatthet med preventiva, behandlande och stödjande åtgärder. Det gäller främst hälso- och sjukvården, Socialtjänsten och Försäkringskassan. Förändringar i utsatthet över tid, exempelvis en mindre andel akut hemlösa, kan vara ett resultat av dessa verksamheter.

De indikatorer som valts ut i lägesbilden har ett fokus på folkhälsaindikatorer, främst Folkhälsomyndighetens uppföljning av de folkhälsopolitiska målen. Bakom förändringar i olika indikatorer, som ökad medellivslängd, finns flera olika bidragsfaktorer från olika verksamheter; förbättrade livsvillkor, hälsosammare levnadsvanor, bättre behandlingsmetoder och mer verksamma förebyggande insatser.

Hälsa och ohälsa varierar bland annat med ålder. Därför görs redovisningen uppdelat efter barn och vuxna. Det finns mindre uppgifter om barn, och inte heller så många globala indikatorer som har barns hälsa och välbefinnande i fokus.

Hälsoskillnader bland barn och unga

Vi har dålig tillgång till statistik för indikatorerna om hälsa och välbefinnande bland barn och unga i Agenda 2030. Under de första levnadsåren finns bara dödlighetsindikatorer att tillgå.

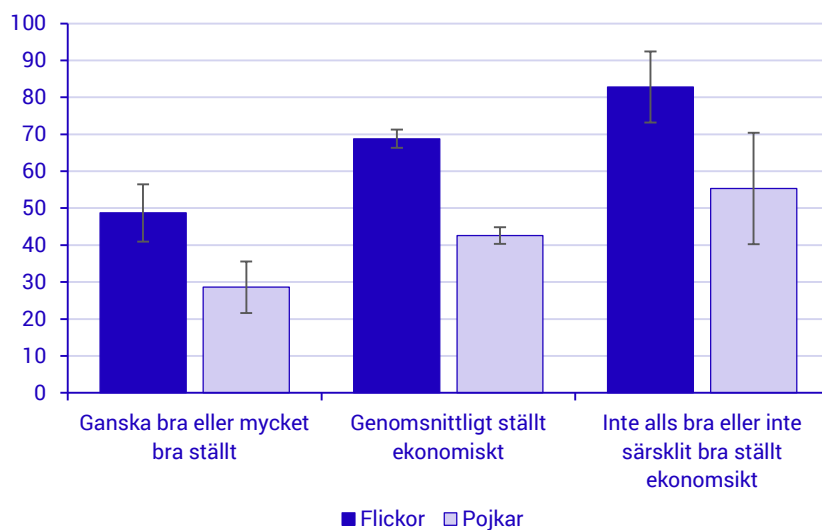
Sverige har nått det globala målet när det gäller spädbarnsdödlighet och dödlighet bland barn under fem år. År 2018 var det 2 barn per 1 000 levande födda som avled före sin ettårsdag. Den nivån är nästan oförändrad sedan mitten av 00-talet. Det finns små skillnader i spädbarnsdödlighet mellan grupper i Sverige. Folkhälsomyndigheten har beräknat en statistiskt säkerställd högre spädbarnsdödlighet om ingen av föräldrarna har högre utbildningsnivå än förgymnasial jämfört med om minst en förälder har eftergymnasial utbildning, 4,3 jämfört med 1,6 promille. Spädbarnsdödligheten är också högre om mamman är

född utanför Europa jämfört med om mamman är född i Sverige, 3,1 jämfört med 1,7 promille.

I Folkhälsomyndighetens undersökning om skolbarns hälsovanor (2019a), som görs bland barn i årskurs 5, 7 och 9, framgår att det finns stora sociala skillnader i andelen som rapporterar minst två psykiska eller somatiska besvär oftare än en gång i veckan under de senaste sex månaderna. De största skillnaderna finns mellan grupper med olika ekonomiska villkor i familjen. Bland pojkar var skillnaden i hälsobesvär mellan de med bäst och sämst ekonomiska villkor 26 procentenheter, 55 jämfört med 29 procent. För flickor var skillnaden 34 procentenheter, 83 procent för flickor med sämst ekonomiska villkor jämfört med 49 procent för flickor med bäst ekonomiska villkor. Näst störst är hälsoskillnaderna bland skolbarn mellan pojkar och flickor. Oavsett familjens ekonomiska villkor är andelen med besvär 20 till 27 procentenheter högre bland flickor än bland pojkar.

Diagram 1. Andel skolbarn som uppger minst två psykiska och somatiska besvär efter kön och familjens ekonomiska villkor, 2017/18

Procent

Källa: Skolbarns hälsovanor, Folkhälsomyndigheten. Felstaplar anger ett 95-procentigt konfidensintervall. Andel med besvär avser minst två av följande åtta besvär: huvudvärk, magont, ryggont, yrsel (somatiska) och nedstämdhet, nervositet, sömnbesvär, och irritation/dåligt humör (psykiska).

Det finns även tydliga skillnader i psykiska och somatiska besvär som hänger ihop med familjesituation. Andelen med psykiska och somatiska besvär är lägst bland flickor och pojkar som bor med båda sina föräldrar och högst bland de som bor mest med en förälder. En annan studie bland svenska tonåringar visade att andelen som känner sig deprimerade var högre bland tonåringar som bor med bara en förälder eller mest med en förälder och bara ibland med den ena jämfört med de som bor med båda föräldrar eller växelvis (Ma et al., 2020).

3.4 Till 2030 genom förebyggande insatser och behandling minska det antal människor som dör i förtid av icke smittsamma sjukdomar med en tredjedel samt främja psykisk hälsa och välbefinnande.

År 2019 är det 8,9 års skillnad i medellivslängd räknat från 65 års ålder mellan den grupp som har högst (sammanboende kvinnor med eftergymnasial utbildning) och lägst (ensamstående män med förgymnasial utbildning) medellivslängd. År 2012 var skillnaden mindre, 8,1 år.

Hälsa och välbefinnande bland vuxna

Agendans delmål 3.4 tar fasta på förebyggande insatser och behandling som ska göra att färre avlider i förtid. Det betyder att insatser ska leda till ökad medellivslängd. Som nationellt övergripande mått används återstående medellivslängd, räknat från födelsen och från högre åldrar för kvinnor och män i olika grupper.

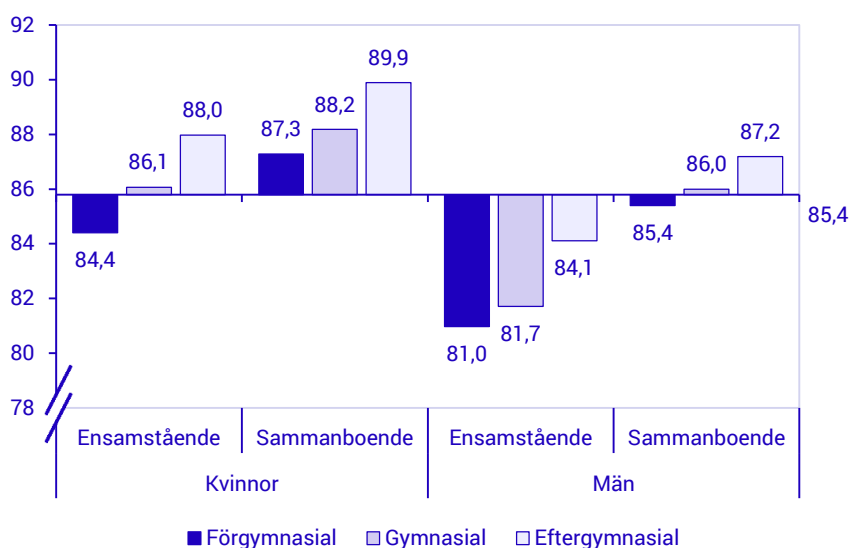
Medellivslängden ökar ojämnt

Medellivslängden har ökat tydligt i landet under hela perioden 1970–2019 (SCB, 2020a). Det är numer allt lägre dödstal i åldrarna 65 år och äldre som mest bidrar till att medellivslängden ökar. Förebyggande, omvårdande och behandlade insatser i äldre åldrar är också vad som mest kan bidra till ytterligare ökning av medellivslängden.

Det finns tydliga skillnader mellan alla utbildningsnivåer, högre för gymnasieutbildade än för förgymnasialt utbildade och ytterligare högre för gruppen med eftergymnasial utbildning. Skillnaderna finns för kvinnor och män som är ensamstående såväl som sammanboende.

Diagram 2. Medelålder för avlidna efter kön, hushållstyp och utbildningsnivå jämfört med hela befolkningen räknat från 65 års ålder, 2019

Medelålder för avlidna

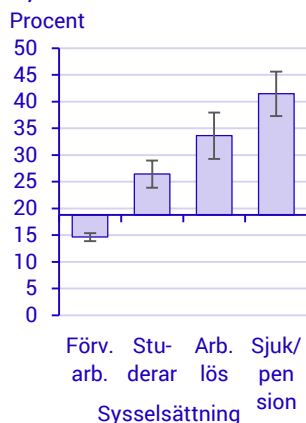

Källa: SCB. Antalet i medeltal återstående år från 65 års ålder i en livslängdstabell har räknats om till medelålder bland avlidna. Den tjockare blå linjen visar medelåldern för avlidna i hela befolkningen född i Sverige 65 år och äldre 2019, 85,4 år. Staplarnas riktning visar om gruppens medelålder bland avlidna är högre (uppåt) eller lägre (nedåt) än den genomsnittliga.

Det finns också tydliga skillnader mellan ensamstående och sammanboende, där medellivslängden är generellt högre för sammanboende än för ensamstående, samt mellan kvinnor och män. Livslängdsskillnader efter utbildningsnivå är tydligt större bland ensamstående än bland sammanboende och skillnader mellan ensamstående och sammanboende är mer uttalade för män än för kvinnor.

Statistiken om medellivslängd för kvinnor och män i olika sociala grupper finns för perioden 2012–2019. Medellivslängden har ökat i alla grupper, men mest i grupperna som är sammanboende och minst i grupperna som är ensamstående med gymnasial eller förgymnasial utbildning (SCB, 2020b). Generellt ser vi en större ökning av medellivslängden hos grupper som redan hade relativt hög medellivslängd 2012 jämfört med de som hade relativt kortare medellivslängd. Förebyggande och behandlande insatser, förändringar i livsvillkor och levnadsvanor som kan öka medellivslängden ser alltså för närvarande ut att leda till ökade skillnader i medellivslängd mellan olika grupper i Sverige, åtminstone vid redovisningen efter utbildningsnivå och hushållstyp. Skillnaderna mellan könen har däremot minskat något.

Diagram 3. Andel med nedsatt psykiskt välbefinnande efter sysselsättning jämfört med andelen i befolkningen 25–64 år, 2018

Källa: Nationella folkhälsoenkäten, Folkhälsomyndigheten. Felstaplar visar den 95-procentiga felmarginalen och staplarna utgår från medeltalet i befolkningsurvalet 25–64 år, 18,8 procent. Sjuk betyder att personen har sjuk- och aktivitetsersättning och inte förvärsarbetar. Ålderspension före 65 års ålder ingår i samma grupp som de med sjuk- och aktivitetsersättning.

Bland dessa grupper är det vissa som sällan används i statistiska uppföljningar, som inte nämns bland folkhälsopolitiska mål, och som inte har följts upp i Socialstyrelsens uppföljningar av jämlik vård. Det gäller ensamstående eller personer som aldrig varit gifta. De har som grupp kort livslängd och saknar ofta resurser i form av nära anhöriga. Detta kan bli särskilt betydelsefullt i äldre åldrar när vårdbehovet ofta ökar, i synnerhet om inte bara en partner saknas utan även egna barn.

Stora skillnader i psykisk hälsa

Det finns också tydliga skillnader i psykiskt välbefinnande efter ålder, kön, födelseland, sysselsättning, om man saknar kontantmarginal eller inte och sexuell läggning. Störst är skillnaderna efter sysselsättning. Andelen med nedsatt psykiskt välbefinnande är 15 procent bland förvärsarbetande och 41 procent bland personer som inte förvärsarbetar på grund av sjukdom eller uttag av ålderspension före 65 års ålder, en skillnad på 26 procentenheter, se det lilla diagrammet i marginalen. Höga andelar med nedsatt psykiskt välbefinnande har även personer som svarat att de inte var heterosexuella, 30 procent, och personer som saknar kontantmarginal, 27 procent. Det bör nämnas att andelen med nedsatt psykiskt välbefinnande är allra lägst i den äldsta åldersgruppen, 65–84 år, 9 procent.

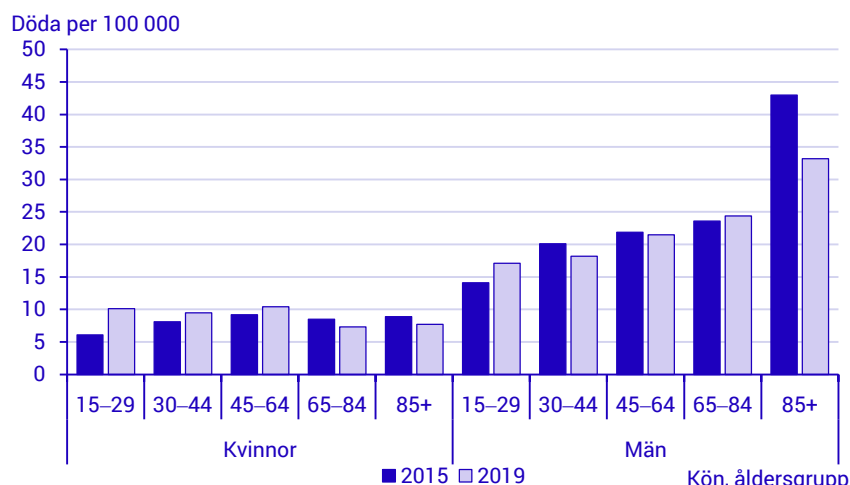
Folkhälsomyndigheten (2018a) visar i en rapport att genom att kombinera flera olika grupptillhörigheter samtidigt blir skillnader i ohälsa större. De rapporterade en hög andel med nedsatt psykiskt välbefinnande i gruppen med låg inkomst som uppgav att de inte var heterosexuella och samtidigt arbetslösa och i åldern 18–24-år, cirka 40 procent.

Självmod ökar bland unga och minskar bland äldre

Under perioden 2015–2019 har dödligheten i självmord inte förändrats i någon större utsträckning, med undantag för äldre män där den minskat med nästan en fjärdedel, och bland kvinnor och män i åldern 15–29 år där den har ökat (Folkhälsomyndigheten 2020b). Utvecklingen under de senaste åren har lett till en något mindre skillnad mellan kvinnor och män, totalt sett en liten minskning för män och en liten ökning för

kvinnor. Skillnader mellan åldersgrupper har minskat, särskilt för män. I Sverige är det nästan ingen skillnad i självmordstal mellan åldersgrupper för kvinnor.

Diagram 4. Döda i självmord efter kön och åldersgrupp, 2015 och 2019
Antal per 100 000

Källa: Dödsorsaksregistret, Socialstyrelsen och Befolkningsstatistik, SCB, sammanställt av Folkhälsomyndigheten. Oklart uppsåt ingår inte i statistiken.

Folkhälsomyndigheten följer årligen utveckling av dödlighet i självmord efter utbildningsnivå och födelseland. Det finns tydliga skillnader i självmordstal efter både utbildningsnivå och födelselandsgrupp. Högst är de för personer födda i Norden utom Sverige och personer med förgymnasial utbildning, 24–25 per 100 000, och lägst för personer födda utanför Europa, 7 per 100 000. Självmordstalen är också betydligt högre för män än för kvinnor, 21 jämfört 9 per 100 000 invånare.

Personer som blir arbetslösa, uppbär ekonomiskt bistånd istället för förvärvsinkomst eller som sorteras ut från ett förvärvsarbete på grund av sjukdom och får sjuk- eller aktivitetsersättning har betydligt högre risk för självmord (Folkhälsomyndigheten, 2020c). Självmordstalet är tydligt förhöjt för de som träder ur arbetslivet på grund av sjukdom, men även arbetslöshet höjer risken för självmord med nästan tre gånger jämfört med personer som är kvar i förvärvsarbete. Folkhälsomyndigheten fann också i sin analys att för personer som får ett förvärvsarbete minskar risken för självmord jämfört med de som är kvar i gruppen som inte förvärvsarbetar.

Stora skillnader i dödstal från självmord har rapporterats även efter civilstånd, bland annat i Italien (Masocco et al., 2008) och Nordirland (Corcoran & Nagar, 2010). Giftna har lägst dödlighet i självmord medan personer som aldrig gift sig, skilda, änkor och änklings har högre dödlighet i självmord.

3.8 Åstadkomma allmän hälso- och sjukvård för alla, som även skyddar mot ekonomisk risk, tillgång till grundläggande hälso- och sjukvård av god kvalitet liksom tillgång till säkra, effektiva och ekonomiskt överkomliga grundläggande läkemedel och vaccin av god kvalitet

En grupp som visats ha förhöjd risk för självmord är personer i samkönade äktenskap. Kvinnor och män i samkönade äktenskap i Danmark och Sverige hade tydligt högre dödstal i självmord än kvinnor och män i tvåkönade äktenskap (Erlangsen et al., 2020). Studien fann även att risken för självmord efter upplöst äktenskap, skilsmässa eller änkestånd, ökade mer för samkönade jämfört med tvåkönade äktenskap. Det förhöjda självmordstalet var statistiskt säkerställt även bland tvåkönade par efter upplöst äktenskap.

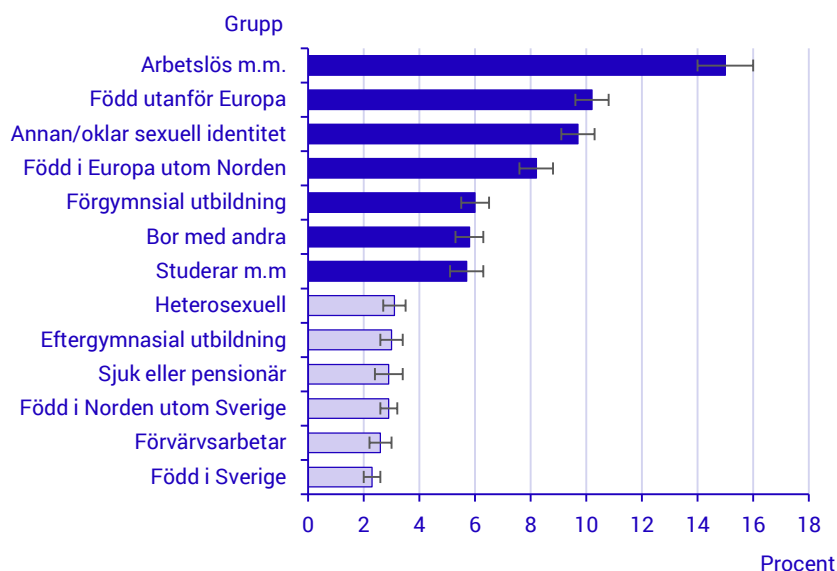
Hälso- och sjukvård för alla

Delmål 3.8 fokuserar bland annat på sjukvårdens tillgänglighet och kapacitet och att det inte ska finnas stora ekonomiska hinder för sjukvård.

En nationell indikator inom delmålet är andelen som avstått vård av ekonomiska orsaker. Den frågan ställs i den Europeiska hälsoundersökningen (EHIS) och visar skillnader efter bland annat sysselsättning, hushållstyp, sexuell identitet, utbildningsnivå och födelse-land. Andelen som avstått vård av ekonomiska orsaker är störst bland arbetslösa, 15 procent, följt av personer födda utanför Europa eller som inte definierar sig själva som heterosexuella, 10 procent. Lägst är andelen bland personer födda i Sverige, 2 procent.

Diagram 5. Andel av grupper som haft behov av vård men som avstått av ekonomiska orsaker, 2019

Andel i procent

Källa: European Health Interview Survey (EHIS), Folkhälsomyndigheten. Felstaplar visar den 95-procentiga felmarginalen. Mörkare blå staplar visar grupper som har en högre andel som avstått vård jämfört med befolkningen i medeltal och ljusare blå staplar visar grupper som har lägre andelar än befolkningen i medeltal. Uppgifter för utbildningsnivå avser åldern 25–84 år, sysselsättning åldern 25–64 år och övriga grupper avser åldern 16–84 år.

Socialstyrelsen genomför ett kontinuerligt målnivåarbete med hjälp av indikatorer inom ramen för de nationella riktlinjerna och som sedan vid uppföljning och utvärdering av följsamheten till dessa delvis definierar hur stor andel av patientpopulationer på grupp-nivå som bör få ta del av olika behandlingsrekommendationer. Ansatsen i målnivåarbetet innebär en kvantifierad bedömning av hur stor andel av patientpopulationerna som bör få ta del av olika behandlingar och berör ansatsen att inte lämna någon utanför (Socialstyrelsens webbplats: [https://www.socialstyrelsen.se/regler-och-riktlinjer/nationella-riktlinjer/malnivaer/\[2020-10-13\]](https://www.socialstyrelsen.se/regler-och-riktlinjer/nationella-riktlinjer/malnivaer/[2020-10-13])).

3.7 Senast 2030 säkerställa att alla har tillgång till sexuell och reproduktiv hälsovård, inklusive familjeplanering, information och utbildning, och att reproduktiv hälsa integreras i nationella strategier och program

Socialstyrelsen (2018a) har genomfört en omfattande uppföljning av hälso- och sjukvårdens resultat. Den visade bland annat något minskande andelar som inte fått specialistvård inom 90 dagar respektive påbörjad utredning och behandling vid BUP inom 30 dagar och en viss variation mellan länen. Vården i Sverige har i internationella jämförelser visats god, men flera av de indikatorer som Socialstyrelsen använder tyder på en viss ojämlikhet i vård när det gäller tillgång och kapacitet, tydligast redovisat efter län.

Socialstyrelsen (2019a) har också analyserat utvecklingen av psykiatrisk vård och behandling till barn och unga. Den visar bland annat att antalet öppenvårdade för psykiatriska tillstånd ökade under perioden 2013–2017 och att det finns regionala skillnader av vård och behandling vid olika tillstånd. Socialstyrelsen observerar också att användning av antidepressiva läkemedel har ökat stort och för dessa är användningen betydligt vanligare bland flickor och unga kvinnor än bland pojkar och unga män. Vidare framgår att tillgängligheten till barn- och ungdomspsykiatri försämrats, andelen som får ett första besök inom 30 dagar har minskat något.

Det saknas emellertid en återkommande och systematisk översiktlig uppföljning om hälso- och sjukvårdssystemet med redovisningar om omotiverade skillnader (Socialstyrelsen, 2019b). En vidareutveckling av sådana analyser kan bidra till att bättre identifiera fler grupper samt fastställa om de anses stå längre ifrån rekommenderad vård och omsorg.

I ett särskilt utvecklingsprojekt som redovisas i Socialstyrelsens rapport *Arbetsätt för jämlik vård* (2020b) undersöktes skillnader i rekommenderad behandling som har hög prioritet inom nationella riktlinjer med ett antal sociodemografiska grupperingar. De skillnader som var mest framträdande var efter SKR:s kommungrupper. Andra skillnader som också identifierades var baserat på ålder, disponibel inkomst och födelseland. De patientpopulationer som ingick tillhörde den grupp som bör vara föremål för olika behandlingar enligt rekommendationerna i de nationella riktlinjerna. Det finns emellertid alltid medicinskt motiverade skäl till att vissa patienter som ingår i patientpopulationen inte bör omfattas av den rekommenderade behandlingen.

Myndigheten för vård och omsorgsanalys arbetar också med analyser om omotiverade skillnader i vård och behandling. De visar till exempel att det finns både socioekonomiska och regionala skillnader inom cancervården (Myndigheten för vård och omsorgsanalys, 2019).

Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter

Delmål 3.7 handlar om av sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR). Folkhälsomyndigheten har ett nationellt ansvar för samordning, kunskapsuppbyggnad och uppföljning inom området. Den har också en uppgift i att begränsa spridning av sexuellt överförbara sjukdomar, bland annat HIV (Folkhälsomyndigheten, 2020d).

Kunskapsbrist vanligt bland unga som nyligen invandrat

Folkhälsomyndigheten lyfter att utrikes födda unga kvinnor är en särskilt sårbar grupp med förhöjd risk för tvångsäktenskap, sexuellt utnyttjande, sexuellt överförbara sjukdomar och oönskade graviditeter. I en enkätundersökning som Folkhälsomyndigheten genomförde bland nyinvandrade personer i åldern 16–29 år framkom att de ofta saknar kunskaper om SRHR (Folkhälsomyndigheten, 2020d). Bland annat visste var femte inte var de kan få tag på preventivmedel, mer än hälften av respondenterna svarade att de saknade kunskaper om hur kroppen fungerar och nästan var fjärde kände inte till vilka sexuella rättigheter man har i Sverige.

Generellt uttryckte män ett större kunskapsbehov än kvinnor, utom avseende familjeplanering. Användning av moderna preventivmedel är en av indikatorerna under delmål 3.7. Jämfört med befolkningen generellt var det en högre andel som nyligen invandrat som inte använde något preventivmedel vid senaste samlaget, 27 procent jämfört med 7 procent i befolkningen. Vanligare var istället att använda säkra perioder och avbrutet samlag.

Utsatta grupper med litet avtryck i statistiken

Både Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten rapporterar regelbundet om skillnader i folkhälsa, i bestämningsfaktorer för hälsa och i hälso- och sjukvård. Det görs överlag med uppdelningar efter kön, ålder, utbildningsnivå, region och i vissa fall efter olika utrikes och inrikes födda. Det finns också ett antal grupper som brukar ses som utsatta men som för det mesta inte kan redovisas därför att tillgången på statistik är låg. Här nämns kortfattat några av dessa grupper med exempel på vad vissa specialstudier har visat.

Omhändertagna barn

I en omfattande rapport har Socialstyrelsen redogjort för ett flertal sårbara grupper där det inte är så bra tillgång på statistik om hälsa och vård (Socialstyrelsen, 2011). En sådan grupp är omhändertagna barn. Socialstyrelsens genomgång visar att de ofta har behov av psykiatrisk vård. Så många som 15 procent av familjehemsplacerade barn saknade någon av vaccinationerna i det nationella vaccinationsprogrammet vid skolstarten, jämfört med cirka 2–3 procent bland alla barn vid två års ålder. Vidare har det observerats att det bland familjehemsplacerade barn, jämfört med barn i allmänhet, oftare inte genomförts syn- och hörselkontroller.

En annan grupp av barn som nämns är barn som utsatts för våld och andra övergrepp. Socialstyrelsen (2011) hänvisar till uppskattningar att 10 procent av svenska barn kan ha utsatts för psykisk eller fysisk misshandel eller vanvård och cirka 3 000 barn vårdas årligen på sjukhus efter övergrepp av annan person. Det kan få betydelse för hälsoutvecklingen för dessa barn senare i livet.

Sårbara äldre

Bland äldre personer nämns särskilt den högre risk för ohälsa och tidigare död som personer med lägre utbildning har. Trots det gör högt utbildade äldre fler sjukhusbesök, inklusive besök till specialistmottagning (Socialstyrelsen, 2011). Det finns skillnader i läkemedelsbehandling och överlevnad efter en cancerdiagnos efter utbildningsnivå. Det är något som troligen bidrar till den större ökning av medellivslängden som kunnat ses i Sverige för gruppen med eftergymnasial utbildning. Det verkar inte som om gruppen ensamstående äldre har undersökts på samma sätt av Socialstyrelsen när det gäller vård och överlevnad efter sjukdomsdiagnos. Den från 65 års ålder svaga ökningen av medellivslängd bland ensamstående kvinnor och män med gymnasial eller förgymnasial utbildning tyder på att de kan vara särskilt sårbara.

Personer med funktionsnedsättning

Vilka personer som har en funktionsnedsättning definieras ofta utifrån en eller flera mått på långvarig ohälsa. Det kan därmed ses som självklart att personer med funktionsnedsättning har sämre förutsättningar för en god hälsa. Personer med funktionsnedsättning uppskattar också i betydligt lägre utsträckning sitt allmänna hälsotillstånd som bra eller mycket bra jämfört med personer som inte har någon funktionsnedsättning (Folkhälsomyndigheten, 2016). Socialstyrelsen har även funnit att andelen som haft behov av men avstått från hälso- och sjukvård, rehabilitering, läkemedel eller tandvård är högre för personer med funktionsnedsättning jämfört med befolkningen i allmänhet (Socialstyrelsen, 2011).

I en senare rapport uppmärksammar Socialstyrelsen (2020c) särskilt den höga förekomsten av psykisk ohälsa bland personer med intellektuell funktionsnedsättning. Vidare visar en långtidsuppföljning att personer som vårdats för vissa psykiska sjukdomar, depression respektive schizofreni, har betydligt högre dödlighet både från yttre orsaker till sjukdom och död, bland annat självmord, och andra dödsorsaker (Folkhälsomyndigheten, 2018a).

Ett annat mått på nedsatt funktion är förekomst av långvarig ohälsa som hindrar vardagliga aktiviteter, nedsatt aktivitetsförmåga. Det måttet används ibland för att uppskatta antalet återstående hälsovägda levnadsår. I Sverige är det mycket vanligare med nedsatt aktivitetsförmåga i grupper med lägre jämfört med högre utbildningsnivå. Den flera år kortare återstående medellivslängden för kvinnor och män med förgymnasial jämfört med eftergymnasial utbildning består dessutom av fler år med långvarig ohälsa som medför aktivitetsnedsättning (SCB, 2018a).

Hbtq-personer

En grupp med mycket litet avtryck i officiell statistik är hbtq-personer. Sexuell läggning är en diskrimineringsgrund men går ofta inte att använda i statistiken. I den här rapporten har vi kunnat visa att

personer som inte har en heterosexuell läggning ser ut att ha högre dödlighet i självmord, sämre psykiskt välbefinnande och i högre utsträckning avstått att söka vård av ekonomiska orsaker trots att de haft behov av vård jämfört med heterosexuella. Socialstyrelsen nämner att bland annat transpersoner och de som är osäkra på sin sexuella läggning har mindre förtroende för vården än andra (Socialstyrelsen, 2011, p. 15).

Nationella minoriteter

För tio år sedan redovisade Statens folkhälsoinstitut (2010) en rapport om de nationella minoriteternas hälsa, levnadsvanor och livsvillkor. En svårighet som finns är att det är svårt att definiera och skilja ut personer som tillhör de olika minoriteterna. Resultaten visar inte entydigt på sämre eller bättre hälsa än befolkningen i stort. Efter 2010 har ytterligare några studier gjorts med fokus på de enskilda grupperna.

Jämfört med befolkningen i allmänhet hade personer med finländskt ursprung i Sverige (sverigefinnar, finnar och finlandssvenskar) inget sämre allmänt hälsotillstånd men lägre andelar med ångslan, oro eller ångest och högre andelar med värk i rörelseorganen och vissa långvariga sjukdomar, bland annat diabetes och högt blodtryck (Folkhälsomyndigheten, 2019b). Folkhälsomyndighetens undersökning visade också att finnar hade en högre andel med riskkonsumtion av alkohol och använde droger i högre utsträckning än befolkningen i stort.

En högre andel med bra allmänt hälsotillstånd rapporterades i den judiska gruppen jämfört med befolkningen i allmänhet (Statens folkhälsoinstitut, 2010).

Det finns flera specialstudier om den samiska gruppen. De verkar, jämfört med befolkningen, ha förhöjd risk för vissa dödsorsaker, men totalt sett verkar det inte vara så stora hälsoskillnader för samer jämfört med befolkningen totalt.

Den romska gruppen verkar vara mest sårbar men är också svårast att studera. Statens folkhälsoinstitut (2010) hänvisar till studier från andra länder som bland annat visat betydligt kortare medellivslängd än för totalbefolkningen. I en undersökning bland drygt 300 romska flickor och kvinnor rapporteras att den romska gruppen av kvinnor har något sämre hälsa än kvinnor i allmänhet, men inte för alla typer av ohälsa och besvär (Folkhälsomyndigheten, 2015).

Grupper med mycket hög dödlighet

Vi har vidare kunnat se att bland annat dödligheten är mycket hög bland personer som saknar bostad eller som är födda i Sverige och där det saknas uppgift om utbildningsnivå (SCB, 2016a). Det är grupper som är särskilt sårbara och har mycket kortare livslängd än befolkningen i stort. Personer födda i Sverige som inte slutfört en

grundskoleutbildning har troligtvis inte gjort det på grund av svårare sjukdom eller svår uppväxt, som medför hög risk att avlida tidigt i livet.

Hemlöshet omfattar enligt socialstyrelsens definition allt från att personer är i akut brist på tak över huvudet till mer långsiktiga boendeformer inom den sekundära bostadsmarknaden. Personer i akut hemlöshet är de som är hänvisade till akutboende, härbärge, jourboende, skyddande boenden eller motsvarande. Här ingår också personer som sover i offentliga lokaler, utomhus eller i trappuppgångar, tält bilar eller motsvarande. (Socialstyrelsen, 2017)

Socialstyrelsen har i uppdrag av regeringen att kartlägga hemlösheten i Sverige och har gjort så sedan 1993. Den senaste kartläggningen genomfördes 2017 och kom fram till att drygt 33 000 personer var hemlösa i Sverige, varav knappt 6 000 befann sig i akut hemlöshet. Kartläggningen omfattade svenska medborgare och personer med uppehållstillstånd eller uppehållsrätt över 18 år under en vecka i april 2017. Intervjuer genomfördes också med personer som arbetar uppsökande med EU- och ESS-medborgare som vistas tillfälligt i Sverige och lever i akut hemlöshet. (Socialstyrelsen 2017)

Socialstyrelsen skriver att det fortsatt är allt färre personer för vilka hemlösheten förknippas med psykisk ohälsa och missbruk. Det är framför allt män som har behov av och får behandling för missbruk och beroende.

Den akuta hemlösheten hade inte minskat sedan den föregående kartläggningen 2011. Bland män i akut hemlöshet bedömdes fyra av tio ha behov av behandling för missbruk och beroende, något som också varit trolig orsak till hemlösheten. Våld i nära relationer var en bidragande orsak till akut hemlöshet för en tredjedel av kvinnorna. Män och utrikes födda är överrepresenterade bland akut hemlösa.

Frihet från våld

Agendans undertecknare förstår sig en värld med fredliga, rättvisa och inkluderande samhällen fria från rädsla och våld. En värld som investerar i sina barn och i vilken varje barn växer upp i frihet från våld och exploatering. Målen i agendan omfattar sammantaget alla former av våld mot alla människor och på alla platser.

I det här kapitlet undersöks fyra av agendans delmål; två inom mål 5 om jämställdhet (5.2 om att avskaffa allt våld mot alla kvinnor och flickor och 5.3 om att avskaffa skadliga sedvänjor) och två inom mål 16 om fredliga och inkluderande samhällen (16.1 om att avsevärt minska alla former av våld och 16.2 om att eliminera alla former av våld och övergrepp mot barn). Den knyter också an till delmål 11.7 om inkluderande och tillgängliga offentliga platser

Särskild utsatthet för våld

Vem som helst kan utsättas för våld och våldet kan få långtgående konsekvenser. I den här rapportens inledning finns en mer allmän diskussion kring särskild sårbarhet och utsatthet. När det gäller utsatthet för våld skriver Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid Uppsala universitet (2020) att en del grupper kan befinna sig i en särskilt utsatt situation som en följd av samhällets diskriminering och marginalisering samt att det kan finnas olika orsaker till att en grupp beskrivs som särskilt utsatt för våld. Det kan handla om att gruppen är utsatt för våld i stor utsträckning, att våldet får särskilt allvarliga konsekvenser för den utsatte eller att den som utsatts inte har möjlighet att förändra sin situation eller göra den känd. NCK problematiserar också begreppet särskilt utsatthet som å ena sidan kan synliggöra hur personer kan vara utsatta för våld och diskriminering som kräver särskilda stödinsatser, men som å andra sidan kan uppfattas som generaliserande. Grupperna är heterogena med avseende på olika livserfarenheter och behov och det finns också en risk att resonemang om särskilt utsatta grupper tillskriver de utsatta orsakerna samtidigt som förövarna osynliggörs.

Statistiken om utsatthet för våld

Det är naturligtvis omöjligt att inom rapportens ramar göra anspråk på att inkludera allt, även om målen är formulerade på ett sådant sätt. Vi har med avstamp i målformuleringarna använt sådant som finns att tillgå, inte sällan i form av fördjupningsstudier. I kapitlet om luckor i statistiken finns resonemang och redogörelser för vad som saknas idag, men också om pågående utvecklingsarbeten.

Om källorna

I huvudsak finns det två typer av källor till statistiken om våldsutsatthet. Den ena bygger på olika typer av registeruppgifter från rättsväsendet och den andra är individundersökningar. Statistik om anmälda brott är inte lämplig att använda för att studera nivån av människors utsatthet. Många brott anmäls aldrig till rättsväsendet. Av en fördjupningsstudie som Brottsförebyggande rådet (2019a) nyligen genomfört framgår att det finns olika skäl till att brottsoffer väljer att inte anmäla ett brott, så kallade tystnadsmekanismer. Dessa delas in i tre övergripande kategorier; föreställningar om brott och rättsväsende, känslöstämning hos den drabbade och samhörighet med gärningspersonen. Brottsförebyggande rådet beskriver även fem olika områden där så kallade tystnadskulturer förekommer; brott inom hederskontext, våld i nära relationer, kriminella nätverk, brott i socialt utsatta områden samt brott mot och inom organisationer. Flera av dessa områden är särskilt relevanta här eftersom de uttryckligen ingår i den nationella uppföljningen av genomförandet av Agenda 2030. Vad gäller anmälda brott kan det också vara så att en utredning leder till nedläggning, till exempel på grund av att den anmälda händelsen inte bedöms utgöra ett brott i lagens bemärkelse. När det gäller dödligt våld ger statistiken över anmälda brott en överskattad bild (Brå 2020a), varmed den här rapporten utgår från statistik över konstaterade fall.

När det gäller händelser av våld finns inte enbart någon som utsätts för våldet utan också minst en gärningsperson. Samtidigt avser statistiken, med vissa undantag, oftast de som utsatts. I vissa fall finns kompletterande information om exempelvis relation mellan offer och förövare eller plats för händelsen.

Den nationella trygghetsundersökningen (NTU) innehåller numera uppföljningsfrågor som bland annat handlar om just gärningspersonen. Resultaten redovisades helt nyligen och ur dessa framträder mönster där gärningspersonen oftast är en man, men där det finns vissa skillnader i ålder och eventuell påverkan av alkohol eller droger för olika typer av brott som ingår i undersökningen (se Brå 2020b).

Det finns några större och återkommande befolkningsstudier som inkluderar frågor om utsatthet för våld (NTU, ULF/SILC och HLV). Utöver de stora och återkommande undersökningarna för hela befolkningen genomförs, regelbundet eller intermittent, vissa riktade studier som också rymmer frågor om våldsutsatthet. Det finns även undersökningar som genomförts vid enstaka tillfällen.

Om särskild utsatthet och statistik

Utöver de egenskaper som beskrivs i den här rapportens kvalitetsavsnitt kan det finnas ytterligare faktorer som gör det svårt att mäta vissa livsvillkor. Det kan till exempel handla om att vissa grupper är för små för att resultatet ska bli representativt i befolkningsstudier – i synnerhet när bortfallet är stort. Flera mindre och riktade

undersökningar har genomförts om särskild utsatthet för våld. Sådana undersökningar har i regel andra syften än att göra anspråk på generaliserbarhet på statistisk grund. Av det skälet återger vi inte detaljerade resultat från sådana studier i det här kapitlet utan fokuserar på att ge en övergripande bild av livsvillkor som kan innebära en särskild utsatthet eller sårbarhet

Mäns våld mot kvinnor

Det sjätte delmålet för svensk jämställdhetspolitik är att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Av den jämställdhetspolitiska skrivelsen *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid* (Regeringens skrivelse 2016/17:10) framgår att många kvinnor lever under villkor som gör dem särskilt utsatta för våld.

Funktionsnedsättning, missbruks- och beroendeproblem samt omständigheter kopplade till utländsk bakgrund och ålder lyfts som faktorer som kan innebära en förhöjd risk att utsättas för våld eller för att våldet får särskilt allvarliga konsekvenser. I skrivelsen lyfts också att våldsutsatta kvinnor och flickor kan finna sig i särskilt sårbara situationer på grund av exempelvis ålder, missbruk, funktionsnedsättning, sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck, utländsk bakgrund och närståendes värderingar kring självbestämmanderätt över sexualitet och relationer. Livsvillkor och omständigheter som lyfts i skrivelsen återkommer i ett flertal av underlagen och NCK (2020) beskriver översiktligt vad den särskilda utsattheten kan relateras till. Det kan till exempel handla om brist på sociala nätverk, diskriminering, rättslig status eller en beroendeställning gentemot gärningspersonen.

5.2 Avskaffa alla former av våld mot alla kvinnor och flickor i det offentliga och privata rummet, inklusive människohandel, sexuellt utnyttjande och andra typer av exploatering.

I uppföljningen av agendans delmål 5.2 ingår ett par globala indikatorer om våld mot kvinnor och flickor. För den nationella uppföljningen inväntas framför allt ny statistik som specifikt avser våld i nära relation.

Såväl Myndigheten för delaktighet (2017) som Jämställdhetsmyndigheten (2020a) har lyft bristen på statistik om mäns våld mot kvinnor som kan möjliggöra analys av situationen för personer med funktionsnedsättning på ett tillfredsställande vis. Både Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät, som Jämställdhetsmyndigheten (2020a) använder och statistik från ULF/SILC (SCB 2018b) visar på mönster där personer med funktionsnedsättning är utsatta för hot eller våld i högre utsträckning än personer utan funktionsnedsättning. Ingen av dessa undersökningar innehåller dock fördjupningsfrågor som möjliggör analyser om brott i nära relation.

Utsatthet för sexualbrott

Av Folkhälsomyndighetens (2019c) befolkningsstudie om sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) framgår att många typer av sexuella trakasserier, sexuella övergrepp och sexuellt våld är vanligt förekommande i befolkningen och att de drabbar både kvinnor och män. Kvinnor drabbas dock i betydligt högre utsträckning än män och yngre

personer angav utsatthet i högre utsträckning än äldre. När det gäller självrapporterad utsatthet för våld kan det samtidigt förmodas finnas en viss underrapportering bland äldre kvinnor till följd av generationsbetingade normer eller svårigheter att minnas händelser långt bakåt i tiden (se NCK 2020).

Av rapporten framgår också att homosexuella, bisexuella och transpersoner rapporterade utsatthet för sexuella övergrepp i större utsträckning än heterosexuella. Bisexuella kvinnor var den grupp som i störst utsträckning rapporterade utsatthet för sexuella trakasserier medan utsatthet för de grövsta formerna av sexuellt våld var vanligast bland homosexuella kvinnor. Homosexuella män rapporterade en utsatthet i samma omfattning som heterosexuella kvinnor.

I en relativt ny studie av rättsväsendets arbete med våldtäktsärenden beskrivs ungefär hälften av målsägandena som extra sårbara på grund av missbruksproblem, kognitiv funktionsnedsättning eller psykosociala svårigheter. Brottsförebyggande rådet (2019b) skriver att det inte är helt klarlagt i hur stor utsträckning detta beror på en faktisk högre utsatthet eller på en större anmälningsbenägenhet, men att internationella studier ger stöd för att överrepresentationen åtminstone delvis beror på en större utsatthet.

Prostitution och människohandel

I Agenda 2030 ingår människohandel både i delmål 5.2 och i delmål 16.2. Enligt Europeiska jämställdhetsinstitutet EIGE (2018) är människohandel för sexuella ändamål den vanligaste formen av människohandel inom EU som framförallt drabbar kvinnor och flickor (95 procent av de offer för människohandel för sexuella ändamål som registrerats inom EU är enligt EIGE kvinnor eller flickor). Nationellt ger inte den registerbaserade statistiken möjlighet till redovisning efter kön eftersom uppgiften inte ingår i brottskoden.

Det gör däremot information om huruvida människohandelsbrottet avser barn eller vuxen. År 2019 anmäldes 106 brott om människohandel för sexuella ändamål varav 12 avsåg människohandel med barn (Brå 2020c). Som framgått av tidigare rapportering kan mörkertalet antas vara stort. Jämställdhetsmyndigheten (2020a) har ett pågående uppdrag om att kartlägga omfattningen av prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Sverige. I de befolkningsstudier som gjorts under de senaste 20 åren är andelen vuxna män som uppger att de någon gång gett ersättning för sex mellan 8 och 13 procent (Folkhälsomyndigheten 2018b). I undersökningen SRHR17 uppgav 9,4 procent av männen och 0,5 procent av kvinnorna att de någon gång gett ersättning för sexuella tjänster. Svarsfrekvensen var 31 procent och resultaten bör, trots kalibreringsvikter, tolkas med försiktighet (Folkhälsomyndigheten 2019c).

Nyligen genomförde institutionen för socialt arbete vid Malmö universitet, på uppdrag av Folkhälsomyndigheten, en undersökning om

SRHR bland personer som har sex mot ersättning (se Holmström et al. 2020). Studien är liten, har metodologiska utmaningar och avser en heterogen grupp. Samtidigt identifieras en grupp personer som beskrivs som särskilt utsatta till följd av repetitivt våld. Merparten har inte anmält händelserna eller sökt vård av rädsla eller för att de inte litar på myndigheter.

Mönstret följer i stort det som återkommer också i andra sammanhang där personer med funktionsnedsättning rapporterar utsatthet i högre utsträckning än personer som inte har en funktionsnedsättning, kvinnor i högre utsträckning än män, homosexuella i högre utsträckning än heterosexuella, utrikes födda i högre utsträckning än inrikes födda och yngre personer i högre utsträckning än äldre.

Hedersrelaterat våld och förtryck

Delmål 5.3 hör, som framgått av tidigare rapporter, till de som varit svårast att följa upp med statistik och möjligheterna till en nationell uppföljning har bedömts sammanfalla med möjligheterna att inkludera hedersrelaterat våld och förtryck i den statistiska uppföljningen av regeringens strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Jämställdhetsmyndigheten (2020a) konstaterar att en återkommande undersökning som avser självrapporterad utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck saknas i Sverige.

I Sverige har det genomförts större kvantitativa studier av hedersrelaterat våld och förtryck mot unga i Sveriges fyra största städer. Dels har Stockholms stad, Göteborgs stad och Malmö stad gett Örebro Universitet i uppdrag att genomföra en kartläggning av våldets karaktär och omfattning i ett intersektionellt perspektiv, dels har Tjejs rätt i samhället (TRIS), på uppdrag av socialförvaltningen och länsstyrelsen i Uppsala, genomfört en studie av ungas utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck. Undersökningarna avser elever i årskurs nio. (Socialstyrelsen 2019c)

I undersökningarna utgår analyserna bland annat från enkätfrågor om oskuldsnormer eller oskuldskrav. De tre av undersökningarna som genomförts av Örebro universitet inkluderar också våldsnormer. Skattningarna av andelen ungdomar som lever med hedersrelaterade normer och förtryck uppgår i dessa tre studier till någonstans mellan 7 och 20 procent beroende av hur frågorna ställts, vilken definition som används och vilken studie och stad som avses.

I studien från Uppsala uppgav var femte flicka och var tionde pojke att de hade oskuldskrav på sig, där andelarna var högre bland flickor och pojkar med utomnordiskt födda föräldrar (två tredjedelar respektive en tredjedel). Bland flickorna som hade sådana krav på sig uppgav drygt var fjärde flicka att det är familjen som bestämmer hennes framtida partner. Bland pojkarna var motsvarande andel 7 procent.

Delmål 16:2: Eliminera övergrepp, utnyttjande, människohandel och alla former av våld eller tortyr mot barn.

Uppgifterna från alla fyra studier finns sammanställda i Socialstyrelsens slutredovisning av uppdraget om att genomföra en nationell kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck (2019c).

Socialstyrelsen konstaterar i samma skrivelse att det, för att vi ska kunna uttala oss om det hedersrelaterade våldets och förtryckets omfattning och konsekvenser i hela befolkningen, behövs en nationell befolkningsundersökning i kombination med insamling och analys av indirekta data.

Barns och ungas utsatthet för våld

I Sverige finns det i huvudsak två stora hittills återkommande elevundersökningar som studerar våld mot barn och unga; Allmänna barnhusets elevundersökning och Brottsförebyggande rådets Skolundersökning om brott (SUB). Resultaten från Allmänna barnhusets studie avser till övervägande del de svarande varmed osäkerhetsmått saknas.

Enligt den elevundersökning som Allmänna barnhuset (2017) genomförde i samarbete med forskare vid Karlstads universitet år 2016 är det fyra av tio elever som någon gång blivit utsatta för barnmisshandel. Definitionen av barnmisshandel baseras på FN:s Barnrättskommittés tolkning av begreppet och dit räknas i detta sammanhang något av fysisk eller psykisk misshandel, bevittnande av våld mot en förälder, försummelse eller sexuella övergrepp. Den som utsatt barnet behöver inte vara förälder eller vårdnadshavare. I den relativt lilla grupp unga som angett att könsindelningen pojke respektive flicka inte passar var det sju av tio som angav att de blivit utsatta för barnmisshandel enligt definitionen.

Undersökningen ligger också till grund för en fördjupad undersökning om barn som är multiutsatta för våld under sin uppväxt (Allmänna barnhuset 2020). Med multiutsatthet menas utsatthet för våld vid minst tre tillfällen. Ungefär tio procent av barnen i studien räknas som multiutsatta och forskarna visar på en samvariation mellan multiutsatthet och barnens egna alkohol-, narkotika- och tobaksvanor, psykiska hälsa och prestation i skolan. De multiutsatta barnen anger även i högre utsträckning att de varit mobbade och att de själva mobbat andra. Det är vanligare att flickor är multiutsatta, jämfört med pojkar. Det är också en betydligt högre andel av ungdomarna som är multiutsatta bland de som uppger att de har en funktionsnedsättning eller kronisk sjukdom av något slag, vilket är tydligast för ungdomar med någon form av ätstörning. Unga som någon gång levt med en förälder med missbruksproblem eller psykisk sjukdom uppger också i betydligt högre utsträckning att de blivit utsatta för tre eller fler övergrepp under sin uppväxt. Samvariationen är ännu tydligare för barn som levt med suicidala föräldrar samt föräldrar som är dömda för flera brott.

Även forskare vid Linköpings universitet har använt resultat från Allmänna barnhusets elevundersökning i en kartläggning om försummelse av barn (Nilsson och Tingberg 2020). Försummelse leder enligt studien till stora kostnader för samhället och stort lidande för de som drabbas.

Enligt Brottsförebyggande rådets (2018a) skolundersökning om brott är mobbing utbredd bland både flickor och pojkar (notera att källa och frågeställning skiljer sig från den nationella indikatorn 4.a.2 som sedan tidigare ingår i uppföljningen) och det är vanligare att de elever som har utsatts för mobbing också blivit utsatta för olika brott. Killar blir i högre grad utsatta för misshandel, stöld och rån medan tjejer i större utsträckning blir utsatta för sexualbrott och hot. Brott utsattheten är större bland utrikes födda, bland barn som växer upp i lägenhet, jämfört med hus, samt barn för vilka ingen av föräldrarna har eftergymnasial utbildning eller vars föräldrar har separerat. Även barn som uppger att familjen har svag ekonomi anger i högre utsträckning att de utsatts för olika typer av brott. Gällande sexualbrott är dock mönstret delvis annorlunda genom att barn som bor i hus eller har minst en förälder med eftergymnasial utbildning uppger utsatthet i högre utsträckning.

Utsatthet bland unga

Andelen som uppger att de utsatts för våldsbrott varierar något mellan olika undersökningar och beror av population och frågeställningar. Unga är generellt sett den grupp som är mest utsatta för våld och våld utsattheten skiljer sig övergripande mellan tjejer och killar vad gäller typ av våld, plats för händelsen och relation till gärningspersonen. I en undersökning av Folkhälsomyndigheten (2017a) är andelen unga som uppger våld utsatthet högre bland personer som svarat att de inte vill kategorisera sig utifrån kön. Skattningen är dock behäftad med stor osäkerhet. Utsatthet bland unga överlappar förstås samtliga delmål i det här kapitlet, inklusive mäns våld mot kvinnor.

Folkhälsomyndigheten (2018c) har genomfört en studie om unga som bor i statlig institutionsvård. Rapporten bygger på en enkätstudie som genomfördes 2016. Folkhälsomyndigheten skriver att studien inte är generaliserbar till alla unga på ungdoms- eller LVM-hem, men att resultaten ger en indikation om hälsoläget i gruppen och att gruppen i hög utsträckning har erfaren våld. I studien uppgav knappt två tredjedelar av tjejerna och fyra av tio killar att de hade varit utsatta för fysiskt våld under de senaste 12 månaderna. Samtidigt hade 85 procent av tjejerna och 33 procent av killarna blivit utsatta för någon sexuell handling mot sin vilja. Mer än var tredje tjej och var sjunde kille hade någon gång fått ersättning eller betalt för en sexuell tjänst. Samtidigt hade 29 procent av killarna och 8 procent av tjejerna gett ersättning för sex.

För ett par år sedan genomförde Barnombudsmannen en enkätstudie bland barn i åldern 15 till 17 år som var placerade på Statens

institutionsstyrelses särskilda ungdomshem. I studien uppgav ungefär 40 procent av flickorna och drygt 20 procent av pojkarna att de blivit utsatta för våld på sitt boende. Vidare uppgav nästan 60 procent av flickorna och drygt 30 procent av pojkarna att de blivit utsatta för verbala kränkningar och hot på boendet. (Barnombudsmannen 2019)

Delmål 16:1: Avsevärt minska alla former av våld och dödligt våld mot alla överallt.

Våldsutsatthet och trygghet

I den nationella uppföljningen av delmål 16.1 ingår dödligt våld och upplevd trygghet, men också utsatthet för andra typer av våldsbrott. Det finns även överlappningar och gränsdragningar gentemot andra rapportavsnitt eller delmål. Till exempel ingår frihet från våld också i kapitlet om anständiga arbetsvillkor. Våld i hemmet kan också ha en påverkan på arbetssituationen, något som lyfts i den konvention om att avskaffa våld och trakasserier i arbetslivet som ILO (2019) antagit.

Det finns också överlappningar till fler delmål genom att utsatthet för våld kan få särskilt allvarliga konsekvenser för hälsa och ekonomi. I Socialstyrelsens (2017) senaste kartläggning av hemlöshet uppgavs till exempel att för nästan en tredjedel av de 2 400 kvinnorna i studien som befann sig i akut hemlöshet var våld i nära relationer en faktor som bidragit till den akuta hemlöshetssituationen. Folkhälsomyndigheten (2019d) lyfter också frihet från hot och våld som en förutsättning för att nå Folkhälsopolitikens målområden.

Utsatthet för hatbrott

Frågor som rör rasism och hatbrott ingår i flera av Sveriges internationella åtaganden (Kulturdepartementet, 2016). År 2017 presenterade regeringen en nationell handlingsplan mot rasism och hatbrott och i efterföljande års regleringsbrev fick Brottsförebyggande rådet (2018b) i uppdrag att genomföra en studie för att fördjupa kunskapen om hatbrottslighetens omfattning och karaktär, utsatta grupper och individers behov och rättsväsendets hantering av hatbrott.

I NTU har frågor om eventuella hatbrottsmotiv ställts, i lite varierande omfattning, sedan 2005. Redovisningen av statistik görs utifrån främlingsfientliga, homofobiska och, sedan 2011 också; antireligiösa hatbrott. Andelen som rapporterar att de utsatts för hatbrott är i snitt 0,2-1,5 procent beroende av motiv och tidsperiod*, med mindre skillnader mellan kvinnor och män. Uppgifter från NTU 2006-2017 (avser utsatthet 2005-2011) visar att risken att utsättas för främlingsfientliga hatbrott enligt Brottsförebyggande rådet (2018b) är störst bland personer med nationell bakgrund i Afrika, följt av Asien. Sedan 2011 och framåt syns en ökning av andelen män som uppgett att de utsatts för hatbrott med främlingsfientliga och/eller antireligiösa motiv. Brotten består oftast av hot eller trakasserier men bland män utsatta för främlingsfientliga hatbrott är misshandel lika vanligt. Utsattheten för homofobiska hatbrott skiljer sig från övriga genom att gärningspersonen oftare är en närstående och platsen en bostad.

*Snittet för främlingsfientliga och homofobiska hatbrott är beräknat för tidsperioden 2005-2016, medan snittet för antireligiösa hatbrott är beräknat för tidsperioden 2011-2016.

Dödligt våld

Brottsförebyggande rådet (2020a) har under de senaste åren publicerat flera rapporter om skjutningar respektive dödligt våld i kriminella miljöer. Efter en längre tids nedgång har det dödliga våldet ökat under senare år. Olika typer av dödligt våld har dock utvecklats olika och ökningen beror på dödligt våld i kriminella miljöer (Brå 2020d). Det senare får också till följd att könsfördelningen bland brottsoffren för dödligt våld förändrats; från två tredjedelar män och en tredjedel kvinnor under 90- och 00-talen till tre fjärdedelar män och en fjärdedel kvinnor på senare år. Brå skriver att det, vad gäller dödligt våld i kriminella miljöer, är vanligare med stora årsvisa variationer. Det är också en kraftig överrepresentation i socialt utsatta områden och brottsoffren är yngre än vid andra typer av dödligt våld (Brå 2020d). Se även den här rapportens avsnitt om att minska och motverka segregation.

Statistiken om konstaterade fall av dödligt våld kan sedan några år tillbaka redovisas efter offrets relation till förövaren. Tolkningar av förändringar mellan enskilda år ska göras med försiktighet, i synnerhet när statistiken delas upp i olika kategorier. Av de fall av dödligt våld som konstaterades 2019 var brottsoffren 25 kvinnor och 86 män. När kvinnor var brottsoffer var förövaren i knappt två tredjedelar av fallen någon som kvinnan hade eller hade haft en parrelation med. Bland männen var motsvarande andel 2 procent. (Brå 2020a)

Trygghet

Både i den Nationella trygghetsundersökningen (NTU) som Brå ansvarar för och i Undersökningarna av levnadsförhållanden, som SCB genomför, ställs frågor om upplevd trygghet. Tryggheten, liksom oron för att utsättas för vissa brott, skiljer sig åt mellan kvinnor och män. Det är en högre andel kvinnor än män som uppger att de känner en otrygghet vid utevistelse sena kvällar. Vad gäller oro för att utsättas för brott uppger ungefär var tionde kvinna och man i åldrarna 25 till 64 år en oro för att utsättas för misshandel. Bland yngre kvinnor är andelen högre och bland äldre personer, både kvinnor och män, är den lägre. Samtidigt anger nästan hälften av kvinnorna i åldern 16 till 24 år att de känner oro för att utsättas för våldtäkt eller andra sexuella övergrepp (SCB 2020i). Ett av måtten finns nedbrutet på olika områden och visar att såväl andelen kvinnor som män som avstått från att gå ut av rädsla för hot och våld är högre i områden med socioekonomiska utmaningar (se den här rapportens avsnitt om att minska och motverka segregation). Samma indikator visar också att personer med funktionsnedsättning i högre grad än personer utan funktionsnedsättning uppger att de avstått från att gå ut på kvällen på grund av oro för att utsättas för våld eller hot om våld – fortfarande med stora skillnader mellan kvinnor och män (SCB 2018b).

11.7 Senast 2030 tillhandahålla universell tillgång till säkra, inkluderande och tillgängliga grönområden och offentliga platser, i synnerhet för kvinnor och barn, äldre personer och personer med funktionsnedsättning.

Likvärdig utbildning

Genom Agenda 2030:s mål fyra åtar sig världens regeringar att säkerställa en inkluderande och likvärdig utbildning av god kvalitet och främja livslångt lärande för alla.

4.5 Senast 2030 avskaffa skillnaderna mellan könen inom utbildningsområdet och säkerställa lika tillgång till utbildning och yrkesutbildning på alla nivåer för utsatta personer, inklusive personer med funktionsnedsättning, ursprungsfolk och barn som lever under utsatta förhållanden.

I betänkandet från utredningen om en mer likvärdig skola (SOU 2020:28) konstateras att stora samhällsekonomiska vinster kan nås med ett skolväsende i vilket alla elever ges goda möjligheter att utvecklas utifrån sina egna förutsättningar och där alla ges tillgång till bildning, personlig utveckling och förutsättningar till ett aktivt deltagande på arbetsmarknaden och i ett demokratiskt samhälle.

En god och likvärdig utbildning är ofta en viktig grund för att öka människors möjligheter på arbetsmarknaden och i samhället. Svårigheter i grund- och gymnasieskolan kan minska möjligheterna på arbetsmarknaden. För vissa grupper i samhället är förutsättningarna sämre redan från livets början. Dessa grupper kan därför gynnas av en välfungerande och likvärdig skola.

I detta kapitel beskrivs hur olika grupper klarar sig igenom utbildningssystemet exempelvis i form av resultat och fortsatta högskolestudier.

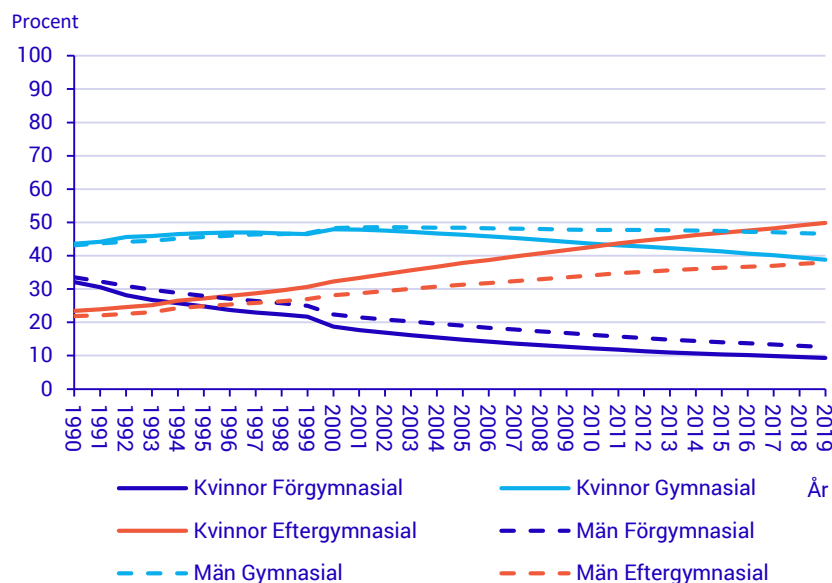
Utbildningsnivån bland vuxna har ökat de senaste 30 åren

Det är tydligt i statistiken att utbildningsnivån bland den vuxna befolkningen i åldern 25 till 64 år har ökat kraftigt sedan 1990. Kraven på arbetsmarknaden när det gäller utbildning har också ökat under de senaste decennierna och idag är en längre utbildning en viktig förutsättning för att förbättra människors situation på arbetsmarknaden.

Andelen vuxna med högst förgymnasial utbildning har minskat sedan 1990 medan andelen med eftergymnasial utbildning har ökat. Andelen förgymnasialt utbildade bland personer i åldern 25 till 64 år var 2019 11 procent, vilket motsvarar lite mer än en halv miljon vuxna personer. Ökningen av andelen eftergymnasialt utbildade är betydligt större bland kvinnor än bland män. Andelen eftergymnasialt utbildade kvinnor i åldern 25 till 64 år var 50 procent 2019 medan motsvarande andel för män var 38 procent. Den totala andelen av befolkningen 25–64 år som har eftergymnasial utbildning var 44 procent 2019.

4.4 Till 2030 väsentligen öka det antal ungdomar och vuxna som har relevanta färdigheter, däribland tekniska färdigheter och yrkeskunnande, för sysselsättning, anständigt arbete och entreprenörskap.

Diagram 6. Andel personer i åldern 25–64 år efter utbildningsnivå och kön, 1990-2019
Andel i procent

Källa: Utbildningsregistret 1990 - 2019, SCB

Barn och unga

I avsnittet om barn och unga presenteras utbildningssystemet från förskolan till gymnasieskolan, även stödet i skolan och upplevelser av stress och mobbning presenteras.

Förskolan

En forskningsöversikt från IFAU (2018) har samlat och analyserat studier från 12 länder med förskolor av den typ som finns i Sverige (Sverige var dock inte med bland de 12 länderna). Forskningsöversikten visar att barn som gått i förskola inte har större kognitiva färdigheter, men utbildar sig längre och har högre sysselsättning och lön som vuxna jämfört med barn som inte deltagit i förskola. Dessa effekter är något mer gynnsamma för barn till lågutbildade föräldrar. Flera av studierna i översikten tar hänsyn till skillnader i föräldrars utbildning i sina analyser.

Sverige har generellt sett ett högt deltagande i förskolan. Av alla barn i åldrarna 1-3 år var 78 procent inskrivna i förskolan och av barnen 4-5 år var 94 procent inskrivna under 2019. Det finns skillnader i andelen inskrivna barn i förskolan beroende på utländsk bakgrund och föräldrars utbildningsnivå (se tabellbilaga). Andelen barn i åldern 4 till 5 år med föräldrar som hade högst förgymnasial utbildning som deltog i förskola var 91 procent. Motsvarande andel för de vars föräldrar hade högst eftergymnasial utbildning var 95 procent. Det finns inga större skillnader i deltagandet för flickor och pojkar.

Skolverkets studie (2018a) om deltagande i förskola visar på stora skillnader när det gäller deltagandet i förskola mellan barn med utländsk bakgrund speciellt när det gäller barn som nyligen invandrat

4.2 Senast 2030 säkerställa att alla flickor och pojkar har tillgång till förskola av god kvalitet som ger omvårdnad och förbereder dem för att börja grundskolan.

till Sverige. Nyinvandrade barn som varit folkbokförda 4 år eller kortare deltar i lägre utsträckning i förskola än barn med utländsk bakgrund som varit i Sverige en längre tid.

Andelen inskrivna barn i förskolan i åldern 4–5 år med föräldrar som hade högst förgymnasial utbildning ökade under åren 2016 till 2019 från 85 procent till 91 procent. Det innebär att skillnaderna i inskrivna barn i förskola mellan barn till högutbildade föräldrar och barn till lågutbildade föräldrar har minskat något under de senaste 4 åren.

Grundskolan

Flera studier visar att likvärdigheten i svensk grundskola har försämrats under 2000 talet. Likvärdighet kan delas upp i tre olika begrepp; lika tillgång till utbildning, lika kvalitet på utbildningen och att utbildningen ska kompensera för elevers olika bakgrund och förutsättningar. Skolverkets rapport (2018b) ”Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor” visar att elevers mätbara socioekonomiska bakgrund har fått en större betydelse för elevernas betygsresultat i årskurs 9 mellan 2006 och 2016. Den socioekonomiska bakgrundens betydelse har ökat i betydligt högre grad för utrikes födda elever än för elever födda i Sverige. Viktiga förklaringar för den kraftiga ökningen för utrikes födda, som lyfts i Skolverkets rapport, är att invandringsåldern har stigit och att föräldrarnas socioekonomiska status har försämrats för utrikes födda elever. Eftersom gruppen utrikes födda elever har vuxit genom ökad invandring förklarar detta till stor del den ökade betydelsen av socioekonomisk bakgrund för samtliga elever.

Ett betänkande från utredningen om en mer likvärdig skola (SOU 2020:28) poängterar betydelsen av att en elevs möjlighet att lyckas i skolan inte på ett systematiskt sätt ska bero på familjebakgrund, var i landet eleven bor eller vid vilken skola eleven går. Betänkandet visar att det har skett en kraftigt ökad spridning i skolornas kunskapsresultat sedan början av 90-talet och att det i hög grad kan förklaras av ökad skolsegregation, det vill säga att eleverna blivit alltmer uppdelade mellan skolor utifrån socioekonomisk bakgrund.

Ur det perspektivet är det intressant att närmare undersöka behörighet till gymnasieskolan för de elever som avslutat årskurs 9. Av eleverna som avslutade årskurs 9 år 2018/19 var 84 procent behöriga till ett yrkesprogram. För flickorna var andelen 86 procent och för pojkarna 83 procent. Det finns skillnader mellan eleverna beroende på svensk och utländsk bakgrund samt invandringsår. Det är relativt små skillnader mellan elever med svensk bakgrund, elever med utländsk bakgrund som är födda i Sverige och elever med utländsk bakgrund som invandrat före 2010 det vill säga under lågstadiet. De lägsta andelarna finns för de som invandrat 2010 eller senare.

4.1 Senast 2030 säkerställa att alla flickor och pojkar fullbordar avgiftsfri och likvärdig grundskole- och gymnasieutbildning av god kvalitet som leder till relevanta och ändamålsenliga kunskaper.

Tabell 1. Andel elever som är behöriga till ett yrkesprogram på gymnasieskolan av elever som avslutat årskurs 9, 2018/19

Andel i procent

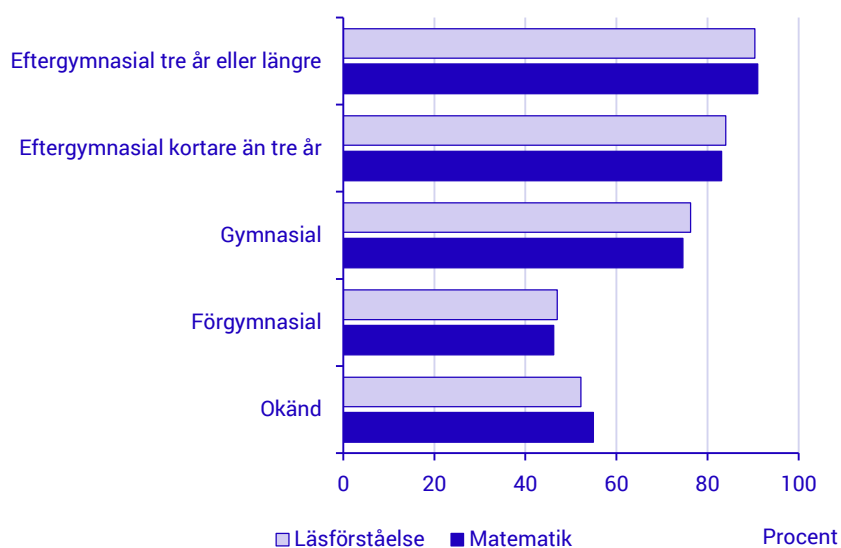
	Totalt	Flickor	Pojkar
Totalt	84,3	85,8	82,9
Svensk bakgrund	90,1	91,0	89,2
Utländsk bakgrund	68,3	71,3	65,5
Därav			
Födda i Sverige	83,4	84,0	82,8
Födda utomlands invandrat före 2010	83,6	85,5	81,4
Födda utomlands invandrat 2010 el. senare	47,1	50,4	44,5

Källa: Skolverkets elevregister

Internationella undersökningar om kunskaper i matematik och svenska för 15-åriga elever visar också att det finns skillnader i kunskapsresultaten beroende på vilken utbildningsnivå föräldrarna har uppnått. Det stödjer tidigare resultat om betydelsen av föräldrarnas utbildningsnivå för kunskapsresultaten.

Diagram 7. Andel av 15-åriga elever som uppnår minst kunskapsnivå 2 efter föräldrarnas utbildningsnivå, 2018

Andel i procent

Källa: PISA 2018, Skolverket.

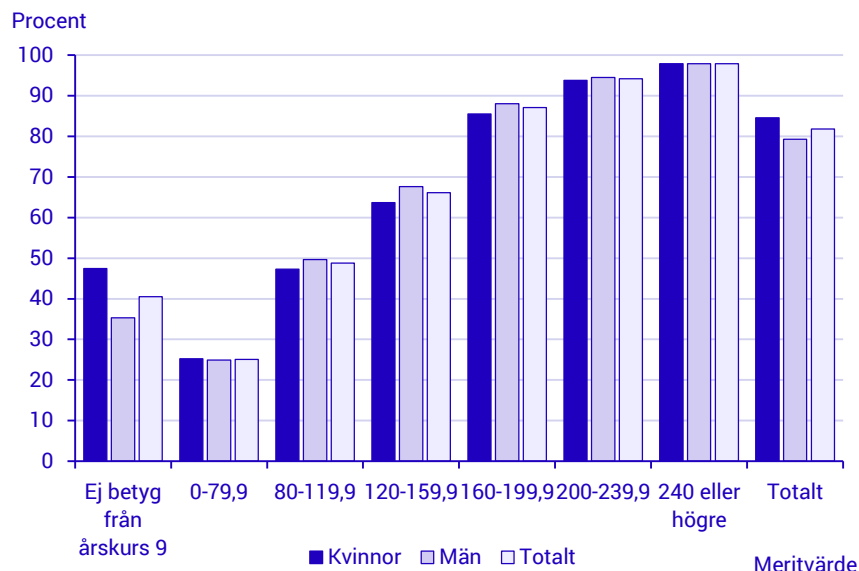
Gymnasieskolan

Föräldrarnas utbildningsnivå och utländsk bakgrund har betydelse även i gymnasieskolan. Samma tendenser som syns för resultat i grundskolan syns även för avslutad gymnasieutbildning, där andelen som avslutat gymnasieskolan är högst bland unga vuxna i åldern 21-23 år med

föräldrar med eftergymnasial utbildning och de som var födda i Sverige (se tabellbilaga).

En stor betydelse för möjligheterna att genomföra minst en treårig gymnasieutbildning inom tre till fem år efter att man normalt sett avslutar gymnasieutbildningen har resultaten från grundskolan. Det finns en tydlig trend i meritvärde och avslutad gymnasieskoleutbildning. För elever med meritvärde mellan 240 – 320 poäng i årskurs 9 hade 98 procent av 21-23 åringarna 2019 avslutat minst treårig gymnasieutbildning, det kan jämföras med 25 procent av de som hade mindre än 80 i meritvärde. Det pekar på att stödet i grundskolan kan vara viktigt för utjämning av olika förutsättningar. För elever där de flesta har godkänt i alla eller nästan alla ämnen och har meritvärde mellan 160-200 poäng är det cirka 13 procent som inte avslutat minst treårig gymnasieutbildning, vilket tyder på att det finns ett fortsatt behov av stöd även i gymnasieskolan. Av de som ej har betyg från årskurs 9 har 40 procent avslutat gymnasieskolan när de är mellan 21 och 23 år. I denna grupp är det ungefär 80 procent som är utrikes födda och anlänt till Sverige efter 15 års ålder, vilket kan göra det svårt att hinna avsluta en gymnasieutbildning inom åtta år eller kortare tid.

Diagram 8. Andelen som avslutat minst 3-årig gymnasieutbildning av personer i åldern 21-23 år med uppgift om utbildningsnivå efter meritvärde från årskurs 9, 2019
Andel i procent

Källa: Utbildningsregistret, SCB.

Pedagogiskt stöd i skolan

I förskolans och skolans styrdokument som Skollagen, förordningar och läroplaner regleras på många ställen rätten till olika former av stöd. Även barnkonventionen som lag och FN:s konvention för personer med funktionsnedsättning ska stärka barns och elevers rättigheter i praktiken.

I Barnpanelsrapporten från Specialpedagogiska Skolmyndigheten (SPSM, 2019) och vid inspektioner av Skolinspektionen (2019) framkommer brister i extra anpassningar, särskilt stöd och systematisk kvalitetsarbete. Det leder i sin tur till hinder för delaktighet och lärande.

I utredningen (SOU:2016:94) "Saknad! - Uppmärksamma elevers frånvaro och agera" diskuteras att bristande stöd även kan visa sig i högre ogiltig frånvaro från skolan. Exempelvis är barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar överrepresenterade bland barn med ogiltig frånvaro. Detta skulle kunna bero på att undervisningen inte är anpassad för dessa elever. I en undersökning från Karolinska institutet uppgav en majoritet av lärarna och specialpedagogerna att de saknar kunskap om neuropsykiatriska diagnoser.

Den information som finns avser andelen barn och unga som får stöd inom obligatoriska skolan och högskola. För övriga skolformer finns det ingen information om stöd. Statistiken visar att elever som inte klarar kunskapsmålen i årskurs 9 i större utsträckning inte genomför en treårig gymnasieutbildning. Detta tyder på att elever i behov av stöd förmodligen behöver det både i grundskolan och i gymnasieskolan.

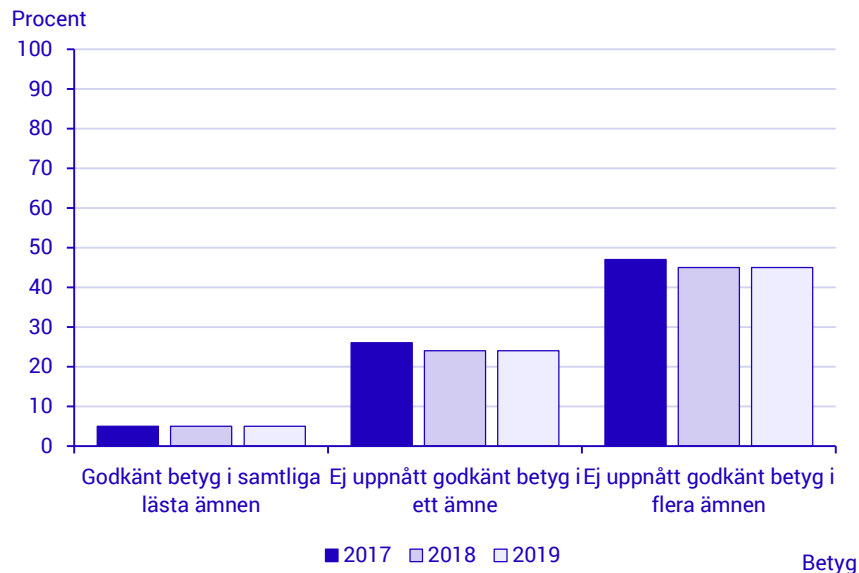
Skolverket (2020a) har i en studie undersökt resultatutvecklingen mellan årskurs 6 och 9 samt omfattningen av särskilt stöd till elever som avslutade årskurs 9, 2017 till 2019. Resultatutvecklingen mellan årskurs 6 och 9 visar att majoriteten av de elever som inte hade godkända betyg i flera ämnen i årskurs 6 inte heller hade uppnått godkända betyg i alla ämnen i årskurs 9. Det motsatta gäller för de elever som hade godkända betyg i samtliga ämnen i årskurs 6 det vill säga majoriteten av eleverna har även godkända betyg i samtliga ämnen i årskurs 9.

Statistiken tyder på att omfattningen av stödet förmodligen inte motsvarar behoven hos eleverna, eftersom det finns många elever med ej godkända betyg i ett eller flera ämnen i årskurs 6 som ej fått särskilt stöd under årskurs 7-9 samtidigt som en stor andel av dem avslutar årskurs 9 med ej godkända betyg i ett eller flera ämnen.

Lite mer än hälften av eleverna som avslutade årskurs 9 och ej uppnått godkänt betyg i flera ämnen i årskurs 6 har ej fått särskilt stöd vid mättillfället i årskurs 7, 8 eller 9. De kan dock ha fått extra anpassningar om skolan bedömde det som tillräckligt eller fått särskilt stöd senare under läsåret.

Diagram 9. Andel elever med särskilt stöd i årskurs 7, 8 och/eller 9 efter elevernas resultat i årskurs 6, elever som avslutade årskurs 9, 2017-2019

Andel i procent

Källa: Skolverket 2020a

Tittar man på behörighet till gymnasieskolans yrkesprogram och andelen som fått stöd minst ett år i årskurs 7, 8 eller 9 så har 9 procent av de som var behöriga 2019 fått stöd. Motsvarande andel för de som inte var behöriga var 57 procent. Nästan hälften av eleverna som fått särskilt stöd har fått det under ett år i årskurs 7, 8 eller 9. Det är inte särskilt vanligt att få särskilt stöd samtliga år i högstadiet. Av de som inte var behöriga hade något fler pojkar än flickor fått särskilt stöd. Tittar man på betydelsen av föräldrarnas utbildningsnivå och utländsk bakgrund på om elever med och utan behörighet har fått särskilt stöd i årskurs 7 till 9 finns det inga större skillnader (se tabellbilaga).

Sär- och specialskola

Barn som på grund av en intellektuell funktionsnedsättning inte kan nå upp till grundskolans kunskapskrav har rätt till särskola. Barn som är dövblinda, har synnedsättning i kombination med annan funktionsnedsättning, döva, har en hörselnedsättning eller har en grav språkstörning har rätt att tas emot i specialskola. Fram till läsåret 2019/20 har uppgifter om sär- och specialskola endast samlats in på gruppnivå. Det har därför inte varit möjligt att följa eleverna på individnivå och därför heller inte möjligt att göra många av de analyser som kan göras för andra elevgrupper.

Läsåret 2019/20 gick cirka 12 300 barn i grundsärskola (detta inkluderar även barn som är integrerade i grundskolan men följer särskolans läroplan), vilket motsvarar ungefär 1,1 procent av alla elever i den obligatoriska skolan. Antalet elever har varit mellan 9 000 och 12 000 de senaste 10 åren. Av grundsärskoleeleverna var 63 procent pojkar och 37

4.a Bygga och förbättra utbildningsmiljöer som är anpassade för barn och personer med funktionsnedsättning, samt tar hänsyn till jämställdhetsaspekter och därmed erbjuder en trygg, fredlig, inkluderande och ändamålsenlig lärandemiljö för alla.

procent flickor, könsskillnaden har varit ungefär densamma de senaste 10 åren (Skolverket 2020b).

I specialskolan deltog cirka 700 barn under läsåret 2019/20, varav cirka 60 procent var pojkar. Könsfördelningen har varierat mellan 40-46 procent och 54-60 procent flickor de senaste 10 åren. Sedan 2012 har det skett en ökning av antal elever i specialskolan (Skolverket 2020c).

Stress och kränkningar i skolan

Skolverkets undersökning "Attityder till skolan" (2018c) och Folkhälsomyndighetens undersökning "Skolbarns hälsovanor" (2019a) visar att fler barn upplever mobbning än tidigare. I attityder till skolan syns en högre andel yngre barn än äldre, 12 respektive 6 procent som upplever mobbning. I Skolbarns hälsovanor fanns endast en signifikant skillnad mellan 11- och 15-åriga flickor, där 11-åriga flickor upplevde mobbning i större utsträckning (10 procent bland 11-åriga flickor respektive 6 procent bland 15-åriga flickor).

Skolstressen har ökat i flera grupper de senaste åren, i attityder till skolan syns en ökning över tid i samtliga grupper (årskurs 4-6, 7-9 och gymnasieskolan). I skolbarns hälsovanor syns en statistisk säkerställd ökning för 11-åriga flickor och för båda könen av 13 och 15-åringar sedan 2009/10. Det finns ingen signifikant skillnad mellan könen i årskurs 4 till 6 i de senaste undersökningarna. Bland äldre elever, från årskurs 7 till 9 och gymnasieskolan, är det vanligare att flickor upplever skolstress än att pojkar gör det. (Skolverket 2018; Folkhälsomyndigheten 2019a; SCB 2020c)

I Skolbarns hälsovanor (Folkhälsomyndigheten 2019a) uppgav 3-7 procent att de blivit utsatta för nätmobbning i åldrarna 11, 13 och 15 år, det finns inga signifikanta skillnader mellan flickor och pojkar eller åldersgrupper.

Barn och unga som varit placerade

Barn och unga som varit placerade i heldygnsvård enligt socialtjänstlagen (2001:453) eller enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52) under grundskolan fullföljer i lägre utsträckning grundskolan och gymnasieskolan än barn och unga som inte varit placerade. De studerar även vidare i lägre utsträckning. (Socialstyrelsen 2019d)

Barn som varit placerade har ökade risker för bland annat olika hälsoproblem, kriminalitet, missbruk och svag arbetsmarknadsanknytning i vuxen ålder. Godkända grundskolebetyg har visat sig vara en stark skyddsfaktor mot en sådan negativ utveckling (Socialstyrelsen 2010 och Berlin 2020). Av de cirka 1 300 flickor och pojkar som var placerade under hela årskurs 9 var det 85 respektive 84 procent som fullföljt grundskolan vid 17 års ålder. Av de cirka 4 700 barn som var placerade under delar av årskurs 9 var motsvarande andel 85 respektive

69 procent. Bland övriga jämnåriga (ej placerade) fullföljde 95 procent grundskolan. Tittar man på andelen 20-åringar som har avslutat en treårig gymnasieutbildning är skillnaderna mellan grupperna ännu större.

Tabell 2. Andel 20-åringar som har avslutat treårig gymnasieutbildning, 2019
Andel i procent

Placerade hela åk 9		Placerade ej hela åk 9		Ej placerade	
Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
43	34	32	16	81	75

Källa: Socialstyrelsen, öppna jämförelser 2019. Placerade barns- och ungas utbildningsnivå och hälsa

Orsaker till sämre skolresultat kan enligt forskningen bland annat bero på tidiga missförhållanden i hemmiljön, instabil uppväxtmiljö, många skolbyten, mindre stöd och pessimistiska förväntningar på skolresultat från vuxna i ens omgivning. (Socialstyrelsen 2010; Berlin 2020).

Utbildning i nationella minoritetsspråk

I Sverige finns fem nationella minoriteter; judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar. De nationella minoriteterna har särskilda rättigheter enligt lag. Personer som tillhör de nationella minoriteterna har rätt att utveckla sitt språk, sin kultur och religion.

Uppgifter om etnisk tillhörighet registreras inte i Sverige. Det innebär att det inte finns statistik över hur många från de nationella minoriteterna som studerar inom olika skolformer. De uppgifter som finns rör modersmålsundervisning i de nationella minoritetsspråken. 2015 ändrades lagen för modersmålsundervisning på de nationella minoritetsspråken i grund-, grundsär-, special- och sameskolan till att gälla även de barn som tillhör någon av de nationella minoriteterna men inte talar minoritetsspråket i hemmet.

Läsåret 2019/20 var cirka 13 000 barn rapporterade berättigade till modersmålsundervisning på något av de nationella minoritetsspråken. Ungefär 1,2 – 1,4 procent av samtliga elever i grundskolan var rapporterade berättigade till modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk under åren 2001/02 – 2019/20 (Skolverket 2017, 2018d, 2019, 2020d).

I utredningen ”Förbättrade möjligheter för elever att utveckla sitt nationella minoritetsspråk” (SOU 2017:91) framkommer att det finns vissa brister i statistiken då endast de barn som skolorna fått information om ingår. Uppskattningar visar att antalet skulle kunna vara tre-fyra gånger så stort. Ungefär 6 000 av de 13 000 eleverna som rapporterades berättigade deltog i modersmålsundervisning. En anledning till att cirka hälften av barnen inte deltar beror på brist på lärare.

Inom högskolan kan det lärosäte som vill erbjuda kurser i de nationella minoriteternas språk och kultur. Regeringen har därutöver gett fyra lärosäten särskilda uppdrag. Det innebär att erbjuda ämneslärarutbildning i samiska, finska, meänkieli och romani chib.

Deltagande i högskoleutbildning

I Sverige påbörjar unga män en högskoleutbildning i lägre utsträckning än unga kvinnor. Det har de senaste åren blivit mer vanligt att unga kvinnor påbörjar högskoleutbildning, medan andelen unga män varit mer stabil. Sedan tidigare är det känt att direktövergången till högskoleutbildning efter gymnasieskolan, oavsett kön, har minskat under flera år (UKÄ 2019).

Sociala faktorer är viktiga. Det är vanligare att unga vuxna med högutbildade föräldrar påbörjar en högskoleutbildning än att de med lågutbildade föräldrar gör det, något som gäller för både unga kvinnor och män. Även regionala faktorer är viktiga eftersom det är stora skillnader mellan Sveriges län och kommuner i andelen som påbörjar högskoleutbildning (UKÄ 2019). I län där en lägre andel unga vuxna generellt påbörjar högskoleutbildning är det också en lägre andel av de unga vuxna med högutbildade föräldrar som påbörjar högskoleutbildning. Däremot är skillnaden mellan länen inte lika stor för unga vuxna med lågutbildade föräldrar.

Unga vuxnas betyg från gymnasieskolan är en viktig faktor i övergången till högskoleutbildning. De med låga betyg påbörjar i mindre omfattning en högskoleutbildning. Det är mindre vanligt att unga vuxna med låga betyg och lågutbildade föräldrar påbörjar en högskoleutbildning än att unga vuxna med låga betyg och högutbildade föräldrar gör det. Universitetskanslerämbetet (UKÄ) har i en analys visat att det finns en potential att rekrytera fler unga vuxna med goda betyg från studieovana hem till högskoleutbildning (UKÄ 2018).

Tabell 3. Övergångsandelar till högskolan efter betyg och föräldrarnas utbildningsnivå i årskullen födda 1994

Andel i procent

Föräldrarnas utbildningsnivå	<11	≥11 - <13	≥13 - <15	≥15 - <17	≥17 - <19	≥19	Inget gymnasie-betyg	Totalt
Förgymnasial	17	36	52	71	82	96	5	22
Gymnasial	12	27	43	63	77	87	6	32
Eftergymnasial < 3 år	21	42	58	76	87	92	14	53
Eftergymnasial ≥ 3 år	29	52	71	84	91	97	24	67
Totalt	17	36	54	73	86	94	10	44

Källa: Högskoleregistret och utbildningsregistret, SCB

4.3 Senast 2030 säkerställa alla kvinnor och män lika tillgång till yrkesutbildning och eftergymnasial utbildning, inklusive högskoleutbildning, av god kvalitet till en överkomlig kostnad.

Personer med utländsk bakgrund är väl representerade bland nybörjarna i högskolan och andelen har ökat över tid. Jämfört med för 10 år sedan har andelen nybörjare med utländsk bakgrund ökat från 17 procent till 26 procent. Då andelen med utländsk bakgrund i befolkningen har ökat i motsvarande grad kan det förklara den gradvisa ökningen av nybörjare med utländsk bakgrund (UKÄ 2020).

Det är vanligare att män, de med låga betyg och studenter med utländsk bakgrund hoppar av en utbildning visar en analys av de större yrkesexamensprogrammen. Föräldrarnas utbildningsnivå verkar spela mindre roll för avhopp. (UKÄ 2017).

För att möjliggöra högskolestudier för alla, oberoende av socioekonomisk bakgrund, kan en student söka studiestöd som består dels av bidrag, dels av lån. Regeringens mål är att studiestödet ska bidra till ett högt deltagande i utbildning och utjämna skillnader mellan individer och grupper i befolkningen och därmed bidra till ökad social rättvisa (Prop. 2019/20:1).

Studenter i högskolan med funktionsnedsättning

Landets lärosäten ska avsätta 0,3 procent av sina anslag för utbildning på grundnivå och avancerad nivå för kostnader till särskilt pedagogiskt stöd till studenter med funktionshinder i studiesituationen. Dessutom kan lärosätena ansöka om nationella medel. Både antalet studenter som fått stöd och kostnaderna för insatserna har ökat kraftigt sedan 2017. En del av förklaringen till ökningen kan vara att lärosätena når ut bättre med information om möjligheten att få pedagogiskt stöd. År 2019 fick 20 000 studenter del av stödet. Den största gruppen är studenter med dyslexi och olika neuropsykiatriska variationer. De utgör 75 procent av studenterna med stöd.

Andelen kvinnor och män som får stöd motsvarar ungefär könsfördelningen inom den högre utbildningen, det vill säga drygt 60 procent går till kvinnor och knappt 40 procent till män. (Stockholms universitet 2019).

Undersökningen Eurostudent VI visar att det finns en skillnad mellan svarande studenter med funktionsnedsättning och övriga svarande studenter. Studenter med funktionsnedsättning upplever oftare ekonomiska svårigheter. Många känner en stor stress att klara av tillräckligt många högskolepoäng för att fortsätta få studiemedel. Svarande studenter med funktionsnedsättning är även mindre nöjda med sin utbildning och känner sig mindre hemma i högskolan. (UHR 2018).

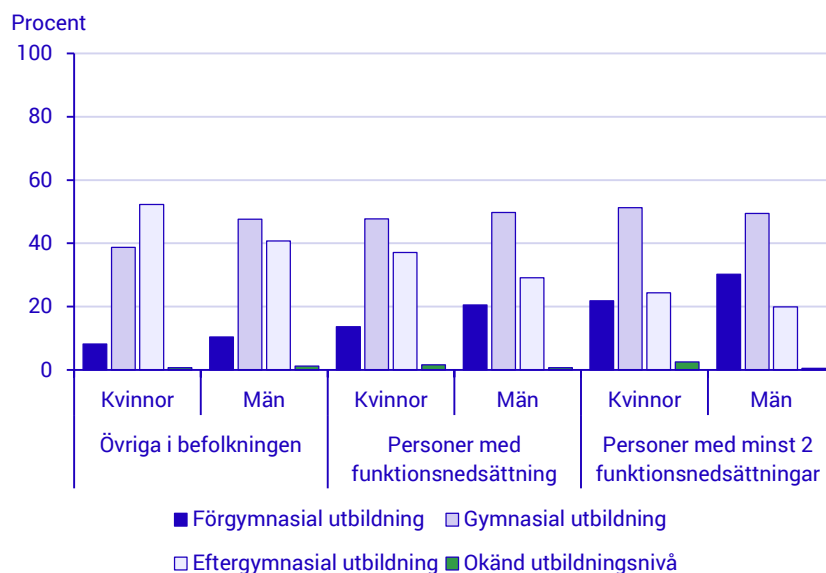
Utbildningsnivån för vuxna med funktionsnedsättning

Det finns skillnader i utbildningsnivå mellan vuxna personer med någon form av funktionsnedsättning jämfört med de utan

funktionsnedsättning. För personer i åldern 30 – 64 år med någon form av funktionsnedsättning är det vanligast med gymnasial utbildning för både kvinnor och män, medan det är vanligast med eftergymnasial utbildning för kvinnor utan funktionsnedsättning och gymnasial utbildning för män utan funktionsnedsättning. Det är även vanligare med förgymnasial utbildning bland vuxna personer med någon form av funktionsnedsättning jämfört med vuxna personer utan funktionsnedsättning. Det bör tilläggas att för elever som följer särskolans läroplan är det inte möjligt att söka vidare till högskola/universitet.

Diagram 10. Fördelning över högsta utbildningsnivå i procent för vuxna befolkningen i åldern 30-64 år efter funktionsnedsättning och kön, 2016-2017

Andel i procent

Källa: Undersökningarna om levnadsförhållande (ULF/SILC), SCB

Anständiga arbetsvillkor

Agendans delmål 8.5 slår fast att vi senast 2030 ska uppnå full och produktiv sysselsättning med anständiga arbetsvillkor för alla kvinnor och män, inklusive ungdomar och personer med funktionsnedsättning, samt lika lön för likvärdigt arbete.

FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (SÖ 1971:41) slår fast att full och produktiv sysselsättning med anständiga arbetsvillkor innebär en rättvis inkomst, trygghet på arbetsplatsen och socialt skydd för familjer. Det främjar både en hållbar ekonomisk tillväxt och enskilda människors ambitioner i arbetslivet samt ger bättre utsikter för personlig utveckling och social integration. En arbetsmarknad med anständiga arbetsvillkor är jämställd och innebär frihet för människor att uttrycka sina bekymmer, organisera sig och delta i de beslut som påverkar deras liv och ger lika möjligheter och behandling för alla kvinnor och män, unga och äldre.

I detta kapitel beskrivs hur sysselsättning och situationen i arbetslivet ser ut för olika grupper i vårt samhälle. Fokus är att lyfta fram statistik relaterat till de som är mer utsatta än andra på arbetsmarknaden. Mycket statistik finns att tillgå, men för flera grupper i samhället finns inte tillräckligt med data för att kunna belysa just deras situation. Exempelvis saknas data på individnivå för nationella minoriteter. Tillgången till data är också väldigt begränsad för personer som arbetar i Sverige men inte är folkbokförda och för personer med funktionsnedsättning.

Sysselsättning

Att människor har en sysselsättning är en nyckel för att göra samhällen mer jämställda och inkluderande och för att minska fattigdom och ojämlikhet mellan både regioner och sociala grupper (OECD, 2018). Bland de personer som inte har en full sysselsättning finns det olika grader av delaktighet på arbetsmarknaden. En del har en starkare koppling genom att exempelvis deltidsarbeta medan andra har tidsbegränsade anställningar eller endast kallas in vid behov. Det finns ytterligare andra som varken arbetar eller studerar. Anledningen till att en person inte har full sysselsättning kan variera och situationen kan även vara självvald. Det behöver inte heller vara så att arbetsvillkoren är dåliga enbart för att en person inte har full sysselsättning. Dock är risken större att de som ofrivilligt står utan full sysselsättning drabbas av ekonomisk och social utsatthet.

Svagt etablerade

Att vara svagt etablerad på arbetsmarknaden innebär en utsatthet där risken att hamna utanför arbetsmarknaden är större än för de etablerade (SCB, 2018c). En förvärvsarbetande person som är svagt

8.5 Senast 2030 uppnå full och produktiv sysselsättning med anständiga arbetsvillkor för alla kvinnor och män, inklusive ungdomar och personer med funktionsnedsättning, samt lika lön för likvärdigt arbete.

etablerad har en förvärvsinkomst som under ett visst år understiger 60 procent av medianinkomsten, där inkomsten beräknas utifrån personer med förgymnasial utbildning med samma ålder och kön. Vid användandet av registerstatistik finns ingen officiell definition av arbetslösa och personer utanför arbetskraften. Därför används etableringsmättet för att belysa personers etableringsgrad på arbetsmarknaden. Av Sveriges 4,6 miljoner förvärvsarbetande år 2018 var 286 000 svagt etablerade, 5,5 procent av de inrikes födda och 8,9 procent av de utrikes födda.

Oavsett bakgrund och kön var det vanligast bland de svagt etablerade att ha en låg förvärvsinkomst som främsta försörjningskälla, exempelvis från deltidsarbete. Detta visar att många av de svagt etablerade inte får sin försörjning från annat håll utan lever i huvudsak på en låg inkomst. För utrikes födda var andelen högre än för inrikes födda med samma kön. Detta kan exempelvis bero på att det är vanligare bland utrikes födda att ha arbete av mer tillfällig karaktär. Bland svagt etablerade inrikes födda är det fler som vårdar barn eller uppbär sjukpenning än utrikes födda, vilket kan tyda på att den svaga etableringen på arbetsmarknaden är mer tillfällig. Ju längre tid utrikes födda har bott i Sverige, desto mer blir dock siffrorna lika de inrikes födda.

Av de svagt etablerade kvinnorna, oavsett bakgrund, arbetade omkring en tredjedel inom Vård och omsorg, följt av Utbildning. Bland männen var Företagstjänster den vanligaste näringsgrenen oavsett bakgrund, följt av Handel för inrikes födda och Hotell och restauranger för utrikes födda.

Tabell 4. Svagt etablerade förvärvsarbetande (anställda) efter bakgrund och huvudsaklig inkomstkälla, 20-64 år, 2018

Procentuell fördelning och antal

	Inrikes födda		Utrikes födda	
Aktivitet	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Förvärvsarbete	39	72	59	85
Studier	9	9	3	2
Vård av barn/anhörig	31	2	22	2
Sjukpenning	17	11	12	6
Arbetslöshetsersättning	1	1	2	2
Sjuk- och aktivitetsersättning	1	1	1	0,4
Ekonomiskt bistånd	0,03	0,1	0,3	1
Arbetsmarknadspolitisk åtgärd	1	1	1	1
Ålderspensionär	1	3	0,4	0,4
Totalt, procent	100	100	100	100
Totalt, antal	125499	81068	39448	40376

Källa: SCB. Registerbaserad aktivitetsstatistik (RAKS) och Longitudinell integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier (LISA)

Tidsbegränsad anställning

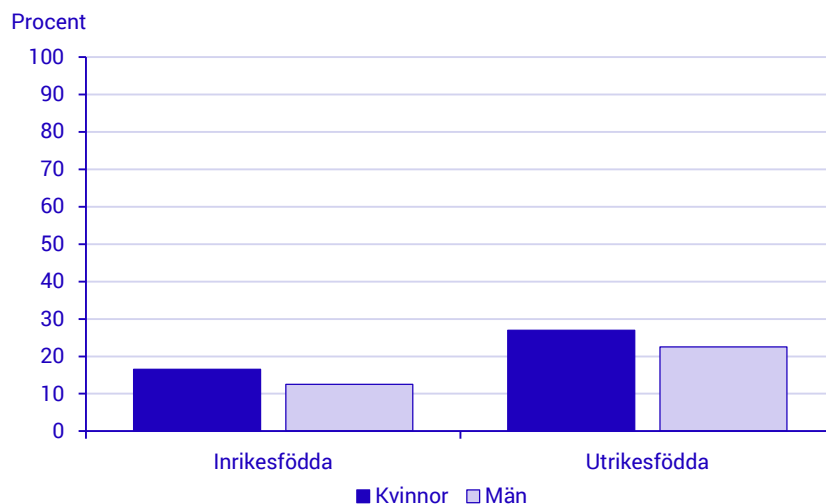
Ett annat sätt att mäta etablering på arbetsmarknaden är att titta på tidsbegränsat anställda enligt Arbetskraftsundersökningen (AKU). Denna typ av anställning är mer osäker än en fast anställning och därmed ökar risken för utsatthet. Det är möjligt att de som har en tidsbegränsad anställning även ingår i gruppen svagt etablerade då personer med en svag etablering på arbetsmarknaden kan ha haft en tidsbegränsad anställning under året.

Under 2019 hade 766 000 personer en tidsbegränsad anställning, vilket motsvarar 17 procent av alla anställda. Det var en högre andel kvinnor än män som var tidsbegränsat anställda, 18 procent av de anställda kvinnorna jämfört med 15 procent bland männen.

Bland utrikes födda hade en fjärdedel av alla anställda en tidsbegränsad anställning under 2019. Motsvarande siffra bland inrikes födda var en av sju anställda. Utrikes födda utgjorde 31 procent av alla tidsbegränsat anställda, vilket kan jämföras med att endast 19 procent av alla fast anställda var utrikes födda.

Diagram 11. Tidsbegränsat anställda efter bakgrund, 20-64 år, 2019

Andel i procent av anställda

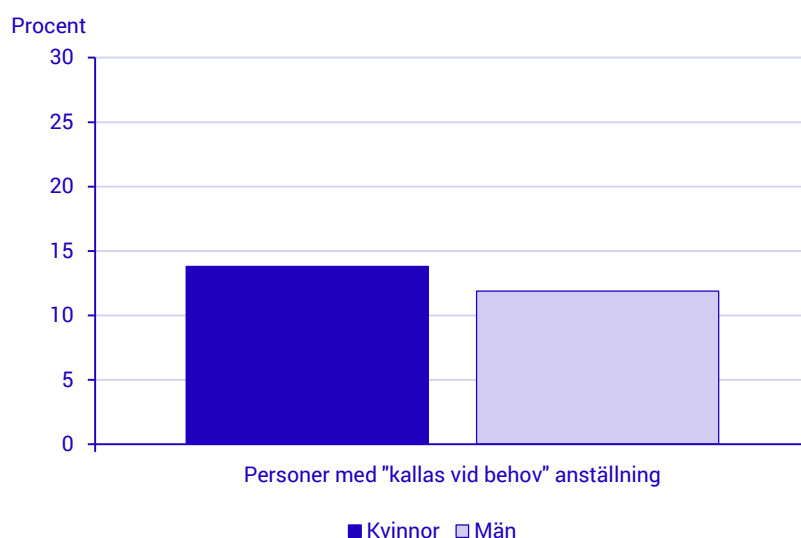

Källa: SCB. Arbetskraftsundersökningarna (AKU)

Andra typer av anställningar som kan vara mer eller mindre tidsbegränsade men som gör arbetstagaren mer utsatt på arbetsmarknaden är gig-jobb och nollavtal. Gig-jobb innefattar frilansare och fria yrkesutövare, men även personer som tar tillfälliga korttidsanställningar eller timanställningar. Hur många som jobbar på det här sättet är okänt, men enligt statistik från SCB fanns det 2019 knappt 900 000 bolag som hade färre än en anställd. Det är rimligt att anta att det bakom många av dessa finns personer som försörjer sig genom frilansverksamhet.

Nollavtal innebär att antalet veckotimmar för en arbetstagare avtalats exempelvis till mellan noll och 38 timmar, och arbetsgivaren är inte skyldig att erbjuda arbetstagaren några arbetstimmar alls. SCB har inte någon statistik om hur många personer som har denna typ av anställning. Dock finns statistik över personer som både vill och kan öka sin arbetstid. År 2019 fanns det cirka 140 000 så kallade undersysselsatta deltidsanställda i Sverige, varav 61 procent var kvinnor. Cirka en av tio med tidsbegränsad anställning hade anställningar där de kallades in vid behov.

Diagram 12. Tidsbegränsat anställda med "kallas vid behov"-anställning", 20-64 år, 2019
Andel i procent av tidsbegränsat anställda

Källa: SCB. Arbetskraftsundersökningarna (AKU)

Personer som varken arbetar eller studerar

Unga som varken arbetar eller studerar (UVAS) är en grupp som på övergripande nivå har sämre förutsättningar än andra att komma in på arbetsmarknaden. En längre tid utanför studier och arbete kan ha långsiktiga konsekvenser för både individen och samhället, bland annat försämrade möjligheter att få ett arbete, ekonomisk utsatthet och sämre hälsa. I den registerbaserade framställningen av UVAS tillämpas metoden på hela befolkningen, vilket gör det möjligt att definiera samtliga som varken arbetar eller studerar i befolkningen oavsett ålder. År 2018 fanns det 150 000 personer i åldern 20 till 29 år i denna grupp.

Oavsett bakgrund var det vanligast bland kvinnor som varken arbetar eller studerar i åldern 20-29 år att få sin inkomst genom vård av barn eller nära anhörig. För kvinnor födda i Sverige, oavsett var föräldrarna är födda, var den näst vanligaste inkomstkällan inkomst från sjuk- eller aktivitetsersättning. För utrikes födda kvinnor som varken arbetar eller studerar var ekonomiskt bistånd den näst vanligaste inkomstkällan.

Bland män i åldern 20-29 år som varken arbetar eller studerar var ekonomiskt bistånd den vanligaste inkomstkällan bland utrikes födda.

8.6 Till 2020 väsentligt minska den andel ungdomar som varken arbetar eller studerar.

Bland inrikes födda, oavsett var föräldrarna är födda, var sjuk- eller aktivitetsersättning vanligast, tillsammans med en låg förvärvsinkomst.

För en stor andel personer, oavsett bakgrund, har SCB ingen uppgift om aktivitet. Det finns många anledningar till att en person kan sakna inkomst i register, bland annat att hen blir försörjd av en partner/förälder, arbetar i ett annat land men är folkbokförd i Sverige, arbetar svart eller har lämnat landet utan att redovisa det till Skatteverket. Det är därför osäkert hur stor del av de utan aktivitet som i realiteten lever i en utsatt situation i samhället. Dock visar siffrorna att andelen är högre bland utrikes födda än inrikes födda, vilket kan tyda på att det är vanligare i denna grupp att inte ha en egen försörjning. Vi ser också att fenomenet är vanligare bland män än bland kvinnor oavsett bakgrund.

Tabell 5. Personer som varken arbetar eller studerar efter bakgrund och huvudsaklig inkomstkälla, 20-29 år, 2018
Procentuell fördelning och antal

Aktivitet	Utrikes födda		Inrikes födda med två utrikes födda föräldrar		Inrikes födda med minst en inrikes född förälder	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Låg inkomst*	9	14	13	20	12	17
Vård av barn/anhörig	31	1	23	1	27	1
Sjukpenning	1	1	4	2	7	4
Arbetslöshetsersättning	1	3	2	2	1	2
Sjuk- och aktivitetsersättning	4	7	16	20	23	28
Ekonomiskt bistånd	10	17	10	14	8	13
Arbetsmarknadspolitisk åtgärd	3	4	5	7	5	8
Utan aktivitet	43	54	26	34	17	28
Totalt, procent	100	100	100	100	100	100
Totalt, antal	29 684	23 675	5 113	6 665	42 977	41 986

*Att ha en låg inkomst som ej förvärvsarbetande innebär att personen har fått en kontrolluppgift från Skatteverket men att det totala intjänade beloppet inte är tillräckligt för att klassificeras som förvärvsarbetande.

Källa: SCB. Registerbaserad aktivitetsstatistik (RAKS) och Longitudinell integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier (LISA)

Även äldre personer kan vara i en situation utan varken arbete eller studier. Tidigare studier har visat att ju äldre en person är när hen slutar arbeta (ej ålderspension), desto färre återgår till förvärvsarbete vid senare tillfälle. Bland de 653 000 personer som år 2018 var mellan 30 och 64 år och varken arbetade eller studerade var det vanligast att få sjuk- eller aktivitetsersättning oavsett kön eller bakgrund. Bland utrikes födda följs sedan detta av ekonomiskt bistånd oavsett kön, medan inrikes födda kvinnor fick sjukpenning. Inrikes födda män med utländsk bakgrund hade ekonomiskt bistånd som näst vanligaste inkomstkälla, medan motsvarande för inrikes födda män med svensk bakgrund var ålderspension. Även i denna grupp var andelen utan aktivitet högre

bland utrikes födda jämfört med inrikes födda och bland män jämfört med kvinnor.

Tabell 6. Personer som varken arbetar eller studerar efter bakgrund och huvudsaklig inkomstkälla, 30-64 år, 2018
Procentuell fördelning och antal

Aktivitet	Utrikes födda		Inrikes födda med två utrikes födda föräldrar		Inrikes födda med minst en inrikes född förälder	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Låg inkomst*	6	6	5	7	5	6
Vård av barn/anhörig	13	2	12	2	9	1
Sjukpenning	5	4	13	8	14	8
Arbetslöshetsersättning	4	6	4	5	2	3
Sjuk- och aktivitetsersättning	19	16	33	30	39	33
Ekonomiskt bistånd	15	13	7	12	5	8
Arbetsmarknadspolitisk åtgärd	6	7	5	6	5	5
Ålderspension	2	2	5	6	11	16
Utan aktivitet	30	43	16	25	11	19
Totalt	100	100	100	100	100	100
Antal	137734	127320	11044	10802	193627	172872

*Att ha en låg inkomst som ej förvärvsarbetande innebär att personen har fått en kontrolluppgift från Skatteverket men att det totala intjänade beloppet inte är tillräckligt för att klassificeras som förvärvsarbetande.

Källa: SCB. Registerbaserad aktivitetsstatistik (RAKS) och Longitudinell integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier (LISA)

8.8 Skydda arbetstagarnas rättigheter och främja en trygg och säker arbetsmiljö för alla arbetstagare, inklusive arbetskraftsinvandrare, i synnerhet kvinnliga migranter, och människor i otrygga anställningar.

Ej folkbokförd men ändå lön

Personer som har kommit till Sverige för arbete kan generellt sett befinna sig i en utsatt situation på arbetsmarknaden. Det finns en risk för att den utländske arbetstagaren hamnar i en beroendeställning och stannar hos arbetsgivaren trots dåliga arbetsvillkor.

Många arbetskraftsinvandrare är högkvalificerade personer som efterfrågas i bristyrken och där arbetsvillkoren i regel är goda. Dock gäller inte detta alla och vissa arbetstagare återfinns i näringsgrenar som normalt sett inte kräver en hög utbildningsnivå. År 2018 fanns det 127 000 personer i Sverige som inte var folkbokförda men som ändå hade fått en lön utbetald till sig. 29 procent av dessa var kvinnor och de arbetade främst inom Företagstjänster (21 procent), följt av Utbildning (16 procent) och Vård och omsorg (14 procent). Männerna arbetade inom Byggingindustrin (21 procent), följt av Företagstjänster (16 procent) och Hotell och restauranger (12 procent). Inom Företagstjänster är det främst arbete inom städföretag som sysselsättningen finns, medan de inom Utbildning handlar om arbete på universitet och högskolor.

Tabell 7. Ej folkbokförda som fått kontrolluppgift efter näringsgren, 20-64 år, 2018
Procentuell fördelning, antal och könsfördelning

Näringsgren	Procentuell fördelning		Könsfördelning	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Jordbruk, skogsbruk och fiske	7	9	24	76
Tillverknings- och utvinningsindustri	3	6	17	83
Företag inom energi och miljö	0,1	0,3	13	87
Byggindustri	2	21	4	96
Handel	7	6	31	69
Transportföretag	2	6	13	87
Hotell och restauranger	10	12	24	76
Informations- och kommunikationsföretag	3	3	31	69
Kreditinstitut och försäkringsbolag	1	1	35	65
Fastighetsbolag	1	1	26	74
Företagstjänster	21	16	34	66
Civila myndigheter och försvaret	3	2	39	61
Utbildning	16	8	46	54
Vård och omsorg	14	4	60	40
Personliga och kulturella tjänster m.m.	8	4	42	58
Okänt	1	0,2	52	48
Totalt	100	100	29	71
Antal	36243	90642		

Källa: SCB. Kontrolluppgiftsbaserad lönesummestatistik (LSUM).

Det finns även andra personer än arbetskraftsinvandrare som lever i Sverige utan att vara folkbokförda. Det gäller till exempel asylsökande som ännu inte fått beslut om ansökan. Men det gäller också andra grupper, som brukar benämnas papperslösa. Det kan exempelvis inkludera asylsökande som har fått avslag på sin ansökan men som är kvar i landet eller personer som kommit för arbete men som inte har arbetstillstånd, eller som kommit av andra skäl (till exempel för att studera eller som turister) och stannat kvar för att arbeta men inte har fått tillstånd att göra det. Dessa personers situation på arbetsmarknaden kan antas vara mycket sårbar men det saknas statistik som skulle kunna belägga den faktiska utsattheten.

Arbetsmiljö

Anständiga arbetsvillkor innebär en säker och hälsosam arbetsmiljö utan risker för arbetsskador och dödsolyckor. Anständiga arbetsvillkor innebär också rimliga arbetstider, rimliga prestationskrav och avsaknad av diskriminering och mobbning för att nämna några områden.

Dålig arbetsmiljö beror ofta på okunskap, obetänksamhet eller slarv från arbetsgivaren men det förekommer även verksamhet där arbetsgivare skaffar sig ekonomiska fördelar gentemot konkurrenter genom att strunta i arbetsmiljöregler och lagar. Detta kallas osund konkurrens.

Besvär till följd av arbetet

Statistik från undersökningen Arbetsorsakade besvär 2018 visar att omkring 5 procent av alla sysselsatta i åldern 16-74 år hade besvär efter en arbetsolycka. Var fjärde sysselsatt hade besvär av andra orsaker såsom på grund av hög arbetsbelastning, påfrestande arbetsställningar eller till exempel på grund av att man hade otydliga eller motstridiga krav från arbetsgivaren. Sysselsatta inom vård och skola hade i hög grad besvär till följd av arbetet.

Det var en ungefär en lika hög andel kvinnor som män som hade besvär på grund av en arbetsolycka. När det gäller besvär av andra orsaker hade kvinnor i högre grad än män sådana besvär, 30 procent av kvinnorna jämfört med 20 procent av männen hade det 2018. Hög arbetsbelastning var den vanligaste orsaken till besvären bland såväl kvinnor som män. Fallolyckor var den vanligaste orsaken till arbetsolyckor, bland såväl kvinnor som män. Resultaten visar inga tydliga skillnader när det gäller andelen som har besvär utifrån om personen är inrikes eller utrikes född.

Sjuknärvaro

I Arbetsmiljöundersökningen ställs en fråga om sjuknärvaro, det vill säga om personen arbetat trots att hen enligt egen bedömning varit sjuk och borde ha låtit bli. Om man känner sig tvingad att göra det kan det vara en signal på dåliga arbetsvillkor. Om anledningen till att arbeta trots sjukdom är rädsla för att förlora jobbet eller att man inte har råd att vara hemma ger det också en indikation på att arbetstagarens situation på arbetsmarknaden är svag.

2017 hade omkring sju av tio sysselsatta minst någon gång det senaste året arbetat trots att de enligt sin egen bedömning var sjuka och borde ha låtit bli. Andelen var något högre bland kvinnor än män.

Bland personer med funktionsnedsättning var det drygt åtta av tio som hade arbetat fastän de var sjuka och bland personer med funktionsnedsättning med nedsatt arbetsförmåga var det närmare nio av tio som hade gjort det. Personer med funktionsnedsättning uppgav i betydligt högre utsträckning än sysselsatta i stort, att anledningen var att man inte hade råd att vara sjuk. Andelen som uppgav den orsaken var som högst bland personer med funktionsnedsättning med nedsatt arbetsförmåga, där drygt 40 procent jobbade trots sjukdom av den anledningen. Motsvarande siffra bland samtliga sysselsatta var knappt 25 procent. Personer med funktionsnedsättning uppgav också att man var rädd att förlora jobbet i högre utsträckning än de sysselsatta totalt. Andelen var högst bland personer med nedsatt arbetsförmåga där 17

procent, av de som jobbat fast de var sjuka, hade gjort det för att de var rädda att förlora jobbet. Bland samtliga sysselsatta var motsvarande andel 6 procent.

En jämförelse efter födelseland visar att andelen sysselsatta som hade arbetat trots sjukdom var något högre bland personer födda i Sverige än bland personer födda utomlands. Drygt 70 procent av de som var födda i Sverige jämfört med 60 procent av de som var födda i Europa utanför Norden och drygt 60 procent av de som var födda i övriga världen. Dataunderlaget är för litet för att redovisa orsakerna.

Tabell 8. Sjuknärvaro och orsaker till sjuknärvaro, 2017

Andel i procent av sysselsatta

	Samtliga sysselsatta 16-74 år						Personer med funktionsnedsättning						Personer med funktionsnedsättning med nedsatt arbetsförmåga					
	Kvinnor		Män		Båda könen		Kvinnor		Män		Båda könen		Kvinnor		Män		Båda könen	
.	%	±	%	±	%	±	%	±	%	±	%	±	%	±	%	±	%	±
Har arbetat trots sjukdom de senaste 12 månaderna	73	2	67	2	70	2	84	4	78	5	81	3	91	5	85	6	88	4
Orsak: -Är rädd förlora jobbet	6	1	5	1	6	1	13	4	11	3	12	3	19	6	16	6	17	4
- Har inte råd att vara sjuk	28	3	21	2	24	2	40	6	32	6	37	4	45	9	35	8	41	6

Källa: Arbetsmiljöundersökningen 2017

Diskriminering

Den som blir utsatt för kränkande särbehandling på arbetet får ofta försämrade självkänsla och kan drabbas av fysisk och psykisk ohälsa.

Enligt Arbetsmiljöundersökningen 2017 upplevde personer med funktionsnedsättning i högre grad än övriga sysselsatta att de var utsatta för diskriminering. Närmare tre av tio personer med funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga upplevde att de varit utsatta för någon av följande former av diskriminering; kön, könsidentitet, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning funktionsnedsättning sexuell läggning eller ålder. Bland samtliga sysselsatta i åldern 16-74 år var det drygt en av tio som upplevde det. Närmare en av tio personer med funktionsnedsättning med nedsatt arbetsförmåga upplevde att de var diskriminerade på grund av sin funktionsnedsättning.

Tabell 9. Sysselsatta som varit utsatta för diskriminering, efter kön, funktionsnedsättning och arbetsförmåga, 2017

Andel i procent av sysselsatta

	Samtliga sysselsatta 16-74 år						Personer med funktionsnedsättning						Personer med funktionsnedsättning med nedsatt arbetsförmåga					
	Kvinnor		Män		Båda könen		Kvinnor		Män		Båda könen		Kvinnor		Män		Båda könen	
.	%	±	%	±	%	±	%	±	%	±	%	±	%	±	%	±	%	±
Upplever diskriminering	15	2	9	1	12	1	23	5	15	4	19	3	34	8	20	6	28	5
Diskriminering på grund av funktionsnedsättning	1	1	1	0	1	0	5	2	4	2	4	2	9	5	7	4	8	3

Källa: Arbetsmiljöundersökningen 2017

Personer födda utanför Sverige upplevde diskriminering i högre grad än de som var födda i Sverige. Omkring en av fyra sysselsatta födda utomlands upplevde någon form av diskriminering, jämfört med en av tio födda i Sverige. 15 procent av de som var födda utanför Europa och 12 procent av de som var födda i Europa upplevde att de diskriminerades på arbetet på grund av sin etniska bakgrund.

Tabell 10. Sysselsatta som varit utsatta för diskriminering, efter födelseland, 2017

Andel i procent av sysselsatta

Födelseland	Båda könen							
	Sverige		Övriga Norden		Europa utom Norden		Övriga världen	
.	%	±	%	±	%	±	%	±
Upplever diskriminering	10	1	.	.	23	4	26	4
Diskriminering på grund av etnisk tillhörighet	1	0	.	.	12	4	15	4

Källa: Arbetsmiljöundersökningen 2017

Våld och personlig förföljelse

Närmare två av tio kvinnor och en av tio män hade varit utsatta för våld eller hot om våld på arbetet minst någon gång de senaste 12 månaderna. Bland kvinnor med funktionsnedsättning var andelen ännu högre, närmare en av fyra kvinnor med funktionsnedsättning hade varit utsatta för våld eller hot om våld på arbetet.

Även när det gäller mobbning var personer med funktionsnedsättning utsatta i högre grad än sysselsatta i stort. Framförallt var personer som också hade nedsatt arbetsförmåga utsatta, närmare två av tio uppgav att de varit utsatta för elaka ord och handlingar från chef eller arbetskamrater jämfört med närmare en av tio bland samtliga sysselsatta.

Tabell 11. Sysselsatta som varit utsatta för våld, hot om våld, personlig förföljelse, efter kön, funktionsnedsättning och arbetsförmåga, 2017

Andel i procent av sysselsatta

	Samtliga sysselsatta 16-74 år						Personer med funktionsnedsättning						Personer med funktionsnedsättning med nedsatt arbetsförmåga					
	Kvinnor		Män		Båda könen		Kvinnor		Män		Båda könen		Kvinnor		Män		Båda könen	
.	%	±	%	±	%	±	%	±	%	±	%	±	%	±	%	±	%	±
Våld eller hot om våld: minst någon gång de senaste 12 månaderna	18	2	9	1	14	1	24	5	10	3	17	3	26	7	14	5	20	5
Personlig förföljelse (elaka ord och handlingar) från chefer/arbetskamrater de senaste 12 månaderna	10	2	8	1	9	1	16	4	13	4	14	3	18	6	17	6	18	4

Källa: Arbetsmiljöundersökningen 2017

Drygt 10 procent av personer födda utanför Norden hade varit utsatta för våld eller hot om våld i arbetet under den senaste tolv månadersperioden. Bland personer födda i Sverige var andelen närmare 15 procent men skillnaden mellan inrikes och utrikes födda är inte statistiskt säkerställd. När det gäller personlig förföljelse (elaka ord och handlingar) från chefer och arbetskamrater var det dock en viss skillnad. Andelen som hade blivit utsatta var något högre bland utrikesfödda. Närmare 15 procent av de som var födda i Europa utanför Norden och i övriga världen uppgav att de blivit utsatta för sådan mobbning jämfört med knappt 10 procent av de inrikes födda. (Uppgiften för personer födda i Norden utom Sverige är för osäker för att redovisas).

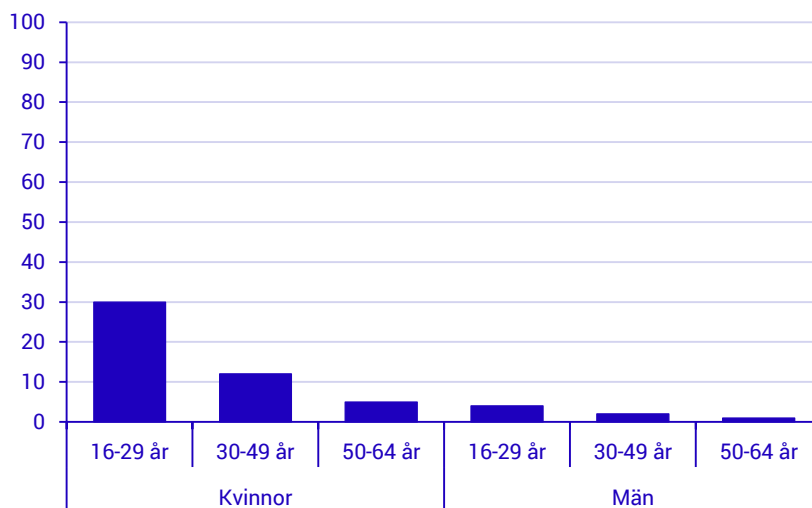
Sexuella trakasserier på jobbet

Närmare en av tio sysselsatta hade 2017 varit utsatta för sexuella trakasserier från chefer/kamrater och/eller andra personer på jobbet de senaste 12 månaderna. Andelen var som högst bland unga kvinnor 16-29 år där 30 procent varit utsatta.

Diagram 13. Utsatta för sexuella trakasserier på jobbet från chefer/arbetskamrater och/eller andra under de senaste 12 månaderna efter kön och ålder, 2017

Andel i procent av sysselsatta

Procent

Källa: SCB, Arbetsmiljöundersökningen 2017

Osund konkurrens

Det finns ett tydligt samband mellan osund konkurrens och dålig arbetsmiljö. Osund konkurrens är vanligare inom vissa branscher, däribland bygg-, transport-, städ- och restaurangbranschen.

2018 genomförde Arbetsmiljöverket en undersökning i städbranschen som visade att 5 av 10 arbetsgivare upplevde sig behöva tumma på arbetsmiljö- och arbetstidsreglerna för att klara konkurrensen. 2017 undersöktes arbetsgivare inom branscherna bygg, transport, hotell- och restaurang samt verksamheter inom lant- och skogsbruk. Den undersökningen visade att 3 av 10 arbetsgivare upplevde samma sak. (Arbetsmiljöverket, 2020)

Ekonomisk jämlikhet

Ekonomiska resurser behövs för att upprätthålla en anständig levnadsstandard, för att uppfylla grundläggande behov och de ger människor möjligheter att förbättra sina liv. I Agenda 2030 åtar sig världens regeringar att avskaffa alla former och dimensioner av fattigdom och hunger och säkerställa att alla människor kan förverkliga sin potential i värdighet och jämlikhet och i en hälsosam miljö (FN, 2015).

Det första målet i Agenda 2030 handlar om att avskaffa fattigdom i alla dess former överallt. Fattigdom brukar beskrivas som avsaknad av resurser som medför att man inte har den levnadsnivå som anses vara allmänt accepterad i samhället. I dagligt tal avses dock oftast ekonomisk fattigdom eller ekonomisk utsatthet, vilket betyder att man har låga inkomster och små ekonomiska tillgångar.

Indikatorer för att mäta ekonomisk utsatthet

Ekonomisk utsatthet är till viss del ett dolt problem då inte alla individer som lever i Sverige syns i statistiken. Inkomsterna mäts för den folkbokförda befolkningen. Det betyder att hemlösa som saknar folkbokföringsadress och papperslösa migranter faller utanför statistiken. Detsamma gäller asylsökande som ännu inte har fått uppehållstillstånd eller EU-migranter som befinner sig tillfälligt i Sverige.

I det här kapitlet undersöks den ekonomiska jämlikheten i Sverige genom att vi studerar hur ekonomisk utsatthet fördelar sig i olika demografiska grupper med hjälp av främst registerstatistik. Den ekonomiska utsattheten undersöks främst genom fyra olika indikatorer, låg ekonomisk standard, låg inkomststandard, långvarigt ekonomiskt bistånd och överskuldsättning.

”Låg ekonomisk standard” är ett internationellt vedertaget relativt inkomstmått som visar hur många som lever i hushåll med en disponibel inkomst som understiger 60 procent av medianinkomsten i landet.

”Låg inkomststandard” är ett absolut mått som publiceras i den officiella svenska inkomststatistiken. Måttet beskriver hur väl hushållets inkomster räcker för att betala nödvändiga omkostnader som boende, hemförsäkring, barnomsorg, lokala resor och så vidare. Låg inkomststandard innebär att inkomsterna inte räcker för att betala för dessa levnadsomkostnader.

Ekonomiskt bistånd är ett behovsprövat stöd som man kan söka om man har problem att försörja sig själv och sin familj. ”Långvarigt ekonomiskt

Disponibel inkomst är summan av alla skattepliktiga och skattefria inkomster och transfereringar minus skatt och andra negativa transfereringar. För att jämförelser mellan hushåll med olika sammansättning ska kunna göras används disponibel inkomst per konsumtionsenhet.

Inkomststandard är hushållets disponibla inkomst/hushållets baskonsumtion.

Baskonsumtionen består av följande delar: Riksnorm för försörjningsstöd 2017, Schabloniserad boendegift, Utgift för hushållsel efter hushållsstorlek, Barnomsorgsutgift (maxtaxa), Lokala resor för personer 18 år eller äldre, Fack- och A-kasseavgift för personer 20–64 år som är anställda och jobbar minst deltid, Hemförsäkring. Baskonsumtionen justeras för prisförändring respektive år.

bistånd” har en person som bor i ett hushåll som har mottagit ekonomiskt bistånd under i minst tio månader av året.

”Överskuldssatt” är en person som bor i ett hushåll där minst en person har haft problem att betala sina räkningar så att skulden har hamnat hos Kronofogden.

Andelen ekonomiskt utsatta har minskat och ökat

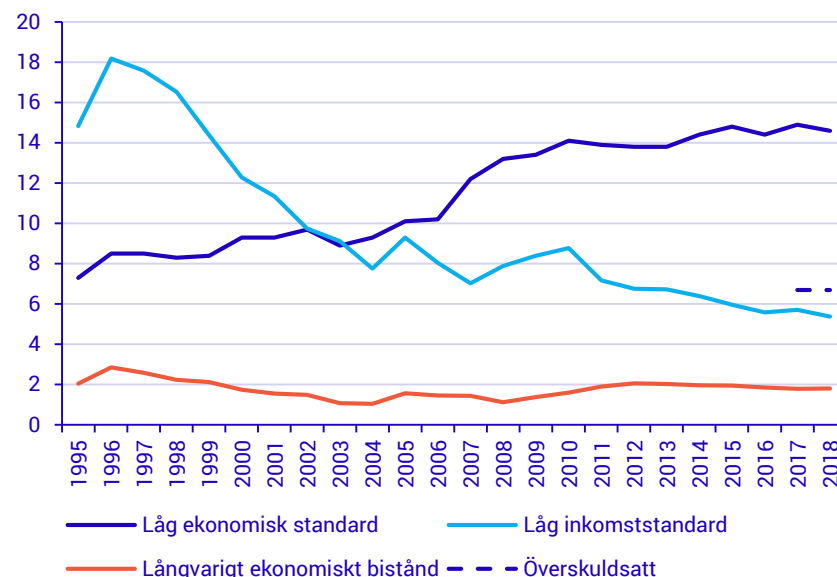
Diagrammet nedan visar hur de olika indikatorerna förhåller sig till varandra samt hur andelen personer inom respektive indikator har utvecklats över tid. För indikatorn ”överskuldssatt” finns bara uppgift för ett år, 2018.

1.2 Till 2030 minst halvera den andel män, kvinnor och barn i alla åldrar som lever i någon form av fattigdom enligt nationella definitioner.

Diagram 14. Indikatorer för ekonomisk utsatthet, 1995-2018

Andel i procent av befolkningen

Procent

Källa: SCB, Inkomst- och taxeringsregistret och Kronofogdemyndighetens utsöknings- och indrivningsdatabas

Fler med låg ekonomisk standard

Andelen med låg ekonomisk standard, det vill säga andelen som har en inkomst under 60 procent av medianinkomsten, har ökat i Sverige. År 2018 hade 14,6 procent av Sveriges befolkning en låg ekonomisk standard, vilket var fördubbling jämfört med 1995.

En förklaring till utvecklingen är att personer i de lägre inkomstskikten har haft en svagare inkomstutveckling och att de i större utsträckning lever på olika typer av sociala ersättningar som justeras med prisutvecklingen eller genom politiska beslut. Dessa typer av inkomster har ökat något över tid, men har inte matchat den mycket goda utvecklingen av inkomster från arbete och kapital.

Skillnaden i ekonomisk standard mellan de med arbete och de utan har även ökat på grund av förändringar i beskattningen. Jobbskatteavdraget infördes 2007 och har sedan dess utökats. Avdraget är en skattereduktion som innebär arbetsinkomster beskattas lägre än inkomster från till exempel pension, arbetsmarknadsstöd eller sjukpenning.

Färre med låg inkomststandard

Den ekonomiska standarden har ökat i Sverige. Inkomsterna har ökat mest i de högre inkomstskikten, men även de med låga inkomster har en högre ekonomisk standard 2018 än tidigare. Det har fått till följd att andelen personer med låg inkomststandard har minskat. År 1996, under den ekonomiska 90-talskrisen bodde närmare en femtedel av Sveriges befolkning i ett hushåll med låg inkomststandard. År 2018 hade andelen minskat till 5,4 procent.

Andelen av befolkningen med långvarigt ekonomiskt bistånd har varit relativt oförändrad under de senaste 30 åren. Andelen var som högst under mitten av 90-talskrisen med 3 procent. Efter det har andelen varierat mellan 1 och 2 procent. När det gäller den sista av de valda indikatorerna, överskuldsättning, så finns bara uppgift för ett år. År 2018 bodde knappt 7 procent av Sveriges befolkning i ett överskuldssatt hushåll.

Vilka är ekonomiskt utsatta?

Det är stora skillnader i andel med ekonomisk utsatthet mellan olika befolkningsgrupper. Det gäller oavsett vilken indikator man studerar.

Hushåll med två eller fler vuxna har fler potentiella inkomstagare vilket minskar risken för ekonomisk utsatthet. Allra lägst risk för ekonomisk utsatthet har gruppen sammanboende utan barn. Tvärtom ökar risken för ekonomisk utsatthet om man är ensamstående. Har man dessutom försörjningsansvar för ett eller flera barn ökar risken ytterligare. Ensamstående kvinnor med barn är i betydligt högre utsträckning ekonomiskt utsatta än ensamstående män med barn.

Gruppen ensamboende kvinnor har en högre andel med låg ekonomisk standard än ensamboende män. Skillnaden är störst bland de allra äldsta där andelen är nästan dubbelt så hög bland kvinnor som den är bland män. Det är dock vanligare att ensamboende män har långvarigt ekonomiskt bistånd, låg inkomststandard eller är överskuldssatta.

Fler utrikesfödda har en ekonomiskt utsatt situation

Det är betydligt vanligare med ekonomisk utsatthet bland utrikes födda än bland personer födda i Sverige. Det gäller samtliga av de undersökta indikatorerna. Störst är skillnaden när det gäller långvarigt ekonomiskt bistånd där andelen är nästan sju gånger högre bland utrikes födda än bland inrikes födda. Det finns dessutom stora skillnader inom gruppen utrikes födda. Personer födda i Afrika har högst andel med ekonomisk

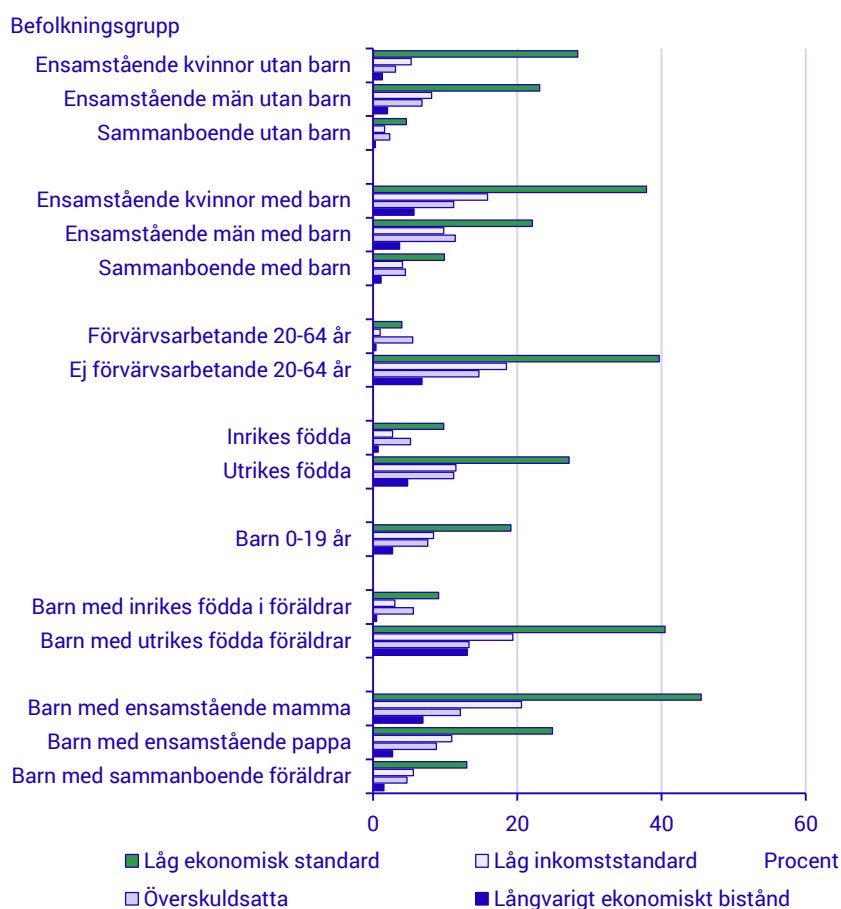
utsatthet, följt av personer födda i Asien. Personer med kort vistelsetid i Sverige löper högre risk för ekonomisk utsatthet än personer som har varit i Sverige under lång tid.

Fler barn än vuxna lever i ekonomisk utsatthet

Det är vanligare för barn än för vuxna att leva i ekonomisk utsatthet. Precis som för vuxna är det stora skillnader mellan olika grupper. Barn till sammanboende föräldrar bor i lägre utsträckning i ekonomisk utsatthet medan barn till ensamstående föräldrar löper högre risk för ekonomisk utsatthet.

Diagram 15. Andel ekonomiskt utsatta efter indikator och befolkningsgrupp, 2018

Andel i procent av befolkningen

Källa: SCB, Inkomst- och taxeringsregistret och Kronofogdemyndighetens utsöknings- och indrivningsdatabas

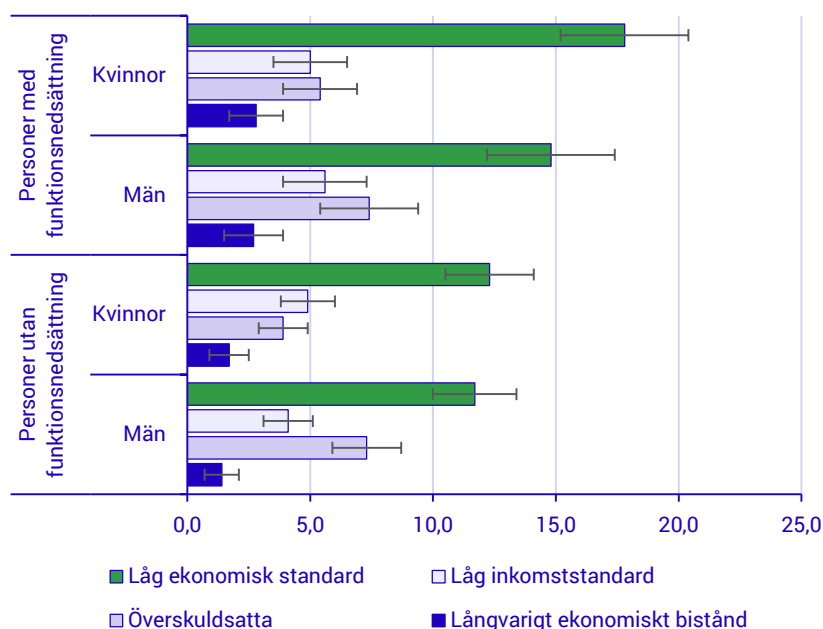
För barn är skillnaden beroende på om ens föräldrar är födda i Sverige eller utrikes födda ännu större än för den vuxna befolkningen. Barn med svenskfödda föräldrar löper lägre risk för samtliga undersökta indikatorer för ekonomisk utsatthet än befolkningen i stort medan barn med utrikes födda föräldrar uppvisar betydligt högre risk för ekonomisk utsatthet. Störst skillnad mellan barn med inrikes födda och utrikes födda föräldrar återfinns bland de med långvarigt ekonomiskt bistånd. Det är 26 gånger vanligare att ett barn med utrikes födda föräldrar bor i

ett hushåll med långvarigt ekonomiskt bistånd än att ett barn med inrikes födda föräldrar gör det.

Ekonomisk utsatthet bland personer med funktionsnedsättning

Mycket tyder på att personer med funktionsnedsättning i högre grad är ekonomiskt utsatta än personer utan funktionsnedsättning. De flesta skattningarna ligger dock inom den statistiska felmarginalen. Det är endast skillnaden i andel med låg ekonomisk standard bland kvinnor som är statistiskt säkerställd.

Diagram 16. Andel ekonomiskt utsatta efter kön och funktionsnedsättning, 2018
Andel i procent av respektive population

Källa: SCB, Undersökningen om levnadsförhållanden/Survey on income and living conditions

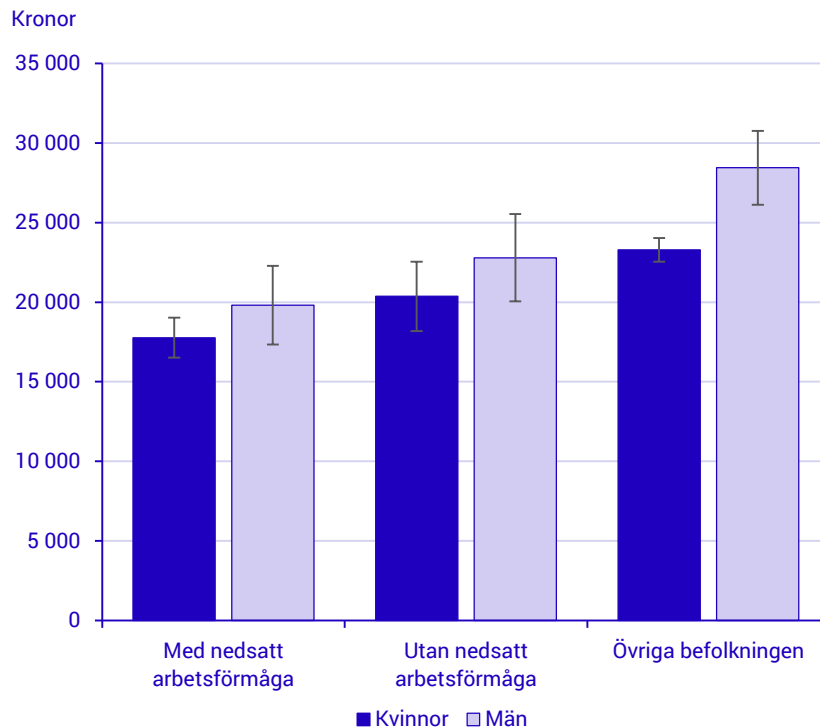
Personer med funktionsnedsättning redovisas som ett separat diagram då dessa uppgifter bygger på urvalsundersökningen ULF/SILC istället för den totalräknade registerstatistiken som de övriga uppgifterna i detta kapitel bygger på.

Med funktionsnedsättning avses här att man har minst en av dessa funktionsnedsättningar: synsvårigheter, nedsatt hörsel, nedsatt rörelseförmåga, svåra besvär av astma/allergi, svåra besvär av ångslan, oro, ångest, stora problem med dyslexi eller dyskalkyli eller har en neuropsykiatrisk diagnos.

Jämställdhetsmyndigheten och Myndigheten för delaktighet (2019) har i en kartläggning visat att kvinnor med funktionsnedsättning har sämre förutsättningar än män med funktionsnedsättning vad gäller både delaktighet på arbetsmarknaden och arbetsvillkor och därför har lägre inkomster och sämre möjligheter till ekonomisk självständighet.

Diagram 17. Genomsnittlig individuell disponibel månadsinkomst för personer 16-64 år med funktionsnedsättning med/utan självrapporterad nedsatt arbetsförmåga och övriga befolkningen, 2017

Svenska kronor

Källa: SCB:s inkomst och taxeringsregister, FASIT samt AKU. Från Jämställdhetsmyndigheten och Myndigheten för delaktighet (2019)

Det finns skillnader i inkomsternas storlek och förutsättningarna på arbetsmarknaden när kvinnor med funktionsnedsättning jämförs dels med män med funktionsnedsättning, dels med kvinnor och män i den övriga befolkningen.

Hemlöshet som följd av ekonomisk utsatthet

Av Socialstyrelsens (2017) kartläggning av hemlösheten i Sverige framgår att en vanlig anledning till att hemlösa inte godkännts på den ordinarie bostadsmarknaden var att de hade för låg inkomst eller saknade en form av inkomst som accepterades av hyresvärdar. Ett exempel på en sådan inkomst kunde vara ekonomiskt bistånd.

Bland personer i akut hemlöshet som inte godkännts på den ordinarie bostadsmarknaden (knappt 1 500 personer) uppgavs för 41 procent av männen och 55 procent av kvinnorna att en bidragande orsak varit att hyresvärderna inte accepterar ekonomiskt bistånd eller andra bidrag som stadigvarande inkomst.

Minska och motverka segregation

Både orsaker till och konsekvenser av segregation kan kopplas till flera olika mål i Agenda 2030 och till principen om att inte lämna någon utanför och har därför bedömts vara ett relevant område att studera i den här rapporten även om fenomenet inte direkt nämns i själva agendan. De mål som berörs i detta kapitel är mål 1 om att avskaffa all form av fattigdom, mål 4 om god utbildning för alla, mål 10 om minskad ojämlikhet, mål 11 om hållbara städer och samhällen och mål 16 om fredliga och inkluderande samhällen.

Segregationsbegreppet

Med segregation avses geografisk åtskiljning av olika befolkningsgrupper. I begreppet ingår också ofta de processer som skapar och upprätthåller denna åtskiljning. I det här kapitlet avses boendesegregation, men begreppet segregation kan också gälla skola eller arbetsmarknad.

Det finns olika aspekter av geografisk segregation. Tre vanliga sådana är demografisk segregation (geografisk åtskillnad efter exempelvis ålder, kön eller hushållstyp), socioekonomisk segregation (åtskillnad efter exempelvis utbildning, inkomst och yrke) och etnisk segregation (där personer som delar vissa etniska, religiösa eller fysiska kännetecken skiljs från personer med andra sådana attribut). De två senare aspekterna av segregation har dominerat såväl internationell som svensk forskning enligt en kartläggning av Vetenskapsrådet (2018). Även om demografisk segregation i många fall är påtaglig är den sällan kopplad till utsatthet. En koncentration av personer i samma fas i livet, exempelvis barnfamiljer, studenter eller pensionärer kan i många fall upplevas som positivt. Inte heller etnisk segregation är nödvändigtvis negativt, men det finns en koppling mellan etnisk och socioekonomisk segregation. Det gäller särskilt i storstadsområdena där områden med sämre förutsättningar ofta har en hög andel utrikes födda och födda i Sverige med utländsk bakgrund (Brandén, 2018).

Socioekonomisk segregation innebär att personer med exempelvis olika inkomstnivå eller utbildningsnivå är ojämnt fördelade geografiskt. Oftast fokuseras på de områden där en förhållandevis stor andel av befolkningen har låg inkomst eller låg utbildningsnivå, men även områden med en överrepresentation av personer med hög inkomst eller hög utbildningsnivå är en del av det segregerade samhället. När segregationens konsekvenser studeras i relation till att ingen ska lämnas utanför berörs dock främst den förstnämnda gruppen.

Det finns olika begrepp för att beskriva områden med sämre socioekonomiska förutsättningar. I det här kapitlet används i huvudsak den indelning som Delegationen mot segregation (Delmos) har tagit fram för att klassificera områden med olika förutsättningar, där områden med sämre förutsättningar benämns ”områden med socioekonomiska utmaningar” (indelningen bygger på så kallade demografiska statistikområden, DeSO, och beskrivs närmare exempelvis i Delmos, 2019). I kapitlet jämförs situationen för personer boende i områden med socioekonomiska utmaningar med den övriga befolkningen, för att studera om boende i områden med socioekonomiska utmaningar i högre grad än boende i övriga områden lämnas utanför.

Forskningen pekar på att segregationen har ökat

Det har gjorts en hel del forskningsstudier om segregationens utveckling i Sverige och under senare år har forskningsöversikter om segregation tagits fram av Maria Brandén (2018) som en del i LO:s jämlikhetsutredning och av Ramboll (2020) på uppdrag av Delmos. Enligt dessa översikter tyder forskningen på att den socioekonomiska segregationen har ökat i Sverige sedan 1990-talet, men studier av utvecklingen på senare år visar på mindre entydiga resultat. Resultaten varierar bland annat beroende på vilken metod som används och hur bostadsområden definieras. Det är främst i storstäderna och deras förorter som segregationen är tydligt märkbar (Ramboll, 2020).

Både Brandén och Ramboll beskriver att en ökad inkomstjämlighet ligger bakom den ökade segregationen och att en orsak till segregation mellan områden är en ojämn fördelning av bostadstyper och upplåtelseformer.

Regeringen utvecklade 2016 ett långsiktigt reformprogram för att minska segregationen (Regeringskansliet, 2016) som sedan har vidareutvecklats till en långsiktig strategi för att minska och motverka segregation under perioden 2018–2028 (Regeringskansliet, 2018). Det övergripande målet är ”Minskad segregation, jämlika uppväxt- och levnadsvillkor och goda livschanser för alla” och i strategin lyfts fem prioriterade områden: boende, utbildning, arbetsmarknad, demokrati och civilsamhälle och brottslighet. Det betonas att dessa områden hänger samman och att det för att bryta segregationen krävs ett långsiktigt arbete på nationell, regional och lokal nivå där olika aktörer (som stat, civilsamhälle och forskare) arbetar både var för sig och tillsammans.

Stora skillnader i inkomstnivå

Områden med socioekonomiska utmaningar är definierade utifrån en förhållandevis låg andel förvärvsarbetande, en hög andel med förgymnasial utbildningsnivå, en hög andel långtidsarbetslösa, en hög andel med försörjningsstöd och en hög andel personer som varken arbetar eller studerar. Detta är faktorer som hänger samman med en

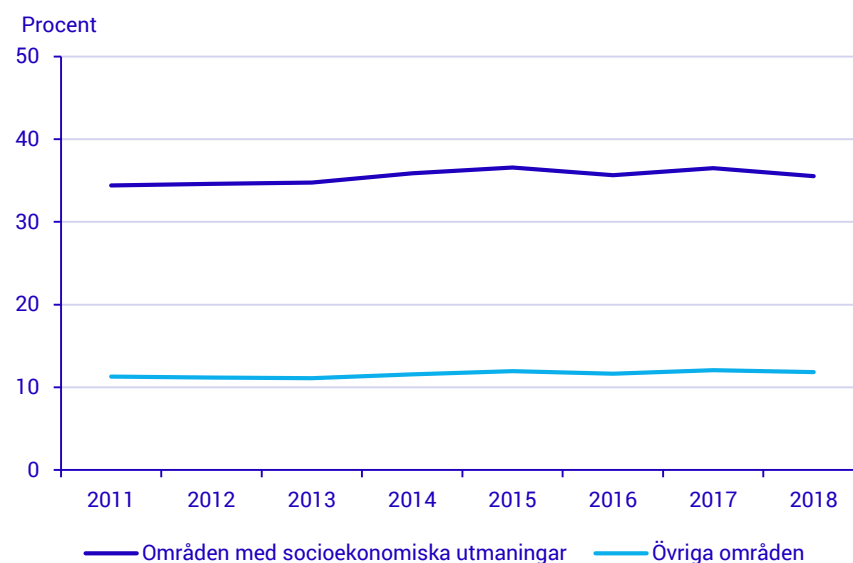
1.2 Till 2030 minst halvera den andel män, kvinnor och barn i alla åldrar som lever i någon form av fattigdom enligt nationella definitioner.

lägre inkomstnivå och dessa områden kännetecknas också av en lägre inkomstnivå jämfört med övriga områden. Indikator 1.2.1a, andelen med låg ekonomisk standard, visar andelen personer i hushåll där den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet är lägre än 60 procent av medianvärdet för samtliga. Andelen med låg ekonomisk standard var 36 procent i områden med socioekonomiska utmaningar och 12 procent i övriga områden år 2018.

Livssituationen har betydelse för inkomstnivån, där exempelvis barnfamiljer generellt sett har en lägre ekonomisk standard än hushåll utan barn. För barn och unga tycks skillnaden mellan områden också vara större än för befolkningen som helhet. I områden med socioekonomiska utmaningar levde över 50 procent i åldersgruppen 0–19 år i ett hushåll med låg ekonomisk standard år 2018. Motsvarande andel i övriga områden var 14 procent.

När andelen av befolkningen med en inkomst lägre än 60 procent av medianen jämförs över tid har skillnaden mellan områden med socioekonomiska utmaningar och övriga områden varit i princip oförändrad sedan 2011.

Diagram 18. Andel av befolkningen med en inkomst lägre än 60 procent av medianinkomsten, områden med socioekonomiska utmaningar och övriga områden 2011–2018

Källa: SCB, Inkomster och skatter

Även andra fattigdomsmått visar på stora skillnader mellan boende i områden med socioekonomiska utmaningar och andra områden. EU har tagit fram ett mått på *allvarlig materiell fattigdom* (indikator 1.2.2b) som avser andelen som uppger att de inte har råd med minst fyra av nio utvalda utgifter, till exempel oförutsedda utgifter, uppvärmning av bostaden och att betala skulder i tid. Sverige hör till de länder i EU med lägst andel i allvarlig materiell fattigdom (SCB, 2019) men i områden med socioekonomiska utmaningar är andelen i nivå med genomsnittet

11.1 Senast 2030 säkerställa tillgång för alla till fullgoda, säkra och ekonomiskt överkomliga bostäder och grundläggande tjänster samt rusta upp slumområden.

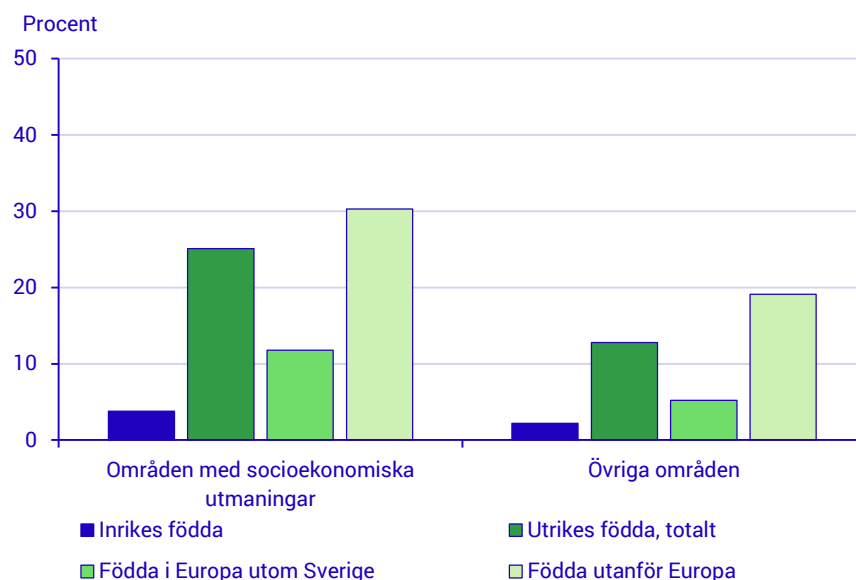
för EU. Knappt 7 procent av befolkningen i områden med socioekonomiska utmaningar levde år 2019 i allvarlig materiell fattigdom. I övriga områden är andelen drygt 1 procent.

Stor andel trångbodda

Ett av delmålen kopplat till mål 11 – Hållbara städer och samhällen är delmål 11.1 som handlar om tillgång till fullgoda, säkra och ekonomiskt överkomliga bostäder. Ur ett svenskt perspektiv är det främst bostadsbrist som är ett problem inom detta delmål och trångboddhet kan vara en konsekvens av bostadsbristen. Tillgången till bostäder skiljer sig åt mellan områden med socioekonomiska utmaningar och övriga områden och trångboddheten är långt mer utbredd i områden med socioekonomiska utmaningar. Av befolkningen 16 år och äldre som bor i områden med socioekonomiska utmaningar bor 15,4 procent i hushåll med fler än två boende per sovrum. I övriga områden är 3,9 procent trångbodda enligt samma definition.

Trångboddheten är mer påtaglig inom vissa befolkningsgrupper, där födda utanför Europa i högre grad är drabbade av trångboddhet än såväl inrikes födda som födda i Europa utom Sverige. Detta gäller även inom områden med socioekonomiska utmaningar där 30 procent av födda utanför Europa är trångbodda.

Diagram 19. Andel trångbodda enligt norm 2 i områden med socioekonomiska utmaningar och övriga områden, 16 år och äldre efter födelselandsgrupper, 2018–2019
Andel i procent

Källa: SCB, ULF/SILC

Norm 2 definierar ett hushåll som trångbott om det finns fler än två boende per rum (sovrum), kök och vardagsrum oräknade. Detta gäller dock inte ensamstående, som inte anses trångbodda oavsett antal rum. Exempel: enligt norm 2 ska ett hushåll med fyra personer ha minst 3 rum och kök för att inte vara trångbott (1965 års bostadsbyggnadsutredning).

Områden med socioekonomiska utmaningar kännetecknas av en hög andel hyresrätter. Omkring två av tre personer i områden med socioekonomiska utmaningar bor i flerbostadshus med hyresrätt, vilket kan jämföras med 20 procent i övriga områden. Det finns ett samband mellan trångboddhet och typ av bostad, där trångboddhet är vanligare i flerbostadshus med hyresrätt än i exempelvis småhus.

Hög tillgång till kollektivtrafik

Andelen av befolkningen i städer och tätorter som har enkel tillgång till kollektivtrafik är högre i områden med socioekonomiska utmaningar än i övriga områden. År 2018 bodde 96 procent av befolkningen i områden med socioekonomiska utmaningar högst 500 meter från en kollektivtrafikhållplats. Motsvarande andel i övriga områden var 89 procent.

Det är en högre andel av befolkningen i storstadsområdena som bor i områden med socioekonomiska utmaningar jämfört med i övriga delar av landet. I storstäderna är tillgången till kollektivtrafik högre och här är också skillnader mellan olika områden mindre än i städer och tätorter totalt sett.

Uppväxtvillkor har betydelse för elevers skolresultat

I en rapport från Delmos (2019) visas att både andelen elever behöriga till gymnasieskolans yrkesprogram och andelen som slutför gymnasieskolan med examen är lägre i områden med socioekonomiska utmaningar jämfört med riket som helhet. Även i SCB:s rapport "Uppväxtvillkor för barn med utländsk bakgrund" (SCB, 2020d) studeras behörighet till gymnasieskolans yrkesprogram, bland annat med en uppdelning efter områden med socioekonomiska utmaningar och övriga områden. Resultaten visar att skillnaden i andel behöriga mellan elever boende i områden med socioekonomiska utmaningar och elever i övriga områden till största del kan förklaras av skillnader i uppväxtvillkor, exempelvis föräldrarnas utbildningsnivå, familjens inkomstnivå och elevsammansättning i skolan. Detta gäller särskilt för barn med utländsk bakgrund. I denna grupp återstår ingen skillnad mellan boende i områden med socioekonomiska utmaningar och övriga områden när hänsyn tas till skillnader i uppväxtvillkor.

Inom forskningen visas ofta ett samband mellan området där en individ växer upp och dennes skolresultat eller utbildningsnivå. Enligt Brandén (2018) är det inte helt fastställt att det är ett orsakssamband, där området alltså påverkar utbildningsutfallet, även om det finns studier som visar på detta. Sambandet verkar vara starkare när skolmiljön eller individualiserade grannskap (exempelvis de 400 närmaste grannarna) studeras än i studier på områdesnivå. Utifrån ett utbildningsperspektiv kan därmed skolsegregation kanske vara mer relevant att studera än boendesegregation.

11.2 Senast 2030 tillhandahålla tillgång till säkra, ekonomiskt överkomliga, tillgängliga och hållbara transportsystem för alla. Förbättra trafiksäkerheten, särskilt genom att bygga ut kollektivtrafiken, med särskild uppmärksamhet på behoven hos människor i utsatta situationer, kvinnor, barn, personer med funktionsnedsättning samt äldre personer.

4.1 Senast 2030 säkerställa att alla flickor och pojkar fullbordar avgiftsfri och likvärdig grundskole- och gymnasieutbildning av god kvalitet som leder till relevanta och ändamålsenliga kunskaper.

Lika vanligt att vara medlem i ett politiskt parti

Det är mindre vanligt att delta i politiska diskussioner i områden med socioekonomiska utmaningar än i övriga områden. År 2018–2019 uppgav 29 procent av befolkningen 16 år och äldre i områden med socioekonomiska utmaningar att de för det mesta deltar i diskussioner och säger sin åsikt när samtal kommer in på politik. I övriga områden var motsvarande andel 38 procent. Däremot finns det inga signifikanta skillnader mellan boende i områden med socioekonomiska utmaningar och i övriga områden vad gäller andelen som uppger att de är medlem i ett politiskt parti. Andelen är omkring 5 procent i båda grupper.

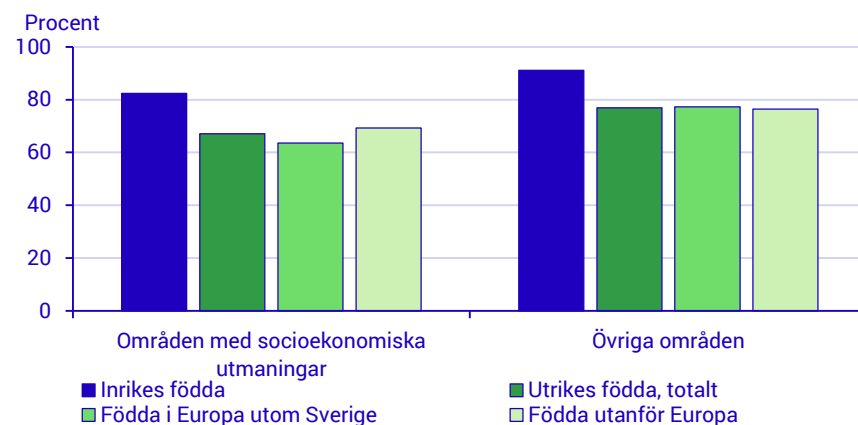
Delmos (2020a) har genomfört en enkätundersökning med frågor rörande deltagande i demokratin, upplevd delaktighet och attityder och tillit. Resultaten visar ofta på skillnader mellan olika typer av områden där boende i områden med socioekonomiska utmaningar i lägre grad än i riket som helhet uppger exempelvis intresse för politik, engagemang i det civila samhället och förtroende för samhällsinstitutioner. Skillnader mellan olika typer av områden kvarstår även när hänsyn tagits till faktorer som kön, ålder och utbildningsnivå, vilket kan tolkas som att området i sig kan ha betydelse för förutsättningarna att delta i demokratin.

Valdeltagandet är lägre i områden med socioekonomiska utmaningar än i andra områden. I riksdagsvalet röstade 76,5 procent av den röstberättigade befolkningen boende i områden med socioekonomiska utmaningar. I övriga områden var valdeltagandet 89,6 procent.

Det finns skillnader i valdeltagande, där exempelvis utrikes födda röstar i lägre utsträckning än inrikes födda. Andelen utrikes födda i befolkningen är högre i områden med socioekonomiska utmaningar än i övriga områden, men detta har en mindre betydelse för jämförelsen mellan områden. Oavsett födelselandsgrupp är valdeltagandet lägre i områden med socioekonomiska utmaningar än i övriga områden.

Diagram 20. Valdeltagande i områden med socioekonomiska utmaningar och övriga områden, riksdagsvalet 2018

Efter födelselandsgrupper

Källa: SCB, Valdeltagandeundersökningen Enbart svenska medborgare folkbokförda i Sverige ingår i sammanställningen.

I SCB:s rapport *Uppväxtvillkor för barn med utländsk bakgrund* (SCB, 2020d) studeras valdeltagandet bland förstagångsväljare.

Valdeltagandet är lägre för de unga som under uppväxten bott i områden med socioekonomiska utmaningar. När hänsyn tas till andra faktorer, som familjens inkomstnivå och de ungas studieinriktning på gymnasiet, har typen av område endast betydelse för unga med svensk bakgrund.

Högre otrygghet och utsatthet för brott

Utsatthet för brott har konsekvenser inte bara för den drabbade individen utan kan också ha följdverkningar på grupp och samhällsnivå. En högre brottslighet i vissa områden skapar otrygghet, vilket i sin tur kan leda till begränsningar i rörelsefriheten. Andra konsekvenser kan vara exempelvis ett försämrat förtroende för polisen.

(Regeringskansliet, 2018)

Resultaten från SCB:s undersökningar om levnadsförhållanden (ULF/SILC) visar att otrygghet i det offentliga rummet är mer utbredd i områden med socioekonomiska utmaningar än i övriga områden (se tabellbilaga). Av befolkningen 16 år och äldre boende i områden med socioekonomiska utmaningar år 2016–2017 uppgav 20 procent att de någon gång under de senaste 12 månaderna avstått från att gå ut på kvällen på grund av oro för att bli överfallen eller hotad. I övriga områden är motsvarande andel 15 procent. Kvinnor upplever i högre grad än män otrygghet och av kvinnor boende i områden med socioekonomiska utmaningar uppgav nära var tredje att hon avstått från att gå ut på kvällen på grund av oro.

Det finns flera rapporter om otrygghet och utsatthet för brott i så kallade utsatta områden. Allvarliga brott som skjutningar och dödligt våld har ökat under senare år och den här typen av våld förekommer i högre grad i utsatta områden och kan i allt högre grad kopplas till konflikter i den kriminella miljön (se exempelvis Brå 2015, 2018c och 2019c samt Polismyndigheten 2017 och 2018).

Utifrån resultat från den Nationella trygghetsundersökningen har Brå studerat otrygghet och utsatthet för brott i det de kallar *socialt utsatta områden i urban miljö* (Brå, 2018c). Både andelen otrygga och andelen utsatta för brott är högre i socialt utsatta områden än i övriga urbana områden. Under perioden som studeras, 2006–2017, är skillnaderna mellan områden oftast relativt oförändrade eller något minskade. I båda typer av områden märks en viss ökning av otrygghet och utsatthet för brott mot enskild person under senare år.

Hållbar miljö för alla

I Agenda 2030 uttrycks mål om att skydda planeten, förvalta dess naturresurser och vidta omedelbara åtgärder mot klimatförändringarna, så att planeten kan tillgodose nuvarande och kommande generationers behov (FN, 2015). Vi människor är beroende av en hållbar miljö för vår hälsa och försörjning. I det här kapitlet undersöks hur olika miljöhälsoproblem och klimatförändringarna kan påverka olika grupper i samhället olika mycket.

Fokus läggs på miljöhälsoproblem som luftföroreningar och buller. Även tillgång till grönområden och potentiella effekter av klimatförändringar studeras. Dessa problem knyter an till mål 3 om god hälsa och välbefinnande, mål 11 om hållbara städer och samhällen samt mål 13 om att bekämpa klimatförändringarna.

Det finns lite, respektive ingen, statistik om skillnader i exponering för buller och luftföroreningar mellan olika samhällsgrupper. Exponering är svårt att mäta eftersom den beror på var och hur länge du befinner dig på olika platser och på grund av denna komplexitet finns i dagsläget inte exponeringsestimat för olika grupper. Här används istället besvär av buller och luftföroreningar vid bostaden som en approximation för exponering, eftersom dessa besvär kan indikera hur problemen förändras och om det finns skillnader mellan samhällsgrupper.

Luftföroreningar

Luftföroreningar är ett av de största miljöhälsoproblemen i Sverige, då de ökar risken för uppkomst av sjukdomar i hjärt- och kärlsystemet och luftvägarna. Barn, gamla och personer med underliggande sjukdom är mer sårbara för luftföroreningarnas hälsoeffekter (Vetenskapliga Rådet för Hållbar Utveckling 2018). Studier har även indikerat att långtidsexponering för luftföroreningar kan ha lett till högre dödlighet under COVID-19 pandemin (Ogen 2020 och Wu et al. 2020).

I tätbebyggda områden är vägtrafik den största källan till kväveoxider (NO_x) och luftburna partiklar (PM₁₀ och PM_{2,5}) som är de mest hälsoskadliga luftföroreningarna. Luftburna partiklar uppkommer också vid vedeldning. Små partiklar (PM_{2,5}) kommer framför allt från långdistanstransporter på kontinenten. Marknära ozon är en annan vanlig skadlig luftförorening, som bildas av syre, kolväten och NO_x vid starkt solljus.

Hur mycket luftföroreningar en person utsätts för påverkas bland annat av bostadens läge. I en bostad nära gator med mycket trafik kan halten av luftföroreningar bli hög även inomhus. Andelen som rapporterar ganska dålig eller mycket dålig luftkvalitet är också högre bland dem som bor i en bostad med fönster mot en större gata eller trafikled.

3.9 Till 2030 väsentligt minska antalet döds- och sjukdomsfall till följd av skadliga kemikalier samt föroreningar och kontaminering av luft, vatten och mark.

11.6 Till 2030 minska städernas negativa miljöpåverkan per person, bland annat genom att ägna särskild uppmärksamhet åt luftkvalitet samt hantering av kommunalt och annat avfall.

Exponering, hälsoeffekter och besvär skiljer mellan regioner

Befolkningen i södra Sverige är mer utsatt för små luftburna partiklar (PM_{2,5}) än befolkningen i den norra delen av landet, eftersom dessa framför allt kommer från kontinenten och södra Sverige påverkas mer av vindar från övriga Europa.

Vedeldning kan orsaka höga halter av luftföroreningar lokalt och hur vanligt förekommande vedeldning är skiljer sig mycket mellan olika regioner. Särskilt i lokalsamhällen där inversion är mer vanligt förekommande är detta ett miljöhälsoproblem.

Svenska miljöinstitutet (IVL 2018) har beräknat att cirka 7 600 personer i Sverige avled under 2015 på grund av luftföroreningar. Effekten kan också uttryckas som en förkortad medellivslängd, vilken beräknas vara 6 månader i genomsnitt, 9 månader i Stockholm och som lägst i norra Sverige.

Tabell 12. Dödsfall till följd av exponering för NO₂, PM_{2.5} och PM₁₀ i utomhusluft, 2015
Antal dödsfall i åldersgruppen 30+

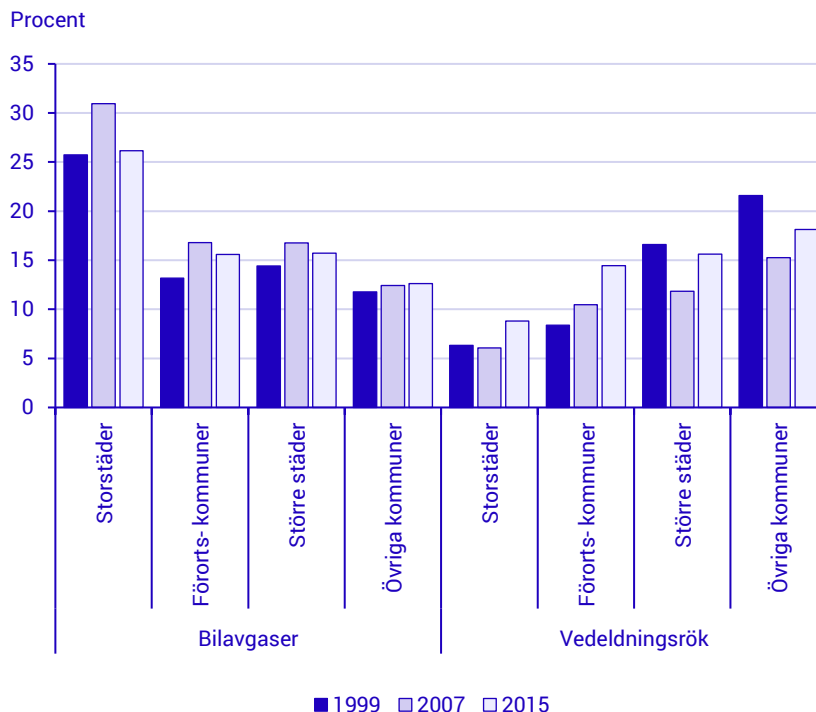
PM _{2.5} (regional bakgrund)	NO ₂ (lokalt)	PM _{2.5} (vedeldning)	PM ₁₀ (vägdamm)
3 616	2 848	935	215

Källa: IVL 2018

Om man istället tittar på besvär av luftföroreningar från trafik vid bostaden är de vanligast i storstäder. I Folkhälsomyndighetens miljöhälsorapport (2017b) uppgav 26 procent som bor i storstäder att de upplevde besvär i form av lukt från bilavgaser utomhus, jämfört med 12-15 procent i övriga kommungrupper. För vedeldningsrök är det sambandet det motsatta och andelen personer som besvärar är högre i förortskommuner, större städer och övriga kommuner jämfört med storstäder.

Diagram 21. Andel personer som besväras av lukt av bilavgaser respektive vedeldningsrök utanför bostaden, efter kommuntyp

Andel i procent

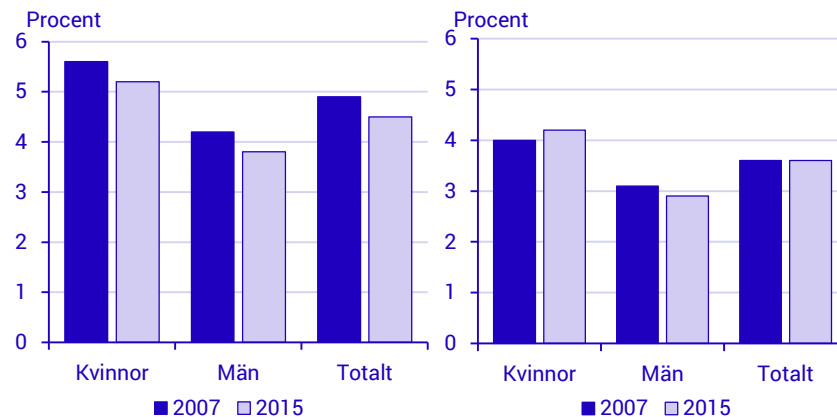
Källa Folkhälsomyndigheten, miljöhälsoenkäten

Osäkert om det finns skillnader i exponering för luftföroreningar mellan olika samhällsgrupper

Det finns i dagsläget ingen statistik över hur exponering för luftföroreningar i Sverige skiljer sig mellan olika samhällsgrupper. Hur mycket en individ exponeras påverkas framförallt av var personen bor och hur mycket tid hen spenderar i gaturum. En studie av IVL (2018) fann att barn och äldre är något mindre exponerade för höga nivåer av NO₂ i bakgrundsmiljön jämfört med ålderskategorin 15-64 år.

En något större andel kvinnor än män uppger att de upplever att de har ganska eller mycket dålig luftkvalitet i närheten av samt i bostaden.

Diagram 22. Andel som uppger att de har ganska eller mycket dålig luftkvalitet i närheten av (vänster) respektive i bostaden (höger), efter kön
Andel i procent

Källa: Folkhälsomyndigheten, miljöhälsoenkäten

Vissa studier har visat att de som har det socioekonomiskt bättre i Sverige tenderar att bo på platser där de är mer exponerade för både luftföroreningar och buller (Vetenskapliga Rådet för Hållbar Utveckling 2018). Detta är sannolikt eftersom stadskärnorna är de mest eftertraktade områdena att bo i trots att de har högst nivåer av luftföroreningar, men detta kan variera mellan städer. En studie från Malmö visade att barn från områden med lägre socioekonomisk status var mer exponerade för NO₂ i både hemmet och skolan (Chaix et al. 2006). En annan studie från Skåne visade att sambandet mellan socioekonomisk status och NO₂-exponering varierade mellan olika städer (Stroh et al. 2005). En rapport om skillnader i exponering för luftföroreningar i Stockholm visade att högutbildade, yngre personer (18-39 år), utrikes födda och personer boende i flerfamiljshus var särskilt utsatta för luftföroreningar (Gruzieva et al. 2020).

Buller

Buller är en annan miljöstörning som påverkar människors hälsa, framför allt i storstadsområden där exponeringen tenderar att vara högre. Omgivningsbuller kan leda till nedsatt inlärning och prestation, allmän bullerstörning, sömnstörning och fysiologiska stressreaktioner. Forskning har även indikerat att långvarig exponering för trafikbuller kan leda till en ökad risk för att få hjärt- och kärlsjukdom, övervikt och diabetes. Barn och unga är särskilt sårbara, särskilt i termer av nedsatt inlärning och prestation. (Vetenskapliga Rådet för Hållbar Utveckling 2018)

Var femte person utsätts för höga trafikbullernivåer vid sin bostad. Trafikverket (2016) har estimerat att väg- och spårtrafikbuller medförde 500 förtida dödsfall och 50 000 fall av hjärt- och kärlsjukdom under 2011. Nya trafikbullerförordningen (SFS nr 2015:216) tillåter byggande i mer bullerutsatta lägen, vilket kan leda till att andelen som utsätts för höga trafikbullernivåer ökar. Även om ljudisolering begränsar

3.4 Till 2030 genom förebyggande insatser och behandling minska det antal människor som dör i förtid av icke smittsamma sjukdomar med en tredjedel samt främja psykisk hälsa och välbefinnande.

bullernivån inomhus, minskar bostäder i bullerutsatta lägen möjligheten att ha fönster och dörrar öppna eller att vistas ute i närheten av sin bostad utan att utsättas för buller.

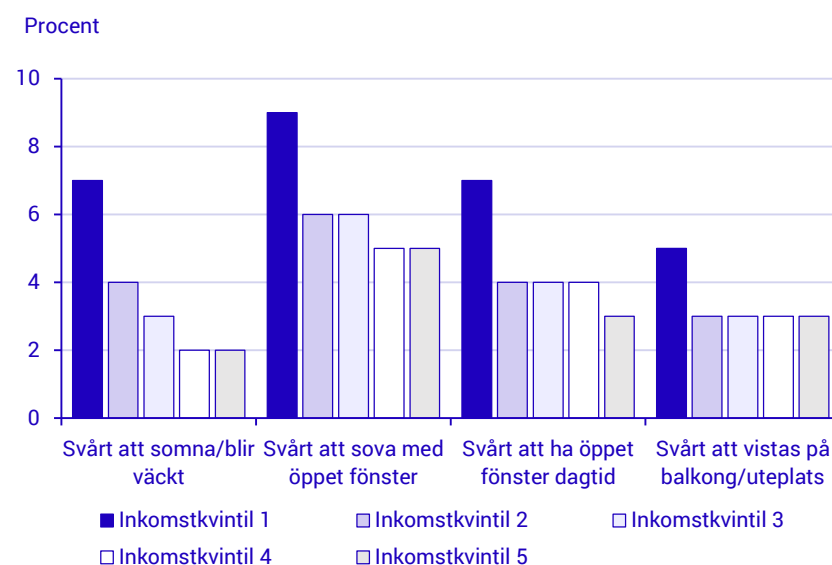
Låginkomsttagare och utrikes födda är mest utsatta för buller i och nära bostaden

Det finns olika typer av buller och olika typer av uppföljningsmått. Naturvårdsverket (2017) har kartlagt var och hur mycket buller det är i Sveriges tätorter. Men kartläggningen undersöker inte om det är vanligare att sårbara grupper bor i dessa områden.

Folkhälsomyndigheten (2018d) har i nationella folkhälsoenkäten frågat individer om de besväras av trafikbuller i olika situationer, till exempel om det orsakar sömnsvärigheter, gör det svårt att sova med öppet fönster, svårt att ha fönster öppet dagtid eller om det gör det svårt att vistas ute vid hemmet. Enkätsvaren visar att en högre andel av de med lägst inkomst har besvär i alla dessa situationer, och att andelen med besvär minskar för varje inkomstkventil (se diagram 23). Det finns också skillnader i andelen som upplever bullerbesvär mellan grupper med olika födelseländer. Diagram 24 visar att en större andel utrikes födda besväras av buller än de födda i Sverige eller i Norden. Detta indikerar att låginkomsttagare och utrikes födda är mer utsatta för buller. Vidare uppger en större andel kvinnor än män att de upplever sömnbesvär på grund av buller. I övrigt finns mycket små skillnader mellan kvinnor och män i statistiken. I åldersgrupperna 16-29, 30-44, 45-64 och 65-84 är andelen som besväras av buller något avtagande med högre ålder, se diagram 25.

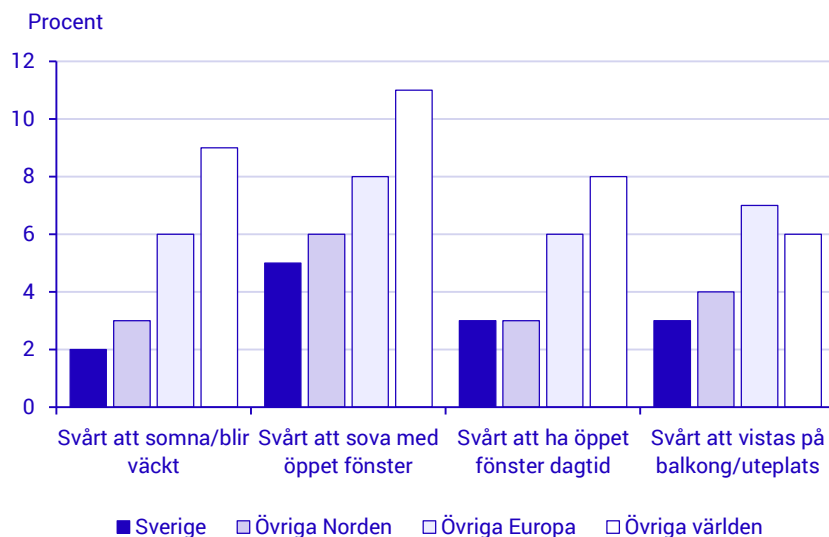
Diagram 23. Andelen som upplever bullerbesvär per inkomstkventil (lägsta kvintilen=1, högsta kvintilen=5), 2018

Andel i procent

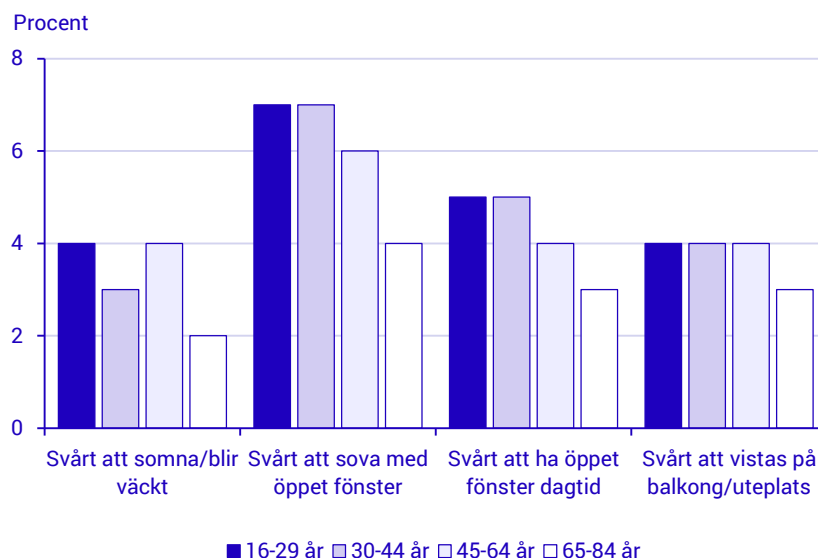
Källa: Nationella folkhälsoenkäten, Folkhälsomyndigheten

Diagram 24. Andelen som upplever bullerbesvär per födelse land (grupperat), 2018
Andel i procent

Källa: Nationella folkhälsoenkäten, Folkhälsomyndigheten

Diagram 25. Andelen som upplever bullerbesvär per åldersgrupp, 2018
Andel i procent

Källa: Nationella folkhälsoenkäten, Folkhälsomyndigheten

Tillgång till grönområden

11.7 Senast 2030 tillhandahålla universell tillgång till säkra, inkluderande och tillgängliga grönområden och offentliga platser, i synnerhet för kvinnor och barn, äldre personer och personer med funktionsnedsättning.

Stadsgrönka kan bidra till en bättre hälsa. Studier har visat att vistas i stadsgrönka kan ha en stressreducerande effekt, vilket i sin tur kan ha en positiv effekt på immunförsvaret. Grönområden skapar också bättre möjligheter för fysisk aktivitet, vilket kan föra med sig positiva hälsoeffekter så som minskad fetma. Grönområden tenderar att vara tystare än annan stadsmiljö vilket kan minska människors exponering för buller och studier har visat att bostadsnära grönområden minskar

riskerna för sömnlöshet. (Vetenskapliga Rådet för Hållbar Utveckling 2018)

Enligt en sammanställning av Vetenskapliga Rådet för Hållbar Utveckling (2018) tyder forskningen på att hälsofördelarna med stadsgrönska är större för grupper med lägre socioekonomisk status. För personer med funktionsnedsättning kan lättillgängliga grönområden vara särskilt viktiga för att upprätthålla en god hälsa genom fysisk aktivitet (Statens Folkhälsoinstitut 2009).

De flesta har grönytor på gångavstånd

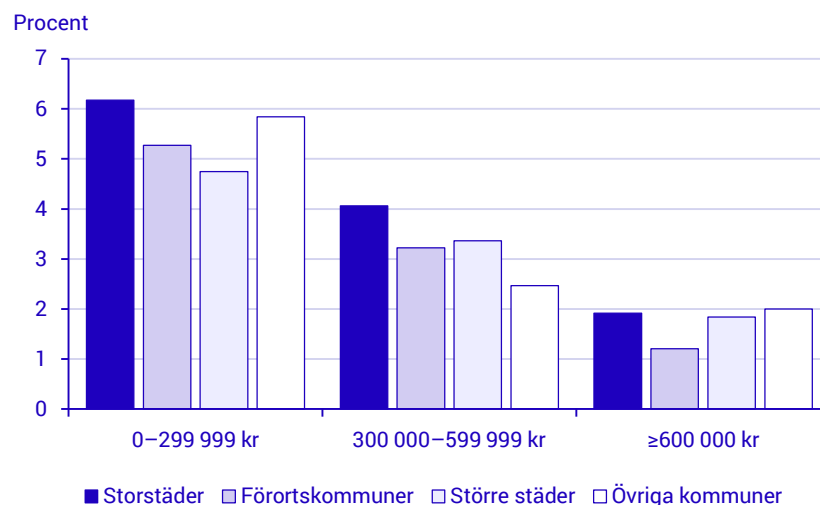
En stor del av befolkningen i de större tätorterna, 94 procent, hade år 2015 tillgång till ett grönområde inom 200 meter från bostaden, vilket inte är någon förändring jämfört med 2010. Andelen barn och unga som har närhet till grönområden är något högre än andelen vuxna och äldre, 96 procent jämfört med 94 procent. På nationell nivå syns ingen skillnad mellan kvinnor och män i tillgången till ett grönområde inom 200 meter från bostaden, och skillnader i enskilda tätorter är små.

Människor med lägre inkomster har längre till grönområden

En större andel av personer med låg inkomst uppgav 2015 att de inte hade ett grönområde inom gångavstånd jämfört med grupperna med högre inkomster. Detta kan bero på att bostäder i områden med mer grönska tenderar att vara dyrare, vilket begränsar människor med låga inkomsters möjlighet att bosätta sig nära grönområden. En studie om sambandet mellan inkomst och tillgång till grönområden i Stockholm visade att högre inkomst korrelerade med mindre grönområden i innerstaden, medan det motsatta sambandet visade sig i förorterna (Persson et al. 2018).

Diagram 26. Andel personer boende i stadsmiljö (i storstäder och i större städer) som anger att grönområde på gångavstånd från bostaden saknas, efter hushållsinkomst, 2015

Andel i procent

Källa: Miljöhälsoenkäten, Folkhälsomyndigheten

Tillgängligheten för personer med funktionsnedsättningar kan förbättras

Närhet till grönområden är bara en av faktorerna som påverkar hur ofta individer spenderar tid i naturen. Naturvårdsverket (2019) har i en enkätundersökning undersökt människors friluftsliv och funnit att personer med funktionsnedsättning är ute i naturen mer sällan än personer som inte har någon funktionsnedsättning. Av de med funktionsnedsättning angav 59 procent att ett hinder för friluftaktiviteter är att det är för fysiskt krävande jämfört med 15 procent av de utan en funktionsnedsättning. Även brist på transportmöjligheter och känsla av otrygghet är mer frekvent rapporterade hinder för friluftaktiviteter av personer med funktionsnedsättning.

Genom att anpassa grönområden bättre för människor med funktionsnedsättningar kan deras möjlighet att vistas i grönområden förbättras. Naturvårdsverket (2013) har publicerat en handbok för planering och genomförande av tillgänglighetsåtgärder i utomhusmiljöer. Handboken innehåller förslag på förbättringsåtgärder som till exempel jämna gångvägar, räcken, ledstråk, tillgänglighetsanpassade toaletter och anpassat informationsmaterial.

Effekter av klimatförändringarna

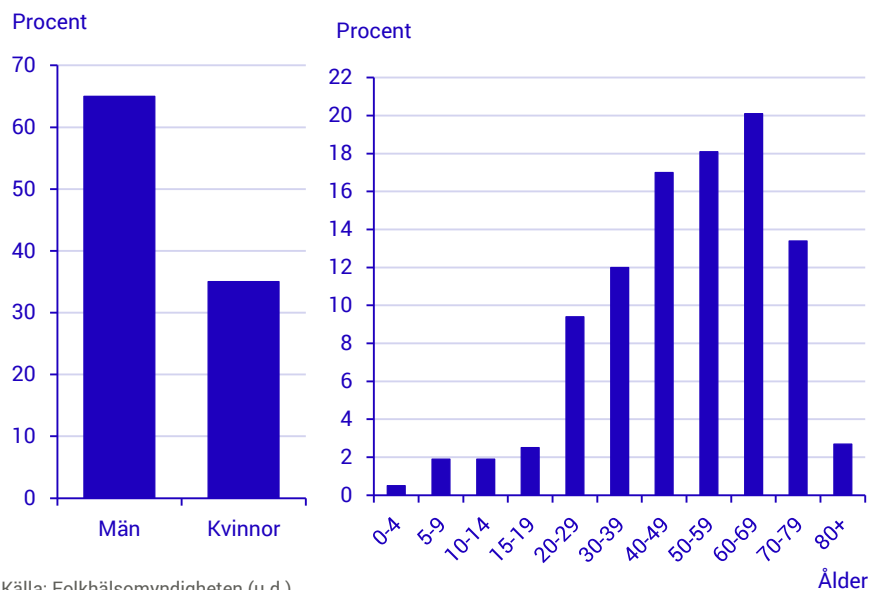
Redan nu märks klimatförändringarna på många platser i världen, även i Sverige, genom till exempel ett varmare klimat, mer vanligt förekommande extrema temperaturer och spridning av smittbärande insekter. Klimatförändringarnas effekter riskerar att drabba olika grupper i olika hög grad, på grund av olika sårbarhet och exponering. De som är barn och unga idag riskerar också att drabbas mer av framtida klimatförändringar än nuvarande generation, när effekterna eskalerar. Detta avsnitt uppmärksammar hur spridningen av fästingsmitta, möjligheten att försörja sig på rennäring och värmeböljor påverkar grupper i samhället olika.

Klimatförändringar och smittbärande insekter

När klimatet i Sverige blir varmare kan spridningen av smittbärande insekter öka. Ett exempel är att fästingar har gynnats vilket ökat smittspridningen av TBE, både i antal fall och geografiskt. Enligt Folkhälsomyndigheten (u.d.) har incidensen ökat sedan 2010 och viruset har spridit sig till fler områden. Fler män än kvinnor fick TBE under 2019 och TBE var vanligast bland 60-69-åringar.

13.1 Stärka motståndskraften mot och förmågan till anpassning till klimatrelaterade faror och naturkatastrofer i alla länder.

Diagram 27. Andel fall av TBE fördelat på kön och åldersgrupper, 2019

Källa: Folkhälsomyndigheten (u.d.)

TBE-vaccinering påverkas av inkomst

I dagsläget finns det vaccin mot TBE, men vaccination är frivillig och till självkostnadspris. En enkätstudie har uppskattat att den genomsnittliga andelen vaccinerade i TBE-riskområden är 33 procent och 18 procent i övriga områden (Slunge, 2015). Inkomst och ålder visade sig vara positivt korrelerade med efterfrågan på vaccination och andelen vaccinerade bland låginkomsttagare i riskområden var bara 15 procent. Bland dem som inte hade vaccinerat sig estimerades en genomsnittlig betalningsvilja för tre doser av vaccinet till 40 procent av marknadspriset. Studien beräknade också att om vaccinationen subventionerades så att den är gratis skulle andelen vaccinerade stiga till cirka 78 procent, med störst effekt bland låginkomsttagare. Folkhälsomyndigheten (2018e) har gjort en hälsoekonomisk analys av en hel eller delvis subvention av TBE-vaccination i Stockholms län, vilket är ett av riskområdena. De kom fram till att det i dagsläget inte är samhällsekonomiskt lönsamt att subventionera TBE-vaccination.

Renskötande samer utsatta för klimatförändringar

Klimatförändringarna ökar sårbarheten inom renskötseln, framförallt genom förändrade snö- och betesförhållanden som kan leda till att det blir svårare att flytta hjordar och att det inte längre går att nå vissa vinterbetesområden. Samer som försörjer sig på renskötsel är därför en grupp som är extra utsatta för klimatförändringarna. Klimatanpassning kommer behövas för att möjligheten att försörja sig på rennäringen inte ska försämrast (Löf et al. 2012).

En kunskapssammanställning om samers psykosociala ohälsa (Sametinget 2016) indikerar att renskötande samer är särskilt utsatta för ångest- och depressionssymptom. Rapporten visar också att vissa studier har funnit att förekomsten av självmord varit högre bland

renskötande samer historiskt, men att fler studier behövs för att utreda hur situationen ser ut idag. Kaiser et al. (2010) fann att högre nivåer av arbetsrelaterad stress kan förklara att depression och ångest är vanligare bland samer som sysslar med renskötsel än i flera andra grupper, som landsbygdsbor och boende i tätorter i norra Sverige. Furberg et al. (2011) har intervjuat samer inom rennärningen om deras situation och framtid och fann ett återkommande tema: att rensköterna upplevde att de var nära att nå gränsen på sin resiliens. Många uppgav att klimatförändringarna redan orsakar problem och är ett hot mot deras sätt att leva.

Värmeböljor blir vanligare och drabbar sårbara grupper hårdare

På grund av klimatförändringarna blir perioder av ovanligt höga temperaturer mer vanligt förekommande. Värmeböljor kan orsaka både hälsoproblem och ökad dödlighet, särskilt när det är varmt dygnet runt. Hälsoeffekterna inkluderar både milda symtom som exempelvis uttorkning och nedsatt allmäntillstånd, men också mer allvarliga symtom som värmeslag och hjärtinfarkt (Folkhälsomyndigheten 2020e). Dödligheten har estimerats öka med cirka 8 procent under en värmebölja jämför med dödligheten under dagar med normala sommartemperaturer, för befolkningen som helhet enligt en svensk studie av Oudin Åström et al. (2020). Under värmeböljan 2018 uppskattade Folkhälsomyndigheten (2018f) en överdödlighet på omkring 700 dödsfall jämfört med tidigare somrar. Individens underliggande hälsotillstånd påverkar hur väl de klarar av att hantera värmeböljor och särskilt sårbara grupper är äldre, kroniskt sjuka, personer med funktionsnedsättning, små barn, gravida kvinnor och personer som tar mediciner som påverkar kroppens förmåga att anpassa kroppsvärme och vätskebalans (Folkhälsomyndigheten 2020e).

Ett sätt att skydda sig mot värmeböljors hälsoeffekter är att svalka sig så mycket som möjligt, exempelvis genom att använda luftkonditionering eller uppsöka skuggiga platser utomhus. Möjligheten att göra detta kan variera mellan grupper och åtgärder kan behövas från till exempel hyresvärdar eller fastighetsägare. Stadsplanering och hänsyn vid nyproduktion av bostäder kan också förbättra människors möjlighet att skydda sig från värmen. (Folkhälsomyndigheten 2019e)

Oudin Åström et al. (2020) har även undersökt om den ökade dödligheten under värmeböljor är högre i områden med högre andel invånare med låg inkomst, låg utbildningsnivå och arbetslösa. Studien fann inte någon signifikant effekt på regional nivå, men på nationell nivå uppskattades risken att dö av kranskärslsjukdomar under värmeböljor öka mer i de mest socioekonomiskt utsatta områdena än i områden med högre socioekonomisk status. Detta indikerar att även individer med låg socioekonomisk status kan vara extra utsatta.

Deltagande i det politiska beslutsfattandet

Beslutsfattande som har stor påverkan på människors liv sker överallt, i föreningslivet, inom offentlig och privat verksamhet och i den privata sfären. Det här kapitlet handlar om människor möjligheter att delta i det politiska beslutsfattandet, ett område som helt eller delvis berörs i ett antal av Agenda 2030:s mål och delmål. Det gäller framförallt i delmål 16.7 som handlar om att säkerställa ett lyhört, inkluderande, deltagandebaserat och representativt beslutsfattande på alla nivåer. I det här kapitlet undersöks valdeltagande och medlemskap i politiska partier i olika befolkningsgrupper och representativitet i beslutande församlingar.

Det finns inget som säger att människor i Sverige måste rösta eller att politiker måste vara representativa för befolkningen som helhet. Enligt samhällsforskare finns det dock risker med att glappet mellan befolkningen och de som företräder dem blir för stort. Det kan få konsekvenser i form av minskad legitimitet i det politiska systemet, samt att förslag och reformer som skulle vara till gagn för de grupper som i mindre utsträckning är representerade uteblir (SOU 2015:96 Forskarantologi).

Ett högt men ojämlikt valdeltagande

Den svenska regeringsformen slår fast att "All offentlig makt i Sverige utgår från folket och riksdagen är folkets främsta företrädare". Eftersom Sverige är en representativ demokrati blir rätten att rösta i de svenska riksdagsvalen därmed den mest basala formen av möjlighet till deltagande i det svenska politiska beslutsfattandet.

Röstberättigade i svenska riksdagsval är svenska medborgare som senast på valdagen fyllt 18 år. Därmed finns det två grupper som inte har tillgång till denna basala form av deltagande i beslutsfattandet när vi utgår från Sveriges befolkning: dels de unga som på valdagen ännu inte hunnit fylla 18 år och dels utländska medborgare som vistas i Sverige, men som inte är röstberättigade i riksdagsval.

Utöver riksdagsval har vi även val där folkvalda representanter till kommun- och regionfullmäktige utses. I dessa val, som är av avgörande betydelse för hur kommuner och regioner beslutar över resurser och inriktning samt organiserar sina verksamheter, får även utländska medborgare rösta enligt vissa kriterier.

Men att vara röstberättigad i ett val är ju inte samma sak som att rösta i det. Inom statsvetenskapen brukar nivån på valdeltagandet ses som en viktig indikator på den politiska integrationen i samhället.

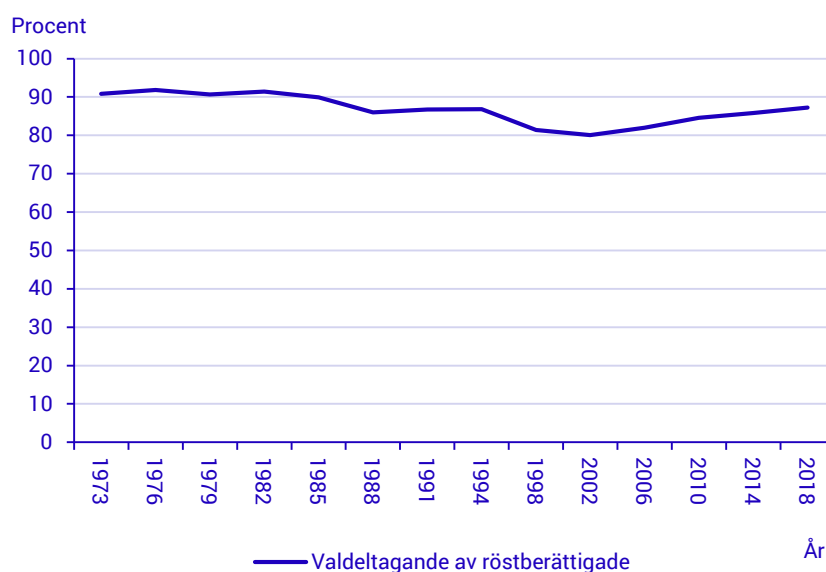
Nivån på valdeltagandet kan diskuteras utifrån institutionella, kontextuella och individuella termer. De institutionella förklaringarna handlar i grunden om hur det politiska systemet är organiserat, samt hur enkelt det är att lägga sin röst. Kontextuella förklaringar handlar i stället om hur intressant valet upplevs, alltså vad som står på spel, och hur det därmed motiverar till röstande. Kontextuella förklaringar kan även röra sig mer om den sociala kontexten i den röstande individens närhet. De individuella förklaringarna handlar slutligen om individen som röstar och brukar redovisas utifrån demografiska, integrations- och resursmässiga förhållanden (Oscarsson & Holmberg, 2013).

I Sverige har vi en gemensam valdag som inträffar på en söndag, röstsedlar skickas ut i god tid innan valdagen och kräver ingen registrering i förväg. Vidare finns det gott om ställen att förtidsrösta. Allt detta är gynnsamma faktorer som påverkar det höga svenska valdeltagandet. Det finns en nationell handlingsplan för att göra vallokalerna och röstandet mer anpassat för att möta personer med olika funktionsnedsättningar. I och med valen 2018 tillämpades för första gången nya regler kring tillgänglighet, bland annat i form av ambulerande röstmottagningsställen för att underlätta röstande för personer med svårigheter att ta sig till vallokalen på grund av sjukdom, funktionsnedsättning eller hög ålder. Det är kommunerna som ansvarar för tillgängligheten i röstningslokalen (SCB 2020e).

De kontextuella förklaringarna handlar dels om den politiska kontexten, det vill säga hur polariserade åsikter partierna företräder. En större polarisering anses då leda till ökat valdeltagande enligt denna tankemodell. En mer polariserad politisk debatt skulle kunna vara en förklaring till att valdeltagandet har ökat i de senaste fyra riksdagsvalen.

Diagram 28. Valdeltagande i riksdagsval 1973-2018

Röstande i procent av röstberättigade

Källa: SCB:s valstatistik

Den andra kontextuella förklaringen till valdeltagandet rör röstande i individens omgivning vilket är en fråga som uppmärksammats mer på senare tid inom forskningen om varför människor röstar. Danska forskare formulerade tesen att röstande i huvudsak är en social handling när de studerade valdeltagande bland unga väljare (Y. Bhatti & K. Hansen 2012). Enkelt uttryckt betyder det att sannolikheten för att personer ska rösta ökar om de också har personer som röstar i sin omgivning. Även SCB:s valdeltagandeundersökning pekar på att det ser ut på detta vis också i en svensk kontext (SCB 2020e).

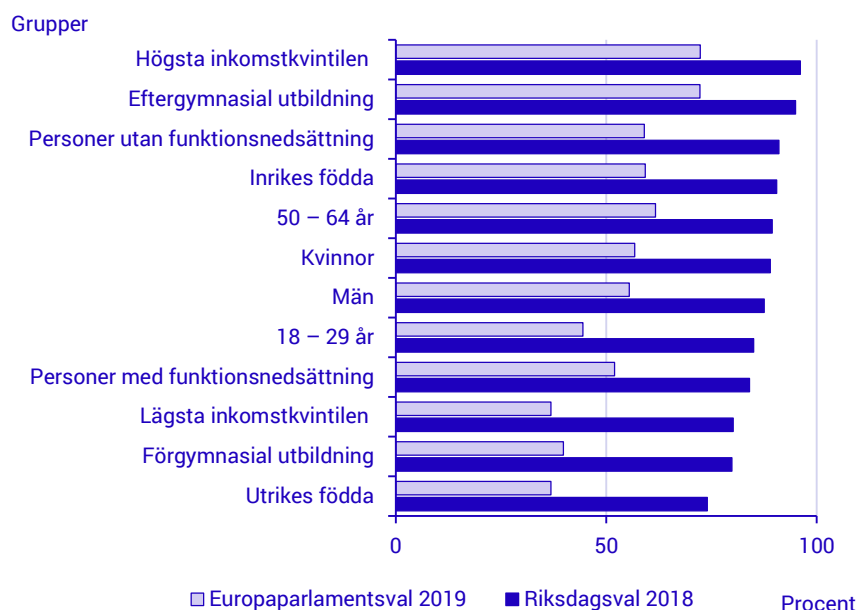
Utifrån omfattande studier av valdeltagande i Sverige och i andra länder kan vi slå fast att det finns tydliga skillnader mellan i vilken utsträckning olika grupper röstar. Dessa berör huvudsakligen individens förutsättningar och är i huvudsak skillnader som är stabila över tid. En förändring över tid i Sverige är dock att kvinnors valdeltagande har gått om männens. Detta gäller i synnerhet i yngre åldersgrupper.

Vi har ett högt valdeltagande i Sverige. Men delar vi in människor i olika grupper baserade på exempelvis kön, ålder, födelseland, utbildningsnivå och inkomst kommer inte valdeltagandet att vara lika högt i all grupper. Att det ser ut så är inget som är unikt för svensk del. Att Sverige har ett högt valdeltagande internationellt sett torde tvärt om betyda att det är mer jämlikt i ett internationellt perspektiv.

16.7 Säkerställa ett lyhört, inkluderande, deltagandebaserat och representativt beslutsfattande på alla nivåer.

Diagram 29. Grupper med högst respektive lägst valdeltagande i Europaparlamentsvalet 2019 och riksdagsvalet 2018

Röstande i procent av röstberättigade

Källa: SCB:s valstatistik, Valdeltagande bland personer med respektive utan funktionsnedsättning bygger på skattningar från SCBs undersökningar om levnadsförhållanden (ULF/SILC).

Studerar vi exempelvis det svenska valdeltagandet i Europaparlamentsvalet där valdeltagandet är betydligt lägre ser vi att skillnaderna är större mellan de grupper som röstar i hög, respektive låg utsträckning

Valda av folket – utsedda av partierna

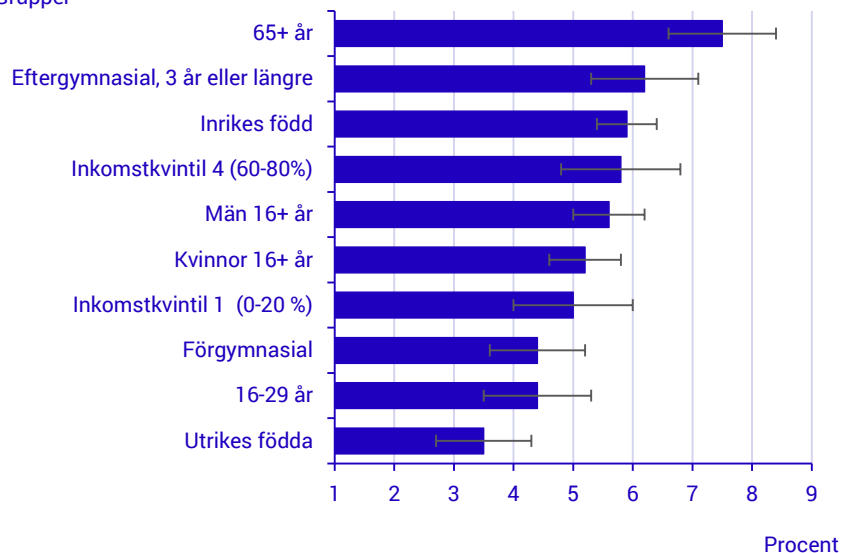
Partierna har en väldigt central roll i det svenska politiska beslutsfattandet och i förlängning den parlamentariska demokratin. De är bärare av flera egenskaper som är helt centrala i detta avseende. Dels utformar de förslag och reformer med syfte att styra Sveriges utveckling. Men partierna ska också ta till vara på människors politiska engagemang genom att rekrytera medlemmar, vidare ska de fylla sina listor med lämpliga kandidater i samband med val.

När vi nu går vidare och studerar vilka grupper som deltar i det politiska beslutsfattande gör vi det därför genom att inledningsvis studera vilka grupper som finns representerade som medlemmar i de politiska partierna och därefter genom att studera vilka som väljs in i våra folkvalda församlingar.

Diagram 30. Grupper med högst respektive lägst medlemskap i politiska partier, 2018-2019

Andel i procent av befolkningen

Grupper

Källa: SCB:s Undersökningar av levnadsförhållanden (ULF/SILC)

Andelen medlemmar i de politiska partierna har minskat över tid (SCB 2018d). Utifrån SCB:s undersökningar av levnadsförhållanden (ULF/SILC) kan vi se vilka grupper som är medlemmar i politiska partier.

Det är ungefär fem procent som är medlem i ett politiskt parti. Eftersom undersökningen är en urvalsundersökning finns det viss statistisk osäkerhet kopplad till resultaten. De enda skillnaderna där vi kan

10.2 Till 2030 möjliggöra och verka för att alla människors, oavsett ålder, kön, funktionsnedsättning, ras, etnicitet, ursprung, religion eller ekonomisk eller annan ställning, blir inkluderade i det sociala, ekonomiska och politiska livet

För en mer initierad diskussion om medlemskap i politiska partier och utveckling över tid, se del 1 i forskningsantologin *Låt fler forma framtiden* (SOU 2015:96)

konstatera signifikanta skillnader är mellan grupperna unga 16-29 år jämfört med de 65 år och äldre, mellan personer som är inrikes respektive utrikes födda och mellan personer med eftergymnasial utbildning, tre år eller längre, och personer med förgymnasial utbildning.

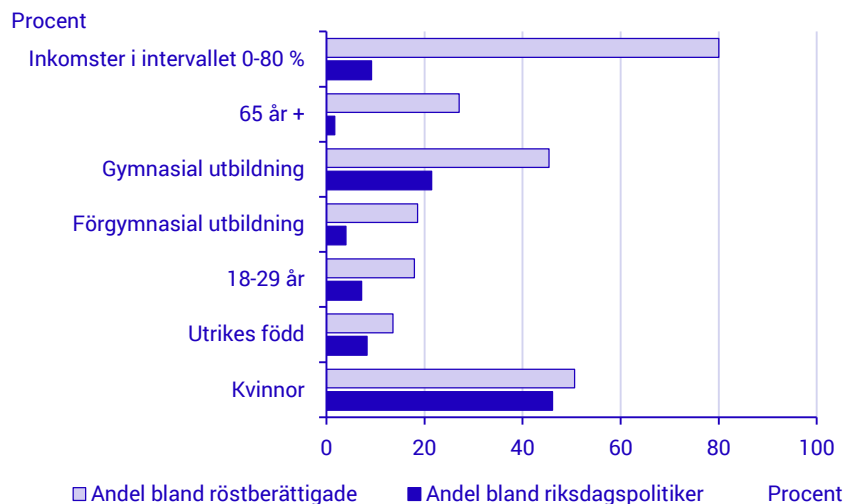
Partiernas rekrytering av medlemmar utgör själva poolen från vilka partiernas kandidater nomineras och i förlängningen väljs in i våra folkvalda församlingar. Exakt hur partierna utser sina kandidater skiljer sig åt och är inte reglerat utanför partierna. Eftersom det svenska personvalssystemet är relativt svagt är det mycket upp till partierna vilka kandidater som i slutändan också väljs i våra folkvalda församlingar (Berg & Oscarsson 2015).

Frågan om representativitet är också något som diskuteras av partierna. I en studie SCB genomförde mandatperioden 2010-2014 bland folkvalda i kommunfullmäktige svarade cirka åtta av tio att partierna aktivt arbetade med att öka medlemmar från underrepresenterade grupper i viss eller i hög grad (SCB 2016b).

Även när vi studerar hur det ser ut rörande representativiteten bland riksdagsledamöter ser vi liknande tendenser som bland röstande och bland medlemmar i politiska partier, även om det finns vissa skillnader. Det är tydligt att de allra flesta riksdagspolitiker tillhör den högsta inkomstkventilen. Eftersom en stor andel av riksdagspolitikerna väljs om och ett riksdagsarvode med råge överstiger den nedre gränsen för att tillhöra de 20 procenten med högst inkomster är detta inte så underligt då inkomstuppgiften hämtas från året innan valet. Men även bland de nya riksdagspolitikerna som därmed inte har ett riksdagsarvode sedan tidigare är det nära åtta av tio som tillhör de tjugo procenten med högst inkomster. Bland riksdagens ledamöter utgör framförallt äldre, men även yngre personer en mindre andel än i befolkningen. Något som även gäller utrikes födda och personer med gymnasial och förgymnasial utbildning. Det gäller även kvinnor, vilket skiljer sig från valdeltagandet där kvinnor röstar i något högre utsträckning än män.

Diagram 31. Grupper som är mindre representerade i riksdagen jämfört med motsvarande grupper storlek i den röstberättigade befolkningen, 2018

Andel i procent av befolkningen och av riksdagspolitiker

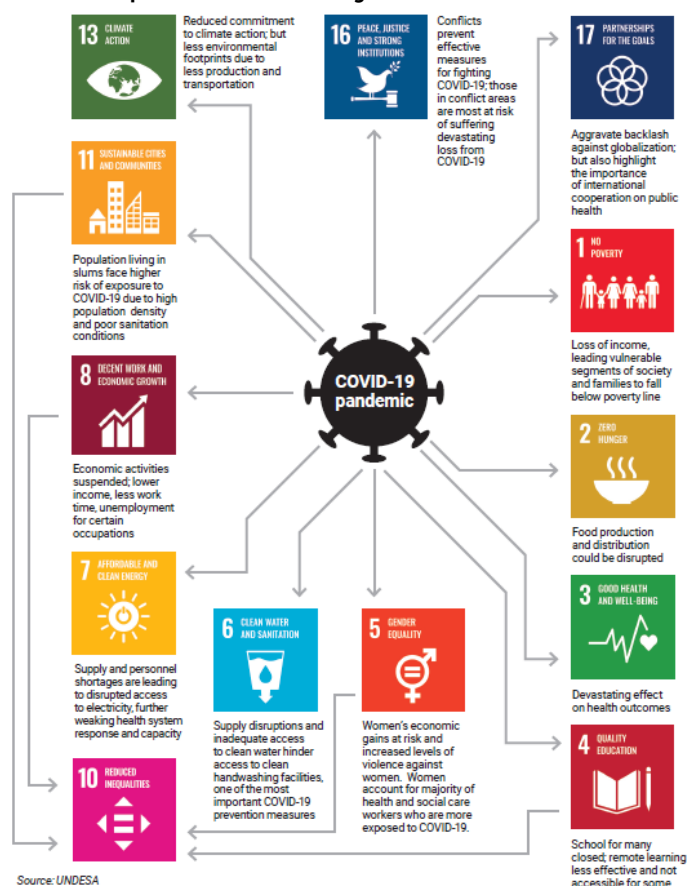
Källa: SCBs valstatistik

Liknande mönster går igen även när vi jämför folkvalda i kommun- och regionfullmäktige, om än i lite varierande grad. En tydlig skillnad är att andelen 65 år och äldre är betydligt högre bland framförallt kommunfullmäktiges ledamöter jämfört med bland riksdagens ledamöter. En annan skillnad är att utländska medborgare även är röstberättigade till val i kommun- och regionfullmäktige, varför skillnaden jämfört med befolkningen avseende detta är större även om nivån på andelen utrikes födda är på jämförbara nivåer. Skillnaderna i inkomstnivå och utbildningsnivå mellan folkvalda och röstberättigade är som störst i riksdagen och som minst i kommunfullmäktige. För en grundlig genomgång av representativitet bland folkvalda i riksdag, kommun- och regionfullmäktige, se Valda av folket (SCB 2020f).

Effekter av covid-19-pandemin

Den pandemi som drabbade Sverige och världen under 2020 har, och kommer sannolikt att få, långtgående konsekvenser inom flera områden i samhället. I mars 2020 sammanfattade FN i en rapport hur man ska bemöta de sociala effekterna och där man visade att nästan alla mål för hållbar utveckling under Agenda 2030 påverkades av covid-19-pandemin.

Figur 2. Covid-19 påverkar alla delmål i Agenda 2030

Källa: UNDESA (United Nations 2020a).

Effekterna av pandemin slår mot alla samhällsgrupper men de negativa effekterna kan komma att påverka de allra sårbaraste i vårt samhälle mer än andra. Vi kan i kapitlen ovan se att redan sårbara grupper riskerar allvarligare konsekvenser av till exempel högre arbetslöshet, sämre tillgång till utbildning och utsatthet för våld. Följaktligen gör vi bedömningen att det är av vikt att redan i detta tidiga skede försöka beskriva redan synliga och potentiella effekter som den pågående pandemin har eller kan komma att ha på sårbara grupper i samhället.

Det är viktigt att notera skillnaden mellan att bli sjuk i covid-19 och att drabbas av de effekter som pandemin har på samhället (Settersten et al. 2020). De som blir infekterade och insjuknar blir direkt påverkade, med varierande effekter på hälsan. Indirekta effekter kan uppkomma när människor till exempel förlorar sitt arbete och inkomst eller tvingas ändra sitt sätt att leva på grund av pandemin. De samhällsekonomiska konsekvenserna kan också försvåra möjligheterna att upprätthålla sociala skyddsnät. Individer och samhällen drabbas av de indirekta effekterna från covid-19 som kan vara långtgående och drabba stora grupper av människor och länder socialt och ekonomiskt under lång tid.

Möjliga konsekvenser av pandemin i framtiden

Folkhälsomyndigheten sammanställde en rapport i juni 2020 som sammanfattade potentiella konsekvenser på folkhälsan av covid-19-pandemin (Folkhälsomyndigheten, 2020g). Där framhålls att tillgången till förskola och skola kan påverka vissa barns trygghet och utveckling och möjlighet att tillgodogöra sig en utbildning. Möjligheterna till arbete minskar inom flera branscher och detta ger dåliga försörjningsmöjligheter bland grupper med låg utbildning och social utsatthet. Även levnadsvanor som negativt påverkar folkhälsan (bruk av tobak, alkohol, droger och spel om pengar) riskerar att öka bland grupper som är socialt utsatta där möjligheterna att påverka sin levnadssituation är små. På detta sätt kan hälsoskillnader mellan befolkningsgrupper i samhället öka.

Även Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin gjorde en prognos i april 2020 över kort- och långsiktiga effekter av covid-19-pandemin (CES, 2020). Denna prognos visade att personer som redan upplever psykisk ohälsa är särskilt utsatta då oron ökar och nödvändiga kontakter med vård ställs in av olika orsaker. Den påtvingade isoleringen kan öka risken för psykiatriska diagnoser. Det framhålls också att den ekonomiska krisen kan ge upphov till långtgående konsekvenser på psykisk ohälsa på grund av arbetslöshet, minskad inkomst och förmåga att betala skulder. Arbetslöshet och försämrad ekonomi är viktiga faktorer som avgör den psykiska hälsan. Personer som blir sjukskrivna, arbetslösa eller är i behov av ekonomiskt bistånd har också en ökad risk för suicid (Folkhälsomyndigheten 2020c).

Internationell utblick

Under andra kvartalet 2020 minskade värdet av den globala handeln med 27 procent och antalet arbetstimmar med 10,5 procent med ökande arbetslöshet som följd (CCSA, 2020). Effekterna av pandemin kommer att vara särskilt allvarliga i länder som är ekonomiskt svaga eller där befolkningen bor trångt vilket ytterligare förvärrar befintliga ojämlikheter i världen. De indirekta effekterna som uppstått som följd av pandemin är långtgående och internationellt har detta påverkat unga människor i särskilt stor utsträckning.

Den ekonomiska utsattheten är särskilt stor bland personer som inte har fasta anställningar och arbetar på tidsbegränsade kontrakt (Glauber, 2013). Inom OECD-länder som har använt sig av "lockdown" för att minska spridning av covid-19 utgör sektorer som sysselsätter deltidsarbetare, egenföretagare och anställda som anställts på tidsbegränsade kontrakt cirka 40 procent av den totala sysselsättningen (OECD, 2020a).

Hushåll som består av yngre personer med låg utbildning och som har barn riskerar att hamna i fattigdom om de saknar inkomst under en period av 3 månader (OECD, 2020b). I en undersökning som inkluderade 12 605 personer i åldern 18-34 år från 112 länder och som genomfördes under april och maj 2020 hade man under covid-19-pandemin sett en minskad arbetstid omfattande 23 procent samt att 17 procent av gruppen uppgav besvär av oro och depression (ILO, 2020a). Gruppen unga människor är också ofta hänvisade till osäkra anställningsformer och beroende av tillgång till sociala förmåner och socialt skydd (ILO, 2020b).

En undersökning som publicerades den 10:e september 2020 om hur barn har påverkats globalt under covid-19-pandemin visade att ojämlikheten och ojämställdheten för barn i social utsatthet har ökat under krisen (Rädda barnen, 2020). Uppgifterna i studien samlades in från 37 länder i Asien, Afrika, Latinamerika, Mellanöstern, Östeuropa, Stilla havet och Nordamerika och totalt tillfrågades 17 565 föräldrar och 8 069 barn i åldern 11-17 år. 77 procent av de hushåll som deltog i undersökningen angav att de har en minskad inkomst på grund av pandemin och 93 procent av de som har minskat sin inkomst upplever också svårigheter att få sjukvård. Respondenterna var inte slumpmässigt utvalda varför resultatet inte kan generaliseras till alla barn.

Efter att flera länder stängde skolor för att minska smittspridningen har tillgången till utbildning försämrats avsevärt. Undersökningen visade att 80 procent av barnen tycker att de har lärt sig lite eller ingenting och 37 procent upplever att de saknar någon som kan hjälpa dem med uppgifter när skolorna stängdes. 17 procent av de barn som inte kunnat vara i skolan upplevde våld i hemmet, vilket var mer än dubbelt så mycket jämfört med andelen som upplevde våld i hemmet när skolorna var öppna (7 procent). (Rädda barnen, 2020)

Möjligheten att söka asyl har kraftigt minskat på grund av att flera länder stängt sina gränser under pandemin. Begränsningen i rättigheten att söka asyl har utvärderats i en FN-rapport (United Nations, 2020b) som visar att pandemin ger upphov till flera kriser som tillsammans förvärrar situationen för redan utsatta grupper. Människor som är på flykt har begränsade möjligheter att skydda sig från att smittas och riskerar att smittas. De har också mycket begränsad tillgång till sjukvård för att behandlas om de blir sjuka. Den sociala utsattheten ökar när man

är på flykt och tillgången till sociala skyddsåtgärder saknas. I detta fall är kvinnor och barn extra utsatta. Rättigheterna för människor på flykt har blivit kraftigt begränsade under krisen. Människor riskerar att hamna i mycket farliga situationer när de försöker korsa landsgränser och blir skickade tillbaka till en mycket farlig situation. Rapporten lyfter särskilt fram slutsatsen att ingen är säker från covid-19 innan alla på jorden är säkra.

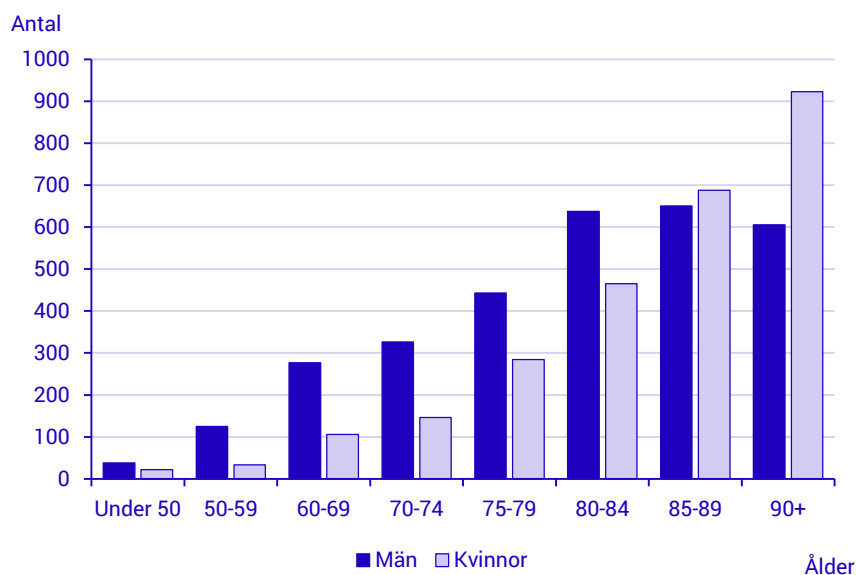
Ojämlikheter i överdödlighet

Flera av de effekter på hälsan som har synts under covid-19-pandemin har varit direkta effekter där utsatta grupper har varit mer påverkade jämfört med övrig befolkning. Studier utförda i Sverige har bekräftat sociala skillnader mellan befolkningsgrupper liknande de som lyfts fram internationellt. Dödligheten i Sverige under våren 2020 bland befolkningsgrupper har visat sig vara större bland låginkomsttagare, för människor som immigrerat från låginkomstländer och bland människor med låg utbildningsnivå (Drefahl et al. 2020). Även ogifta har visat sig ha en större dödlighet jämfört med de som är gifta, om man är äldre.

Statistik från Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen har kunnat visa överdödlighet och större andel insjuknande i covid-19 hos vissa grupper. Ålder, kön och bakomliggande sjukdomar har visat sig vara viktiga faktorer som har varit betydelsefulla för att förklara dödligheten i covid-19. Andelen avlidna ökade med ökande ålder för båda könen. Av de avlidna var en högre andel män jämfört med andelen bland kvinnor.

Diagram 32. Antal avlidna i covid-19 efter ålder och kön enligt dödsorsaksintyg inkomna fram till den 14 september 2020

Antal avlidna i covid-19

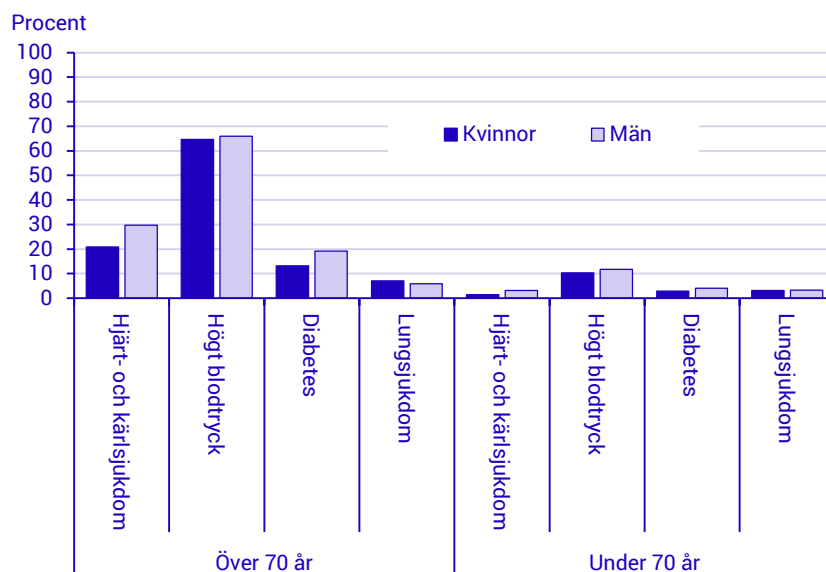
Källa: Socialstyrelsen, dödsorsaksintyg.

Socialstyrelsen lyfter fram vissa hälsotillstånd som innebär en ökad risk för att bli allvarligt sjuk av covid-19 (Socialstyrelsen, 2020d). I gruppen

3.4 Till 2030 genom förebyggande insatser och behandling minska det antal människor som dör i förtid av icke smittsamma sjukdomar med en tredjedel samt främja psykisk hälsa och välbefinnande.

människor över 70 år är förekomsten av sjukdomstillstånd som innebär risk för svåra symtom vid covid-19 (hjärt-kärlsjukdomar, högt blodtryck, diabetes och lungsjukdom) högre jämfört med gruppen under 70 år. Skillnaderna i förekomst av dessa sjukdomstillstånd mellan män och kvinnor är små.

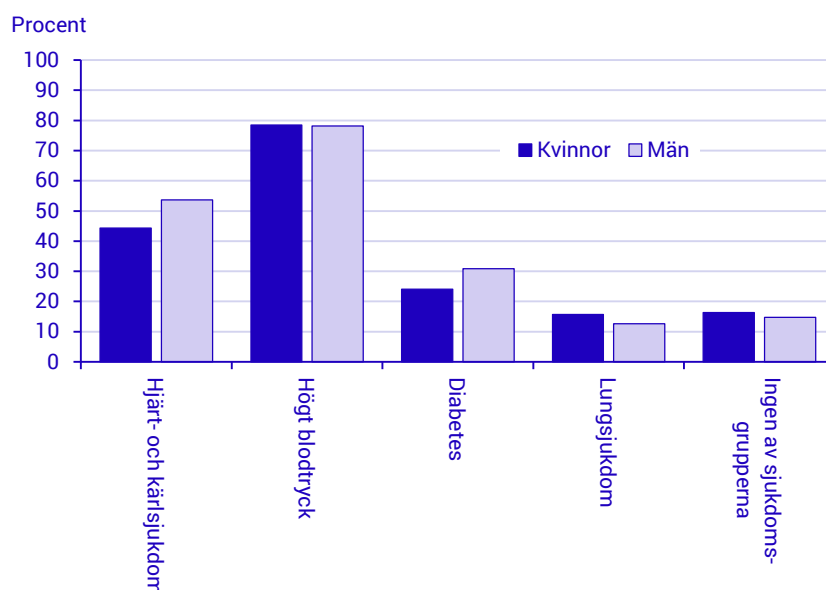
Diagram 33. Andel av den totala befolkningen i grupper med sjukdomstillstånd med risk för svåra symtom vid covid-19, 2019
Befolkningen 31 december

Källa: Socialstyrelsen, patientregistret, läkemedelsregistret, och SCB, registret över totalbefolkningen

Dessa sjukdomstillstånd är också överrepresenterade bland de som avlidit i covid-19.

Diagram 34. Andel avlidna i covid-19 efter sjukdomsgrupper enligt dödsorsaksintyg inkomna fram till den 14 september 2020
Andel i procent av totalt antal avlidna i covid-19

11.1 Senast 2030 säkerställa tillgång för alla till fullgoda, säkra och ekonomiskt överkomliga bostäder och grundläggande tjänster samt rusta upp slumområden.

Levnadsvillkor och dödlighet i covid-19

Flera födelseländer var överrepresenterade bland de som insjuknat och dött i covid-19 (13 mars-7 maj 2020) jämfört med befolkningen generellt (Folkhälsomyndigheten, 2020f). Efter att undersökningarna genomfördes har överdödligheten som kopplas till födelseland kunnat förklaras ytterligare med faktorer som samverkar med födelseland. Ett exempel är trångboddhet som är mer påtaglig inom befolkningsgrupper födda utanför Europa än bland såväl inrikes födda som födda i Europa utom Sverige (se kapitel om segregation). Trångboddhet är en viktig riskfaktor för spridning av luftvägsinfektioner, som till exempel covid-19 (WHO, 2018).

I en artikel i Läkartidningen (Hansson et al. 2020) lyfter författarna fram faktorer som har visat sig vara viktigt för hur människor drabbats av covid-19 finns hos grupper som redan är socialt utsatta och minoritetsgrupper har blivit extra hårt drabbade av pandemin (Hansson et al. 2020). De socialt utsatta grupperna är ofta trångbodda och har inte haft möjlighet att ha den sociala distanseringen som är en viktig faktor för att begränsa spridningen av smittan (Hansson och Jakobsson, 2020). Även yrkesgrupper som utsätts för många sociala kontakter i sin yrkesutövning (taxiförare, pizzabagare, samt buss- och spårvagnsförare) har utsatts för en större smittorisk jämfört med andra yrkesgrupper (Folkhälsomyndigheten 2020h).

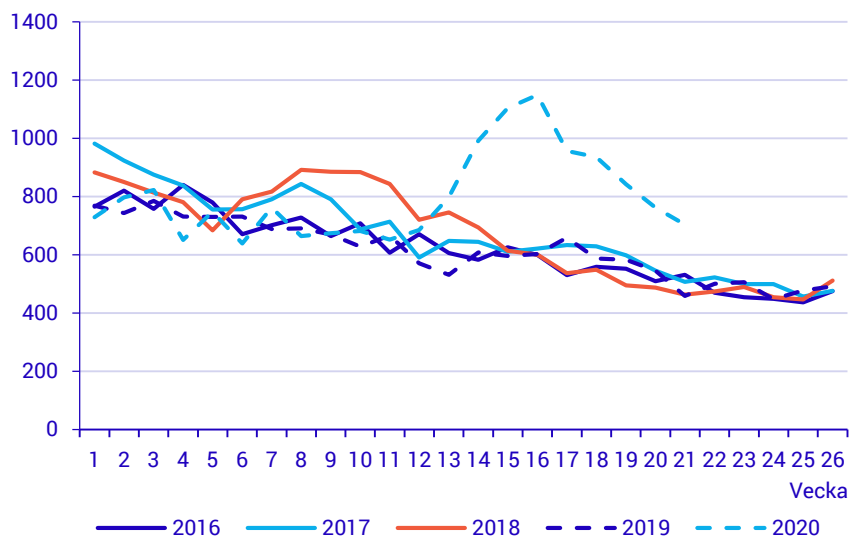
Hög dödlighet bland äldre i särskilda boenden

På särskilda boenden för äldre bor människor som har stort behov av stöd och omvårdnad. Förutom en hög ålder har dessa grupper ofta underliggande sjukdomar (Folkhälsomyndigheten, 2020i). Dödligheten mellan mars-juni under 2020 bland personer >70 år boende på äldreboende har varit större än under motsvarande månader 2016–2019.

Diagram 35. Dödsfall bland personer (70 år eller äldre) i särskilt boende under veckorna 4 jan 2016–24 maj 2020 (ålders- och könsstandardiserade siffror).

Antal dödsfall per 100 000 per vecka

Antal dödsfall

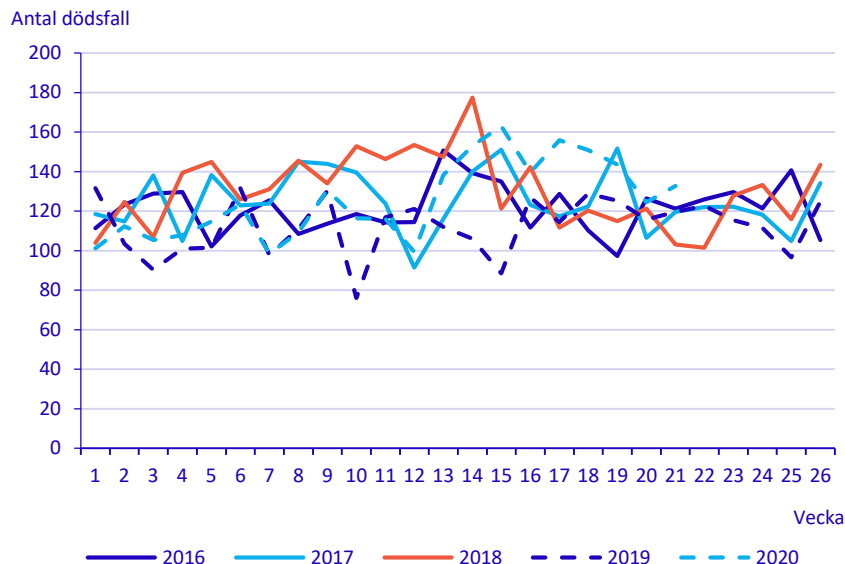

Källa: Socialstyrelsen, dödsorsaksregistret samt registret över insatser enligt socialtjänstlagen till äldre och personer med funktionsnedsättning. SCB, registret över totalbefolkningen.

Däremot har dödligheten under perioden mars – juni 2020 bland personer >70 år som inte har bott på särskilt boende eller haft hemtjänst inte avvikit från dödligheten under motsvarande månader under 2016 – 2019. En orsak till den ökade dödligheten på äldreboenden kan vara att de boende har flera underliggande sjukdomar och svårt att ha en god social distansering. De som bor hemma kan också påverka sin situation i större utsträckning.

Diagram 36. Dödsfall bland personer (70 år eller äldre) som inte har särskilt boende eller hemtjänst under veckorna 4 jan 2016–24 maj 2020 (ålders- och könsstandardiserade siffror).

Antal dödsfall per 100 000 per vecka

Källa: Socialstyrelsen, dödsorsaksregistret samt registret över insatser enligt socialtjänstlagen till äldre och personer med funktionsnedsättning. SCB, registret över totalbefolkningen.

Dödlighet i covid-19 för personer med boendeinsats (LSS)

Dödligheten i covid-19 bland människor som har boendeinsatser enligt LSS (lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade) har varit nästan 3 gånger högre än dödligheten bland befolkningen i övrigt. Uppgifter insamlade fram till den 14 september 2020 visade att antalet avlidna i covid-19 med boendeinsatser enligt LSS var 48, vilket utgör 0.16 procent av det totala antalet boende (29 609 stycken) (Socialstyrelsen, 2020b). Detta kan jämföras med motsvarande siffror för hela befolkningen i Sverige där 5 865 hade rapporterats avlidna av covid-19 till Folkhälsomyndigheten (mellan 11 mars och 17 september 2020) vilket endast utgör 0,06 procent av hela befolkningen (Folkhälsomyndigheten, 2020j). Dödligheten i gruppen med boende enligt LSS avviker också från befolkningen i övrigt där dödligheten i covid-19 var större bland personer yngre än 70 år jämfört med gruppen äldre än 70 år.

Ojämlika effekter på folkhälsan

Förutom virusets konsekvenser på sjuklighet och dödlighet påverkar pandemin och smittskyddsåtgärderna samhällets på flera sätt, vilket kan få indirekta hälsokonsekvenser. Folkhälsomyndigheten har pekat på att det finns betydande ojämlikheter i hälsa mellan grupper utifrån förhållanden som kopplar till socioekonomisk situation, diskrimineringslagens grunder och annan sårbarhet. Dessa ojämlikheter riskerar att öka som en effekt av covid-19-pandemin. (Folkhälsomyndigheten 2020g)

Effekter på psykisk hälsa

Det har än så länge inte gjorts några större systematiskt genomförda studier i Sverige som har kunnat påvisa effekter av pandemin på den psykiska hälsan i befolkningen. I maj 2020 sammanfattade Folkhälsmyndigheten resultaten från en enkät om psykisk hälsa och levnadsvanor under covid-19-pandemin. Undersökningen baserades på slumpvis utvalda deltagare (1 602 deltagare) ur en frågepanel som i en enkät fick svara på hälsorelaterade frågor (Folkhälsomyndigheten, 2020k). Merparten av de som svarade (93 procent) uppgav att bra eller mycket bra allmänt hälsotillstånd och 6 procent angav ett dåligt eller mycket dåligt allmäntillstånd. Under våren 2020 var det många, speciellt äldre som oroades över covid-19-pandemin och att de inte skulle få vård om de behöver det. Även om merparten av de som svarade i undersökningen uppgav sig ha en god hälsa var det vanligt att ange olika typer av psykiska besvär. Nästan 40 procent uppgav att de hade lätta besvär av stress och kände sig nedstämda medan drygt 30 procent uppgav att de hade sömnbesvär. Men dessa resultat skiljer sig inte från andra liknande undersökningar som genomförts före pandemin.

Tillgänglighet till vård

SKR pekar i skrivelsen "Samverkan och förnyelse – en spaning över omställningen" på att hälso- och sjukvården i Sverige under våren 2020 har omprioriterat sina resurser för att kunna ta hand om covid-19-patienter. Tillsammans med personalbortfall på grund av sjukskrivningar, en minskad benägenhet att söka vård och begränsningar av fysiska kontakter för att minska smittspridningen har pandemin inneburit att såväl planerade som oplanerad vårdinsatser sjönk dramatiskt under våren 2020. (SKR, 2020)

Folkhälsomyndigheten pekar på att covid-19-pandemin och samhällets smittskyddsåtgärder riskerar att leda till nedprioritering och undanträngning av hälsofrämjande verksamhet inom hälso- och sjukvården och tandvården, såsom screening av cancer och samtal om levnadsvanor. Undanträngningseffekter inom hälso- och sjukvården och tillgängligheten till andra verksamheter av betydelse för hälsan tillsammans med att individer själva väljer bort folkhälsorelevanta aktiviteter inom och utom hälso- och sjukvården kommer enligt Folkhälsomyndigheten sannolikt att drabba olika hårt i olika grupper utifrån kön, ålder, socioekonomisk situation och annan social position. (Folkhälsomyndigheten, 2020g)

Utsatthet för personer med funktionsnedsättningar

Riksförbundet Attention, som är en intresseorganisation för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och deras anhöriga, genomförde 30 mars–5 april 2020 en enkätundersökning riktad till sina medlemmar för att kartlägga hur de har påverkats av covid-19-pandemin (Riksförbundet Attention, 2020). De 2050 enkätsvaren som inkom visade att redan kända problem, såsom bristande stöd från skola, vård, socialtjänst och andra instanser har förvärrats. Av svaren från

4.5 Senast 2030 avskaffa skillnaderna mellan könen inom utbildningsområdet och säkerställa lika tillgång till utbildning och yrkesutbildning på alla nivåer för utsatta personer, inklusive personer med funktionsnedsättning, ursprungsfolk och barn som lever under utsatta förhållanden.

5.2 Avskaffa alla former av våld mot alla kvinnor och flickor i det offentliga och privata rummet, inklusive människohandel, sexuellt utnyttjande och andra typer av exploatering.

16.1 Avsevärt minska alla former av våld och dödligt våld överallt.

16.2 Eliminera övergrepp, utnyttjande, människohandel och alla former av våld eller tortyr mot barn.

målgruppen uppgav 79 procent att de påverkades i hög grad eller i viss utsträckning och mer än 80 procent angav att hem- och familjesituationen påverkats av de effekter som krisen medfört.

För barn med NPF som går i skolan uppgav 62 procent av målgruppen att problem med skolan har förvärrats. Barn som tidigare gått i skolan blir nu hemma på heltid, skolan möter inte elevers behov, stöd och anpassningar uteblir och många elever har inte klarat av övergången till distansstudier.

Mellan den 23:e och 29:e juli genomförde Novus på uppdrag av Funktionsrätt Sverige, en paraplyorganisation för organisationer som samlar personer med funktionsnedsättning och deras anhöriga, en undersökning om hur personer med funktionsnedsättning eller anhöriga till person med funktionsnedsättning har upplevt de första månaderna under covid-19-pandemin. Av de 1122 intervjuer som genomfördes angav 32 procent att vård- och omsorgsinsatser som inte är kopplade till covid-19-pandemin har ställts in eller skjutits upp, och 6 procent upplevde att tillgången på läkemedel försenats eller uteblivit. 27 procent angav att deras barns tillgång till skola och utbildning hade påverkats under covid-19-pandemin. 17 procent av de tillfrågade angav att deras privatekonomi påverkats negativt på grund av covid-19-pandemin och 55 procent angav att de löser vardagsekonomin med hjälp av besparingar. (Funktionsrätt Sverige, 2020)

Utsatthet för våld och sexuella övergrepp

Statistik över anmälda brott från Brå under mars till juli 2020 visar en minskning av antalet anmälda brott under mars till och med maj, men att de sedan ökade under juni och juli jämfört med motsvarande månader 2019 (Brå, 2020f). Andelen misshandelsbrott visar att minskningen under mars till maj var mindre för flickor och kvinnor (mellan 5 och 2 procent) jämfört med för pojkar och män (mellan 14 och 7 procent) och att ökningen under perioden juni – juli var större för flickor och kvinnor (mellan 4 och 10 procent) jämfört med för pojkar och män (mellan 1 och 3 procent). Misshandel där förövaren är bekant med offret ökade under hela perioden mars – juli. Ökningen kan ses för både kvinnor och män. Under motsvarande period minskade dock andelen anmälda misshandlar mot kvinnor där förövaren var obekant med offret.

Även för sexualbrott sågs en minskning i antalet anmälda brott mot vuxna under mars – maj jämfört med 2019 (mellan -15 och -5 procent) medan de anmälda sexualbrotten mot barn ökade under motsvarande period (mellan 3 och 39 procent). Ökningen av sexualbrotten mot barn var också mycket större under juni (40 procent) och juli (21 procent) jämfört med ökningen hos vuxna (4 respektive 12 procent).

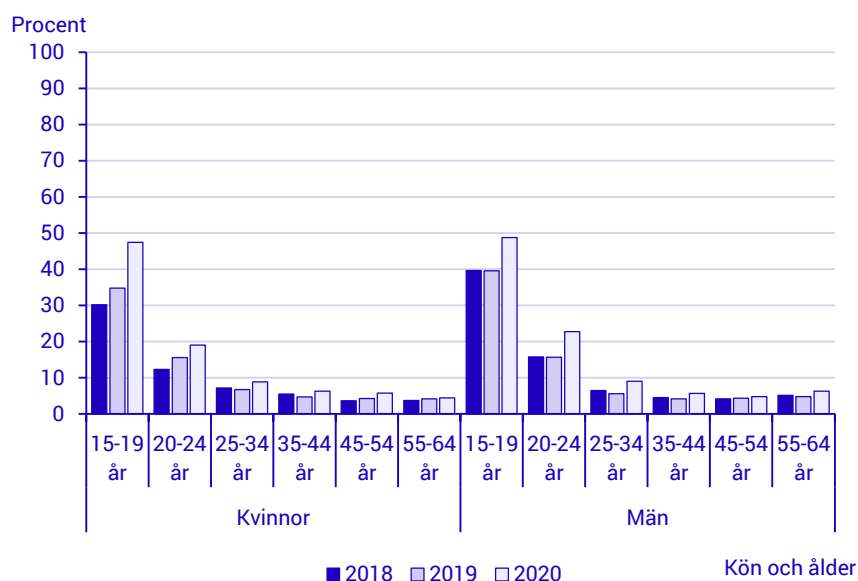
Uppgifter från organisationen Unizon, som samlar kvinnojourer, tjejjourer och andra stödverksamheter som arbetar för ett jämställt

samhälle fritt från våld, visar en ökning i antalet kontakter med tjej- och ungdomsjourer på 20-40 procent i början av covid-19-pandemin jämfört med året innan. En del kvinnojourer märkte också av ett ökat tryck på skyddat boende, men flera jourer berättar att förfrågningarna om platser i skyddat boende minskat. Tjejjourer och ungdomsjourer upplevde under slutet av våren ett ökat tryck jämfört med samma period förra året men mindre tryck jämfört med när pandemin började. Under sommaren 2020 har en tredjedel av de svarande kvinnojournerna haft ett ökat söktryck under sommaren jämfört med förra sommaren och en tredjedel har haft samma söktryck denna sommar som förra sommaren.

Effekter på ekonomisk jämlikhet

Under andra kvartalet 2020 minskades Sveriges BNP med 8,3 procent jämfört med första kvartalet som en följd av att exporten och hushållens konsumtion minskade kraftigt (SCB, 2020g). Den ekonomiska nedgång som har skett i Sverige i samband med covid-19-pandemin har gett tydliga effekter på arbetsmarknaden. En panelundersökning som genomfördes i juni av Företagarna, som företräder 60 000 företagare bland små och medelstora företag, där man bland annat frågade hur de påverkats under covid-19-pandemin (Företagarna, 2020), uppgav 39 procent att de haft behov av statliga stödåtgärder under pandemin. Företagen hade haft behov av att minska personalkostnader för att undvika att behöva säga upp personal. Trots detta ökade antalet arbetslösa i hela befolkningen i åldrarna 15-74 år från 405 800 i kvartal 1 till 489 200 i kvartal 2 (SCB, 2020h). Utvecklingen under kvartal 2 visar att arbetslösheten ökat mest hos människor i åldern 15-24 år jämfört med äldre åldersgrupper.

Diagram 37. Arbetslöshet i befolkningen 15-64 år, efter kön och ålder i kvartal 2
Andel i procent

Källa: SCB, arbetskraftsundersökningarna (AKU)

8.5 Senast 2030 uppnå full och produktiv sysselsättning med anständiga arbetsvillkor för alla kvinnor och män, inklusive ungdomar och personer med funktionsnedsättning, samt lika lön för likvärdigt arbete.

Luckor i statistiken

Allt går inte att mäta och allt som går att mäta mäts inte. Det finns luckor i statistiken och de är för det mesta väl kända. Detta kapitel avslöjar därför inte några nyheter. Istället ska det läsas som en översikt över vilka luckor i den nationella statistiken som har bäring på uppföljningen av Agenda 2030 och specifikt på uppföljningen av principen om att inte lämna någon utanför.

Vilka uppgifter har vi tillgång till?

Uppgifter som återfinns i register utgör utmärkta underlag för att fördela statistik på olika befolkningsgrupper. Via register har vi bland annat information om inkomster, utbildningsnivå, utländsk bakgrund och födelseland, bostadsadress, barn och föräldrar, insatser som försörjningsbidrag och vissa insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning.

Däremot går vissa uppgifter inte att finna i heltäckande befolkningsregister. Så ska det också vara. Uppgifter om etnicitet, sexuell läggning, facklig anslutning, medlemskap i politiska partier, utsatthet för brott och funktionsnedsättning är exempel på uppgifter som inte registreras. I register kan vi till exempel inte heller se skälen till varför en person har en mycket låg inkomst, vi kan bara se var de inkomster som finns kommer ifrån.

En del sådana uppgifter samlas istället in i urvalsundersökningar. De resultat som samlas in kan sedan fördelas utifrån olika bakgrundsvariabler och resultaten sedan kan generaliseras till hela befolkningen. På det sättet kan vi studera till exempel brottsutsatthet eller folkhälsa fördelat på kön, ålder, utbildningsnivå med mera.

Det finns dock begränsningar i vad vi kan studera utifrån register och stora nationella urvalsundersökningar. En av begränsningarna handlar om urvalsstorlekar. Om ett relativt litet antal människor i urvalet har svarat på ett visst sätt på en fråga blir det svårt att generalisera till hela befolkningen nedbrutet på flera variabler. Därför är också de stora nationella urvalsundersökningarna utformade för att kunna svara på vissa specifika frågor om fenomen i befolkningen. Vidare kan stora bortfall ge problem med representativitet och generaliserbarhet.

Det finns också andra begränsningar även när det gäller urvalsundersökningar. Känsliga personuppgifter, såsom uppgifter om etniskt ursprung, politiska åsikter, hälsa och sexuell läggning får heller inte samlas in och behandlas utan den enskildes samtycke eller särskilt stöd i lagstiftningen. Utrymmet för myndigheter att grunda sin behandling av känsliga personuppgifter på samtycke är mycket begränsat.

Detta sammantaget gör att det är svårt att med statistik beskriva vissa grupper som vi kan misstänka är särskilt utsatta eller sårbara.

Det finns också andra utmaningar när registerstatistik används. Ett exempel är att personers mätbara inkomster inte alltid visar hela sanningen om den ekonomiska standarden. Personer kan jobba svart eller arbeta och skatta utomlands trots att man är folkbokförd i Sverige. Inkomststatistiken fångar heller inte upp gåvor mellan personer och hushåll, till exempel föräldrar som stödjer sina utflyttade barn ekonomiskt.

Eftersom registerstatistiken bygger på uppgifter som behöver samlas in av andra skäl än för att göra statistik faller även sådant som inte är reglerat i lagstiftning på något sätt ofta utanför statistiken. Detta gör till exempel att inkomststatistiken inte längre kan kompletteras med uppgifter om förmögenhet sedan förmögenhetsskatten togs bort.

I statistik som bygger på register faller också personer som inte är folkbokförda i Sverige utanför statistiken. Det gäller till exempel hemlösa och papperslösa liksom asylsökande som ännu inte fått uppehållstillstånd och EU-migranter som befinner sig tillfälligt i Sverige. Samma sak när registret över folkbokförda utgör ram för urvalsundersökningar, vilket nästan alltid är fallet vid stora nationella urvalsundersökningar.

En annan utmaning är att mindre grupper kan "gömma sig" i större grupper när vi analyserar registerstatistik (och annan statistik). Det är till exempel vanligast att den grupp i utbildningsregistret som saknar utbildning är födda utomlands och därmed tolkas som en grupp som vi egentligen inte vet så mycket om vad avser just utbildningsnivå. Men det finns också drygt 17 500 personer i åldern 30-99 år som är födda i Sverige och som saknar utbildningsnivå i registret. Några av dem kan vara personer som har en utländsk utbildning, men det stora flertalet är personer som inte avslutat grundskolan, antingen på grund av svåra sjukdomar eller funktionsnedsättningar eller mycket svåra hemförhållanden. Denna grupp döljs effektivt och systematiskt i nästan all statistik om utrikes födda också är med i urvalet totalt.

Små och intermittenta studier

Det kan finnas svårigheter med att samla in statistik om vissa grupper, livsvillkor eller andra omständigheter. I kapitlet om svårundersökta grupper redogörs för vilka skälen för det kan vara och vilka möjligheter det ändå kan finnas att samla in information. Ofta handlar det om att genomföra små intermittenta studier med noggrann design som kanske inte går att generalisera till hela befolkningen, men som ändå kan säga något om den grupp eller de specifika omständigheter som undersöks.

Stora och komplicerade urvalsundersökningar är ofta mycket kostsamma att genomföra. Därför genomförs en del bara vid enstaka

tillfällen eller intermittent med långa mellanrum. Sådana undersökningar kan också ge värdefull information som kan användas tillsammans med annan information i många år framåt.

Många mindre och enstaka undersökningar genomförs med personer som själva valt att vara med i en panel eller som är medlemmar i till exempel en intresseorganisation. Sådana undersökningar kan ge vissa viktiga insikter, men är svåra att dra slutsatser med viss säkerhet ifrån.

Personer med funktionsnedsättning

Det finns flera utmaningar kopplat till statistik om villkoren för personer med funktionsnedsättning. Informationen samlas inte in i vissa av de större nationella urvalsundersökningarna och det finns inte något register över personer med funktionsnedsättning som skulle kunna fungera som en heltäckande ram för särskilda undersökningar till just personer med funktionsnedsättning. SCB har föreslagit att en ny variabel tas fram över personer som erhåller ersättningar/insatser kopplat till funktionsnedsättning. Men många personer med funktionsnedsättningar får inte någon ersättning eller insats kopplat till sin funktionsnedsättning och går därför inte att identifiera via register. En eventuell framtida variabel kan därför inte fungera som ram för undersökningar, utan skulle eventuellt kunna fungera som bakgrundsvariabler för tabeller för statistik från antingen register eller urvalsundersökningar.

Ytterligare en utmaning är att olika definitioner av funktionsnedsättning används i olika undersökningar varför exempelvis andelen personer i befolkningen med en funktionsnedsättning skiljer sig åt mellan olika undersökningar.

Global Activity Limitation Instrument (GALI) är ett sätt att mäta nedsatt aktivitetsförmåga.

Baserat på urvalsundersökningen ULF/SILC redovisar SCB statistik om personer med funktionsnedsättning. Enligt denna undersökning var det år 2018–2019 lite mer än 1 av 3 av alla kvinnor och män i åldern 16 år och äldre som hade en funktionsnedsättning enligt det nuvarande sättet att mäta. Gruppen omfattar personer med nedsatt syn, hörsel eller rörelseförmåga, med svår allergi, personer med svåra besvär av oro och ångest och personer med svåra besvär av dyslexi och neuropsykiatriska diagnoser. Men också personer med ”i hög grad nedsatt aktivitetsförmåga”.

Gruppen med ”i hög grad nedsatt aktivitetsförmåga” baseras på frågor från ett standardiserat mätinstrument (GALI) och används ibland som mått på funktionsnedsättning. Ungefär 1 av 20 kvinnor och män hade år 2018–2019 en långvarig och i hög grad nedsatt aktivitetsförmåga på grund av hälsoproblem.

Från och med 2021 kommer frågor som är utformade av en FN-arbetsgrupp om statistik om funktionsnedsättning (Washington-gruppen) att ingå i ULF/SILC. Från 2022 kommer frågorna ställas

harmoniserat i hela Europa. Dessa frågor är tänkta att mäta svårigheter en person har att till exempel gå i trappor eller höra och är utformade för att ge internationell jämförbarhet.

Områden där statistiken om funktionsnedsättning har brister

Ovan redogörs för några av skälen till att statistiken om villkoren för personer med funktionsnedsättning har brister. Nedan redogörs för några av de viktiga områden där statistiken i viss utsträckning är bristfällig.

- Statistiken om villkoren för personer med funktionsnedsättning på arbetsmarknaden har vissa brister. Detta då mycket av statistiken om villkoren på arbetsmarknaden baseras på register och att den största urvalsundersökningen (Arbetskraftsundersökningen, AKU) på området inte inkluderar frågor om funktionsnedsättning. På uppdrag av Arbetsförmedlingen gör SCB en särskild tilläggsundersökning kopplad till AKU med frågor om situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning. Undersökningens urval är dock begränsat till en mindre del av AKUs urval vilket leder till begränsningar i vilka nedbrytningar som kan göras, exempelvis på olika typer av funktionsnedsättningar.
- Inte heller i redovisningar av representativitet i beslutande församlingar kan vi i dagsläget få information om personer med funktionsnedsättningar på ett relevant sätt. Försök pågår dock med att ta fram statistik för indikatorn 16.7.1 "Andel positioner i nationella och lokala institutioner, inklusive (a) folkvalda församlingar; (b) offentligt anställda; och (c) rättsväsende, jämfört med nationell fördelning, fördelat på kön, ålder, personer med funktionsnedsättning och befolkningsgrupper".
- Det finns brister i statistiken om villkoren för barn och unga med funktionsnedsättning i skolan. Se vidare stycket nedan om barn och unga.
- Myndigheten för delaktighet (2017) har redovisat en sammanställning över kunskap om mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning. I denna lyfts bland annat bristen på statistik. Se vidare i stycket om mäns våld mot kvinnor nedan.

Nationella minoriteter

I Sverige finns fem nationella minoriteter; judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar. De nationella minoriteterna har särskilda rättigheter enligt lag. Personer som tillhör de nationella minoriteterna har rätt att utveckla sitt språk, sin kultur och religion. Uppgifter om etnisk tillhörighet registreras inte i Sverige varför det inte finns individuppgifter om personer som tillhör de nationella minoriteterna. Det saknas också i stor utsträckning andra uppgifter för att följa upp de nationella minoriteternas hälsa, levnadsvanor och

livsvillkor eftersom det finns stora svårigheter förknippat med att definiera och skilja ut personer som tillhör de olika minoriteterna. Mer om dessa och liknande fenomen finns beskrivet i kapitlet Svårundersökta grupper.

Papperslösa och hemlösa

Det finns personer som lever i Sverige utan att vara folkbokförda. Det gäller till exempel personer som arbetar tillfälligt i Sverige men är folkbokförda i ett annat land och personer som är asylsökande och ännu inte fått beslut om ansökan. Men det gäller också andra grupper. Dessa andra grupper brukar benämnas som papperslösa. Det kan exempelvis inkludera asylsökande som har fått avslag på sin ansökan men som är kvar i landet eller de som kommit för arbete men som inte har arbetstillstånd, eller som kommit av andra skäl (till exempel för att studera eller som turister) och stannat kvar för att arbeta men inte har fått tillstånd att göra det. Dessa personers situation kan antas vara mycket utsatt på flera olika sätt men i princip saknas helt statistik om gruppen.

Även personer som lever i hemlöshet är mycket svåra att fånga i ordinarie statistikinsamlingar. De faller ofta utanför den ram som används för att skapa urvalet. Däremot finns en del uppgifter att hämta om denna grupp i Socialstyrelsen återkommande kartläggningar av hemlösheten i Sverige.

Barn och unga

I en omfattande rapport har Socialstyrelsen redogjort för ett flertal sårbara grupper där det inte är så bra tillgång på statistik om hälsa och vård (Socialstyrelsen, 2011). En sådan grupp är omhändertagna barn. Detta kan troligen hänföras till det faktum att det i mångt och mycket saknas uppgifter om barns hälsa och livsvillkor på individnivå. Barn är ofta inte med i de populationer som undersöks vid stora nationella urvalsundersökningar, dels för att små barn inte kan förväntas svara själva på frågor och dels för att det kan uppfattas som ett för stort intrång i den personliga integriteten. Av de skälen finns istället några stora nationella undersökningar specifikt riktade till barn (Skolbarns hälsovanor, Attityder till skola, Barn-ULF) som täcker en del av statistikbehoven dock inte alla. Det finns till exempel inte några registerbaserade uppgifter om barns hälsa från barnavårdscentraler och skolhälsovård, något som innebär svårigheter att ta fram flera av indikatorerna om barn till uppföljningen av Agenda 2030.

Uppgifter om stöd i skolan saknas för såväl förskola som gymnasium och för barn med funktionsnedsättning i vissa skolformer. Uppgifter om särskilda anpassningar i skolan saknas helt. I statistiken om utbildningsformer för barn och unga samlas uppgifter om funktionsnedsättning inte in eftersom detta definieras som känsliga uppgifter i lagstiftningen.

Fram till läsåret 2019/20 har uppgifter om sär- och specialskola endast samlats in på gruppnivå. Det har därför inte varit möjligt att följa dessa elever på individnivå och därmed inte heller möjligt att göra många av de analyser som kan göras för andra elevgrupper. Från och med läsåret 2019/20 samlas uppgifter in på individnivå vilket möjliggör för analyser på sikt om hur det går genom utbildningssystemet och ut på arbetsmarknaden.

En annan grupp av barn som nämns är barn som utsatts för våld och andra övergrepp. Det finns uppgifter om antalet barn som vårdas på sjukhus efter övergrepp av annan person och det finns en del skolundersökningar som genomförs regelbundet. Dessa riktar sig dock främst till äldre barn.

Inom ramarna för uppföljningen av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor har Jämställdhetsmyndigheten (2020b) genomfört en barnrättslig analys. En slutsats i rapporten är att det idag saknas en sammanhållen handlingsplan mot våld mot barn i strategin vilket Jämställdhetsmyndigheten skriver vore eftersträvänsvärt, också mot bakgrund av Agenda 2030 och delmål 16.2. "Eliminera övergrepp, utnyttjande, människohandel och alla former av våld eller tortyr mot barn".

Mäns våld mot kvinnor

Det finns några större och återkommande befolkningsstudier som inkluderar frågor om utsatthet för våld, där den nationella trygghetsundersökningen (NTU) som Brå årligen genomför innehåller de mest detaljerade frågorna om olika våldsbrott. I uppföljningen av både mål 5 och mål 16 har statistik tidigare hämtats från NTU och från fördjupningsstudien om brott i nära relation. Eftersom NTU genomgått förändringar och resultatet av uppföljningsfrågorna publiceras ungefär samtidigt som den här rapporten färdigställs har det inte varit möjligt att inkludera detaljerade uppgifter därifrån. Förändringarna i NTU kan möjliggöra nya nedbrytningar av indikatorerna. Samtidigt möjliggör inte NTU nedbrytningar på flera av de grupper som kan vara relevanta i den här uppföljningen, till exempel om funktionsnedsättning eller sexuell läggning.

Det gör, i lite olika utsträckning, istället två andra befolkningsundersökningar; Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC) som SCB genomför och den Nationella folkhälsoenkäten – Hälsa på lika villkor (HLV) som Folkhälsomyndigheten ansvarar för. Dessa undersökningar innehåller inte lika detaljerade frågor om utsatthet för våld, men ger istället möjlighet till redovisning efter olika levnadsförhållanden. Det innebär till exempel viss möjlighet att redovisa statistik om utsatthet för våld för personer med respektive utan funktionsnedsättning. Dock saknas då istället mer detaljerad information om själva brottet, inklusive relation till gärningspersonen.

Redovisningen i NTU görs utifrån händelser och uppföljningsfrågor ställs för maximalt tre händelser per person utifrån en prioriteringsordning där personrån följs av sexualbrott, misshandel, hot, nätkränkningar och trakasserier (Brå 2020e). Våld i nära relation är ofta repetitivt, det vill säga det handlar om flera händelser. Statistiken är därför inte alltid lämplig att använda för uppföljningar av denna typ av våld.

I Jämställdhetsmyndighetens (2020a) rapportering av arbetet med att följa upp regeringens strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor framgår att uppföljningen hittills inte förmått inkludera personer med funktionsnedsättning på ett tillfredsställande vis. Statistiken ur Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät som Jämställdhetsmyndigheten (2020a) använder visar, i likhet med statistik från ULF/SILC (SCB 2018b), på mönster där personer med funktionsnedsättning är utsatta för hot eller våld i högre utsträckning än personer utan funktionsnedsättning (med vissa skillnader inom den statistiska felmarginalen). Ingen av dessa undersökningar innehåller dock fördjupningsfrågor av det slag som finns i NTU eller i den tidigare tilläggsmodulen om brott i nära relation. När det gäller funktionsnedsättning används dessutom olika mått i olika undersökningar och statistiken är därför ofta inte jämförbar.

Utsatthet för sexualbrott

Utsatthet för sexualbrott ingår i uppföljningen av agendan och statistiken hämtas från den Nationella trygghetsundersökningen (NTU). Det är i dagsläget den enda indikator som finns för uppföljningen av delmål 5.2 som handlar om våld mot kvinnor och flickor. På en övergripande nivå redovisar Brå (2019a) en analys av sexualbrottsutvecklingen för åren 2005 till 2016/2017. Sedan dess har NTU genomgått förändringar och förhoppningen är att nya NTU ska möjliggöra fler nedbrytningar och att fler indikatorer därmed ska kunna redovisas.

I Agenda 2030 ingår människohandel både i delmål 5.2 och i delmål 16.2. Enligt Europeiska jämställdhetsinstitutet EIGE (2018) är människohandel för sexuella ändamål den vanligaste formen av människohandel inom EU som framförallt drabbar kvinnor och flickor. Nationellt ger inte den registerbaserade statistiken möjlighet till redovisning efter kön eftersom uppgiften inte ingår i brottskoden.

Hedersrelaterat våld och förtryck

Agendans delmål 5.3 handlar om hedersrelaterat våld och förtryck. SCB har i tidigare redovisningar (se t.ex. SCB 2017) framfört att det vore önskvärt med en kompletterande indikator för detta delmål som var anpassat till den nationella kontexten. I Socialstyrelsens (2018b) inledande förslag till indicatorsuppsättning för uppföljning av strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor ingick bland annat ett sådant mått, där den tilltänkta källan var den stora

undersökning om sexuell och reproduktiv hälsa (SRHR) som Folkhälsomyndigheten genomförde under 2017 på uppdrag av regeringen. Jämställdhetsmyndigheten (2020a) har nu gjort bedömningen att enkätfrågan inte formulerats på ett sådant sätt att den tydligt går att koppla till utsatthet för just hedersrelaterat våld och förtryck. Indikatorn har därför utgått ur uppföljningen av den nationella strategin om att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Jämställdhetsmyndigheten (2020a) konstaterar vidare att en återkommande undersökning som avser självrapporterad utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck saknas.

Av den utredning som Socialstyrelsen (2019c) rapporterade på uppdrag av regeringen framgår att definitioner av hedersrelaterat våld och förtryck samt frågeställningar som syftar till att mäta dess förekomst varierar mellan olika studier på ett sådant sätt att de inte är jämförbara. Socialstyrelsen skriver vidare att utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck inte sällan ingår som en delmängd i annan statistik, men att det inte går att skilja ut specifikt.

Socialstyrelsen (2019c) konstaterar att det, för att vi ska kunna uttala oss om det hedersrelaterade våldets och förtryckets omfattning och konsekvenser i hela befolkningen, behövs en nationell befolkningsundersökning i kombination med insamling och analys av indirekta data. Som framgår av Socialstyrelsens rapport ledde metodmässiga problem till att den studie som inledningsvis planerats inte kunde genomföras.

Hbtq-personer

Vi har i den här rapporten kunnat redovisa vissa uppgifter som tyder på att hbtq-personer är en särskilt utsatt grupp, särskilt på området hälsa. Gruppen har dock ett mycket litet avtryck i officiell statistik. Sexuell läggning är en diskrimineringsgrund men går ofta inte att använda som en statistisk indelning.

Segregationens utveckling

Forskningen på att den socioekonomiska segregationen har ökat i Sverige sedan 1990-talet, men studier av utvecklingen på senare år visar på mindre entydiga resultat. Skillnader i resultat beror bland annat på att olika mätmetoder har använts och att bostadsområden har definierats på olika sätt. Delegationen mot segregation har fått i uppdrag att ta fram ett system för uppföljning av segregationens utveckling på nationell, regional och lokal nivå och lanserar under 2021 ett webbaserat uppföljningssystem (Delmos, 2020b), något som bör leda till bättre möjligheter att följa upp både segregationens utveckling och konsekvenser framöver.

Exponering för luftföroreningar

Det finns i dagsläget ingen statistik över hur exponering för luftföroreningar i Sverige skiljer sig mellan olika samhällsgrupper.

Resultaten i Miljöhälsoenkäten 2019 har dock enligt Folkhälsomyndigheten analyserats och kommer i större utsträckning än tidigare att rapporteras utifrån jämlikhetsaspekter. Miljöhälsorapporten kommer att publiceras vid årsskiftet 2020/2021. Det innebär att framtida uppföljningar av miljöhälsa även kommer att innehålla jämlikhetsanalyser.

Svårundersökta grupper

Att följa upp principen om att ingen ska lämnas utanför handlar om att göra aktiva val för att i statistiken synliggöra de grupper och individer som lever i utsatthet, är diskriminerade, exkluderade eller som på annat sätt löper risk att lämnas utanför i utvecklingen mot ett ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbart samhälle.

En del grupper är svåra att undersöka

Vissa av de grupper som riskerar att lämnas utanför i genomförandet av agendan är också svåra att undersöka. Agenda 2030 är ett globalt åtagande och vilka grupper som är svåra att undersöka skiljer sig åt mellan länder.

I Sverige handlar några av utmaningarna om att information om vissa känsliga variabler inte samlas in, vilket till exempel gör det svårt att identifiera och närmare studera de nationella minoriteternas villkor. Användningen av befolkningsregistret som underlag för gör också att vissa grupper, som papperslösa och hemlösa, faller utanför många statistiska undersökningar. Trots utmaningar finns det vägar att gå för att med respekt för människors personliga integritet och säkerhet ändå samla in information som kan ge viktiga insikter. Beroende på vilken grupp man vill undersöka och de svårigheter som förekommer, finns olika möjligheter. Tourangeau (2014) redogör för vissa svårigheter som finns och några egenskaper som en svårundersökt grupp kan ha.

Avsaknad av ram

I idealfallet finns en lista över alla individer i den grupp man vill undersöka, en så kallad ram. Om en ram över alla individer finns kan ett urval av individer dras från denna. Men i praktiken saknas ofta en ram för svårundersökta grupper. För att kunna generalisera resultatet från en undersökning, det vill säga att uttala sig om hela gruppen trots att endast ett urval av individer från gruppen undersöks, behöver alla individer i gruppen ha en chans att bli utvalda. Eftersom detta sällan är fallet för svårundersökta grupper finns en risk att resultatet från undersökningen inte kommer kunna generaliseras till hela gruppen.

Om en ram saknas kan man försöka identifiera individerna med hjälp av en existerande ram över en större population som innehåller fler individer än de från gruppen man vill undersöka. Det kan dock bli väldigt dyrt eller i vissa fall vara omöjligt, då det totalt sätt kan krävas ett väldigt stort antal individer för att fånga nog många individer från den grupp man faktiskt vill undersöka.

Svårigheter att identifiera gruppen

Individer kan känna sig obekväma med att röja sin grupptillhörighet om de löper risk att till exempel utsättas för förlöjligande, förföljelse eller

hot om de blir offentligt identifierade. På grund av detta kan de vara försiktiga med att vilja delta i en undersökning. Man bör därför nogga informera individerna om vilka skyldigheter den som genomför undersökningen har, både när det gäller tystnadsplikt och risken för röjande.

För dessa grupper kan självadministrerade datainsamlingsmetoder fungera bättre än intervjuledda insamlingsmetoder. En anonym webbenkät kan i vissa fall öka andelen trovärdiga svar, men med detta tillvägagångssätt kan det bli svårt att generalisera resultatet till hela gruppen.

Svårigheter att kontakta individer ur gruppen

Även när individer ur en grupp är identifierade och telefonnummer eller adresser är kända kan det vara svårt att kontakta dem. Många svarar idag inte när det ringer från ett okänt telefonnummer. Bortfallet har ökat kraftigt i alla stora urvalsundersökningar under de senaste tioårsperioderna och ett ökat bortfall leder till en ökad osäkerhet i resultatet.

Det kan finnas möjligheter att öka chansen till kontakt genom att till exempel informera om undersökningen i sociala nätverk och/eller andra internetbaserade tjänster som riktar sig till gruppen som ska undersökas.

Svårigheter att få individerna att medverka

När en individ väl har blivit kontaktad kan det finnas svårigheter att få individen att vilja delta i undersökningen. Till exempel så kan en persons rättsliga status göra personen obenägen att ha kontakt med myndigheter. Det är troligt att risken för röjande påverkar individers villighet att delta i undersökningar. Många undersökningar utförs av myndigheter, vilket kan påverka villigheten att delta bland individer som har en misstro till det sociala systemet. Det kan också vara svårt att avgöra hur stor andel av de individer som inte går att kontakta som egentligen inte vill medverka i undersökningen.

Även vid dessa svårigheter kan anonyma webbenkäter riktade till sociala nätverk och andra internetbaserade tjänster i vissa fall öka viljan att medverka. Detta tillvägagångssätt kan dock leda till svårigheter med att generalisera resultatet från undersökningen till hela gruppen.

Svårigheter att intervjua individerna

En del individer kan vara svåra att intervjua. Det kan till exempel vara personer med språksvårigheter, barn eller personer med en viss sjukdomsbild.

Det är viktigt att undersökningen anpassas så att alla individer i gruppen man undersöker ges förutsättningen att kunna delta. En sådan åtgärd kan till exempel vara att frågeformuläret översätts eller att anpassande hjälpmedel används.

Viktigt att ändå undersöka

Det är ändå av intresse att studera svårundersökta grupper. Inte minst för att kunna leva upp till åtagandet i Agenda 2030 om att inte lämna någon utanför. Det kan till exempel handla om att uppskatta hur många individer som ingår i en grupp eller hur olika politiska beslut påverkar en grupp. Beroende på vilken grupp man vill undersöka och vilka svårigheter som finns krävs olika åtgärder.

Även om det kan vara svårt att mäta samband numeriskt och att med säkerhet generalisera resultatet från undersökningar som riktar sig till svårundersökta grupper så behöver det inte betyda att man inte ska genomföra undersökningar av dessa. Man kan till exempel sammanföra observationer från flera olika källor, komplettera urvalet med ett annat urval eller göra andra typer av uttalanden än just gällande hela gruppen.

I vissa undersökningar är ändamålet att förstå den specifika situationen på djupet bland de individer som studeras, vilket gör att det inte finns samma behov av att kunna uttala sig om hela gruppen.

En kvalitativ metod, som till exempel att göra djupintervjuer med vissa individer från gruppen, är lämplig när man är mer intresserad av att förstå en specifik situation på djupet och ger ofta mycket värdefull information. Urvalet av individer kan då vara litet och det är inte lika viktigt att alla individer i gruppen har en chans att bli utvalda till undersökningen. Slutsatserna från en kvalitativ studie kan i vissa fall också fungera som input för att möjliggöra en kvantitativ studie i ett senare skede.

Det finns också flera metoder som är utvecklade för att genomföra undersökningar av svårundersökta grupper. En möjlighet är att göra ett urval av individer baserat på omdömet hos de som genomför undersökningen, det skulle till exempel kunna vara att personer stoppas på gatan enligt vissa kriterier. En annan möjlighet, när gruppen av intresse förväntas ha en naturlig samlingspunkt, är att använda ett urval av platser och tidpunkter. Om några individer i gruppen är kända finns också en möjlighet att individerna, när de har deltagit i undersökningen, rekryterar nya individer från gruppen till att ingå i urvalet. Men även om det finns ett flertal olika metoder att använda sig av kommer dessa alla med sina svårigheter. Det kan till exempel fortfarande vara svårt att generalisera resultatet och uttala sig om hela gruppen eller att redovisa resultatet från en undersökning om endast ett fåtal individer deltar på grund av för få observationer. Ofta är också dessa metoder mer resurskrävande.

Kunskap en förutsättning för att kunna undersöka

För att besluta om hur undersökningen ska genomföras är det viktigt att konsultera personer som arbetar med eller har annan koppling till gruppen. När en metod för att genomföra en undersökning av en svårundersökt grupp har fastställts är det viktigt att noga utreda och ta

beslut om hur undersökningen bör utföras anpassat efter de individer som ingår i gruppen. Det kan till exempel gälla datainsamlingsmetod, kontaktstrategi, frågekonstruktion, blankettkonstruktion eller om något anpassat hjälpmedel behövs för att individerna ska ges förutsättning för att kunna delta i undersökningen.

Det är också viktigt att informera om vilka skyldigheter den som genomför undersökningen har. Till exempel att uppgifter om enskildas personliga förhållanden skyddas av sekretess och att alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt eller att det är ett krav att risken för röjande av uppgifter om enskilda individer minimeras, då ett röjande av individer kan leda till skada eller men för dessa.

Slutsatser

Att inte lämna någon utanför är både ett övergripande mål för Agenda 2030 och en förutsättning för genomförandet av de 17 målen. En av de övergripande utmaningarna för Sverige i genomförandet av agendan är att ojämlikheterna mellan olika grupper inte minskar. På flera områden ökar de istället (SCB, 2019). Därför har SCB i år tagit fram en statistisk lägesbild med fokus på agendans princip om att inte lämna någon utanför. Vi vill med denna lägesbild synliggöra grupper för vilka målen nås i mindre utsträckning än för andra och där en relativt sett högre andel individer inte får sina mänskliga rättigheter uppfyllda.

Ojämlikheter på alla undersökta områden

Vi finner att det finns ojämlikheter mellan grupper med olika bakgrund och livsvillkor inom alla områden och med avseende på de flesta delmål som undersökts i rapporten. Ojämlikheterna visar sig i alla dimensioner i det ramverk som använts för analysen.

Inkomster

Den relativa ekonomiska utsattheten har ökat i Sverige under en lång rad år. Inkomsterna har ökat i såväl de högre som i de lägre inkomstskikten men inkomsterna i de högre inkomstskikten har ökat mer än inkomsterna i de lägre inkomstskikten.

Allra flest ekonomiskt utsatta finns i hushållstypen ensamstående kvinnor med barn. Det är betydligt vanligare med ekonomisk utsatthet bland utrikes födda än bland personer födda i Sverige. För barn är skillnaden beroende på om ens föräldrar är födda i Sverige eller utrikes ännu större än för den vuxna befolkningen.

För barn och unga tycks skillnaden mellan områden med olika socioekonomiska förutsättningar också vara större än för befolkningen som helhet. I områden med socioekonomiska utmaningar levde över 50 procent i åldersgruppen 0–19 år i ett hushåll med låg ekonomisk standard år 2018. Motsvarande andel i övriga områden var 14 procent.

Sverige hör till de länder i EU med lägst andel i allvarlig materiell fattigdom (SCB, 2019) men i områden med socioekonomiska utmaningar är andelen i nivå med genomsnittet för EU.

Mycket tyder på att personer med funktionsnedsättning i högre grad är ekonomiskt utsatta än personer utan funktionsnedsättning.

Utbildning

Redan i förskolan ser vi att barn med utrikes födda föräldrar deltar i lägre grad, speciellt när det gäller barn som nyligen invandrat till Sverige. I grundskolan har elevers socioekonomiska bakgrund fått en

Resurser som kan användas för att upprätthålla en anständig levnadsstandard, uppfylla grundläggande behov och förbättra sitt liv

större betydelse för elevernas betygsresultat under det senaste decenniet. Detta gäller i högre grad för utlandsfödda elever än för elever födda i Sverige. Internationella studier visar också att det finns skillnader i kunskapsresultaten beroende på vilken utbildningsnivå föräldrarna har uppnått. Samma tendenser som syns för resultat i grundskolan syns även för avslutad gymnasieutbildning, där andelen som avslutat gymnasieskolan är högst bland unga vuxna med föräldrar med eftergymnasial utbildning och de som var födda i Sverige. Man ser också att resultaten i grundskolan spelar stor roll för att avsluta tre-årig gymnasieutbildning inom tre till fem år efter att man påbörjat sista året på gymnasieskolan.

Det är vanligare att unga vuxna med högutbildade föräldrar påbörjar en högskoleutbildning än att de med lågutbildade föräldrar gör det, något som gäller för både unga kvinnor och män. Det är mindre vanligt att unga vuxna med relativt höga betyg och lågutbildade föräldrar påbörjar en högskoleutbildning än att unga vuxna med relativt höga betyg och högutbildade föräldrar gör det.

Även regionala faktorer spelar in. I län där en lägre andel unga vuxna generellt påbörjar högskoleutbildning är det också en lägre andel av de unga vuxna med högutbildade föräldrar som påbörjar högskoleutbildning.

Barn som varit placerade utanför det egna hemmet av socialnämnd enligt socialtjänstlagen under grundskolan fullföljer i lägre utsträckning grundskolan och gymnasieskolan än barn som inte varit placerade. De studerar även vidare i lägre utsträckning. Barn som varit placerade har ökade risker för bland annat olika hälsoproblem, kriminalitet, missbruk och svag arbetsmarknads-anknytning i vuxen ålder. Samtidigt är godkända grundskolebetyg en stark skyddsfaktor mot en sådan negativ utveckling.

Den statistik som finns om kompensatoriska åtgärder som stöd och särskilda anpassningar tyder på att omfattningen av stödet förmodligen inte motsvarar behoven hos eleverna, eftersom det finns många elever som inte fått godkänt i ett eller flera ämnen i årskurs 6 som inte fått särskilt stöd under årskurs 7-9 och att en stor andel av dem avslutar årskurs 9 med ej godkända betyg i ett eller flera ämnen.

Det finns skillnader i utbildningsnivå mellan vuxna med någon form av funktionsnedsättning jämfört med de utan funktionsnedsättning. Det flesta personer med funktionsnedsättning har gymnasieutbildning men det är vanligare med endast förgymnasial utbildning bland vuxna personer med funktionsnedsättning jämfört med vuxna personer utan funktionsnedsättning.

Hälsa

Uppföljningen visar tydligt att det finns skillnader i hälsa och livslängd mellan olika grupper i befolkningen. Vi behöver inte endast se till de mest utsatta grupperna som riskerar en tidig död, som bostadslösa eller personer som slutenvårdats inom psykiatri, för att se att hälsa och livslängd är ojämnt fördelat. Det finns systematiska och tydliga skillnader efter de flesta sociala grupperingar, bland annat utbildningsnivå, inkomst, civilstånd, hushållstyp och födelseland. Vi ser också tydliga skillnader i hälsa mellan personer med funktionsnedsättning och personer som inte har en funktionsnedsättning.

Miljö och klimat

Effekterna av klimatförändringarna påverkar i viss mån olika befolkningsgrupper olika, till exempel är äldre en sårbar grupp vid värmeböljor. En studie visar att risken att dö av kranskärslssjukdomar är högre i socioekonomiskt utsatta områden än i övriga områden under värmeböljor. Klimatförändringarna gynnar också spridningen av TBE och färre låginkomsttagare än höginkomsttagare vaccinerar sig.

Skillnaderna i utsatthet för miljöhälsoproblem, såsom luftföroreningar och buller, i olika grupper är generellt små i Sverige. Men vissa mönster kan skönjas. Fler av de som tillhör den lägsta inkomstkventilen besvär av buller jämfört med de med högre inkomster; hushåll med låga inkomster saknar oftare ett grönområde inom gångavstånd än hushåll med högre inkomster; och personer med funktionsnedsättning upplever oftare hinder för att vistas i naturen jämfört med personer som inte har någon funktionsnedsättning.

Tillgång till vård

Indikatorer som återstående medellivslängd och dödlighet i självmord kan bland annat bero på hälso- och sjukvårdens utveckling. Några indikatorer inom hälso- och sjukvården visar även på en ojämlikhet som i stor utsträckning är i linje med skillnader i hälsa, bland annat när det gäller att inte söka vård av ekonomiska orsaker eller avstå från att söka vård av andra orsaker. Vården verkar inte vara helt på lika villkor, Socialstyrelsen rapporterar bland annat om regionala skillnader i tillgänglighet. Skillnader i vårdresultat för cancer och psykisk sjukdom har också visats bland annat efter utbildningsnivå.

Arbetsmarknad och arbetsvillkor

Vi kan konstatera att olika demografiska grupper verkar ha olika förutsättningar på svensk arbetsmarknad. Utrikes födda har i högre grad en mer utsatt situation på arbetsmarknaden än inrikes födda, både när det gäller etablering på arbetsmarknaden och andelen med tidsbegränsad anställning. Det är också vanligare att kvinnor har mer osäkra anställningar än män.

Makt och röst hänför sig till människors förmåga att formulera sina bekymmer, behov och rättigheter på ett informerat sätt och att delta i beslutsfattande som påverkar dessa problem i hushållet, i lokala samhällen och på nationell nivå

Boendemiljö

Tillgången till bostäder skiljer sig åt mellan områden med socioekonomiska utmaningar och övriga områden och trångboddheten är långt mer utbredd i områden med socioekonomiska utmaningar. Trångboddheten är mer påtaglig inom vissa befolkningsgrupper, där födda utanför Europa i högre grad är drabbade av trångboddhet än såväl inrikes födda som födda i Europa utom Sverige. Detta gäller även inom områden med socioekonomiska utmaningar där över 30 procent av de som är födda utanför Europa är trångbodda.

Deltagande i demokratin

Det höga svenska valdeltagandet signalerar att Sverige har en relativt god politisk integration totalt sett och att det relativt sett är enkelt för de flesta att rösta i Sverige. Två stora grupper har inte tillgång till denna typ av deltagande i demokratin – personer under 18 år och utländska medborgare som vistas i Sverige men inte är röstberättigade i riksdagsval. Utländska medborgare får dock rösta i val till region- och kommunfullmäktige enligt vissa kriterier.

Delar vi in de röstberättigade i olika grupper baserade på kön, ålder, födelseland, utbildningsnivå och inkomst ser vi att det finns tydliga skillnader mellan i vilken utsträckning olika grupper röstar. De med höga inkomster röstar i högre utsträckning än de med låga inkomster, personer med hög utbildningsnivå går i högre utsträckning till vallokalerna än de med låg utbildningsnivå och inrikes födda röstar oftare än utrikes födda. Oavsett födelselandsgrupp är valdeltagandet lägre i områden med socioekonomiska utmaningar än i övriga områden.

Även när vi studerar representativiteten bland riksdagsledamöter ser vi liknande tendenser som bland röstande. Vi kan också konstatera att de grupper som deltar i det politiska beslutsfattandet i mindre utsträckning gör så återkommande över tid.

Det finns också skillnader mellan olika typer av områden där boende i områden med socioekonomiska utmaningar i lägre grad än i riket som helhet uppger exempelvis intresse för politik, engagemang i det civila samhället och förtroende för samhällsinstitutioner. Skillnader mellan olika typer av områden kvarstår även när hänsyn tagits till faktorer som kön, ålder och utbildningsnivå, vilket kan tolkas som att området i sig kan ha betydelse för förutsättningarna att delta i demokratin.

Arbetsvillkor och diskriminering

Det är vanligare att kvinnor har besvär av arbetet än män och de är även i högre grad utsatta för våld eller hot om våld i arbetet. Utrikesfödda upplever i högre grad än inrikes födda att de är utsatta för diskriminering på arbetsplatsen.

Personer med funktionsnedsättning upplever i högre grad än övriga sysselsatta att de inte har råd att vara sjuk och har en rädsla för att

förlora sitt arbete. Personer med funktionsnedsättning upplever också i högre grad än övriga sysselsatta att de är utsatta för diskriminering och mobbning.

Våld och otrygghet

Vem som helst kan utsättas för våld och våldet kan få långtgående konsekvenser. Samtidigt finns det livsvillkor som återkommer som särskilt utsatta i undersökningar om förekomst av våld. Personer kan befinna sig i särskilt sårbara situationer på grund av livsvillkor som hänger samman med till exempel ålder, missbruk, funktionsnedsättning, sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck, utländsk bakgrund och närståendes värderingar kring självbestämmande över sexualitet och relationer.

Allvarliga brott som skjutningar och dödligt våld har ökat under senare år och den här typen av våld förekommer i högre grad i utsatta områden och kan i allt högre grad kopplas till konflikter i den kriminella miljön. Det innebär också att könsfördelningen bland brottsoffren för dödligt våld förändrats från två tredjedelar män och en tredjedel kvinnor under 90- och 00-talen till tre fjärdedelar män och en fjärdedel kvinnor på senare år. När kvinnor utsätts för dödligt våld är förövaren oftast en närstående.

Både brottsutsatthet och otrygghet i det offentliga rummet är mer utbrett i områden med socioekonomiska utmaningar än i övriga områden. Samtidigt upplever kvinnor generellt i högre grad än män otrygghet och personer med funktionsnedsättning har i större utsträckning avstått från att gå ut på grund av oro för att utsättas för våld eller hot om våld jämfört med personer utan funktionsnedsättning.

Effekter av covid-19-pandemin

De tydligaste slutsatserna från det statistiska underlag som tagits fram är att utsatta grupper som är direkt påverkade av covid-19-pandemin är äldre människor och människor med underliggande sjukdomar. Även människor som lever i socialt utsatta miljöer med stor trångboddhet och små möjligheter till social distansering har en ökad risk att drabbas extra hårt. En viktig indirekt effekt har påvisats i Brås undersökningar som visar att kvinnor och barn har haft en större utsatthet för våld och sexuellt våld under de månader som pandemin har pågått i Sverige.

Vi kan också konstatera att ekonomin har minskat och att arbetslösheten har ökat, faktorer som tenderar att ha mest negativa effekter på redan sårbara grupper. Det är ännu för tidigt att med statistik belägga många av de indirekta effekter som kan förväntas. Det pågår en mängd undersökningar, bland annat på svenska myndigheter, för att studera effekter av pandemin på det svenska samhället men flera av dessa är ännu inte slutförda.

Luckor i statistiken

Mycket statistik finns att tillgå i register i Sverige. Likaså finns en mängd uppgifter att hämta från större återkommande nationella urvalsundersökningar. Men det finns en del utmaningar i tillgången till statistik för att kunna följa upp Agenda 2030:s princip om att inte lämna någon utanför.

Statistiken om villkoren för personer med funktionsnedsättning behöver utvecklas för att omfatta fler områden. Det är ett faktum som har varit känt länge. Såväl Myndigheten för delaktighet som Jämställdhetsmyndigheten har till exempel påtalat bristen på statistik om personer med funktionsnedsättning i uppföljningen av regeringens strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Olika definitioner av funktionsnedsättning i olika undersökningar begränsar också möjligheterna att jämföra olika källor med varandra. SCB har för närvarande ett regeringsuppdrag som bland annat innebär att vi tagit fram en svensk tillämpning av Washingtongruppens frågor som ofta används internationellt. Den lagstiftning som träder i kraft på europeisk nivå vid årsskiftet 2020/2021 innebär också en harmonisering på området, då flera stora urvalsundersökningar kommer att införa ett eller två frågekoncept för att mäta funktionsnedsättning. SCB har också lämnat förslag om att utveckla en registervariabel på området, även om detta inte kan fånga hela gruppen med en sådan.

Ytterligare saknas statistik för att följa upp förekomsten av hedersrelaterat våld och förtryck och det finns begränsningar i uppföljningen av mäns våld mot kvinnor, liksom av sexualbrott. Ökat samarbete mellan statistikproducerande myndigheter och myndigheter med uppgift att bidra till genomförandet av regeringens strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor ter sig som en väg för att förbättra tillgången till statistik och för att kunna fylla de luckor som finns med avseende på uppföljningen av agendans delmål 5.2.

En annan grupp för vilken statistiken uppvisar brister är barn och unga. Register uppbyggda efter uppgifter från barn- och skolhälsovården skulle avhjälpa en del av de bristerna.

Det saknas också helt, eller åtminstone i mycket stor utsträckning, statistik som kan hänföras till papperslösa, hbtq-personer och till personer som tillhör de nationella minoriteterna. Det finns vägar att gå för att avhjälpa dessa brister i någon mån. Undersökningar som genomförs som avser uppgifter som kan uppfattas som känsliga, eller med grupper som inte på ett enkelt sätt kan definieras eller nås med reguljära undersökningar, behöver designas mycket noggrant. Man kan också genomföra undersökningar för att samla in information som kan ge många insikter utan att man ställer kravet att resultaten ska kunna generaliseras till hela gruppen.

Att inte lämna någon utanför

När vi går igenom resultaten blir det tydligt att samma grupper återkommer som särskilt utsatta för de flesta av de omständigheter vi undersöker. Det är också tydligt att omständigheter som innebär större sårbarhet överlappar varandra i de undersökta grupperna vilket innebär att vi med stor sannolikhet i praktiken har större skillnader mellan grupper än det vi ser när vi redovisar grupper och omständigheter en i taget. Detta blir till exempel tydligt när vi studerar medellivslängd från 65 år ålder. För närvarande ökar avståndet i medellivslängd från 65 års ålder mellan olika sociala grupper. När vi studerar överlappande sårbarhet och utsatthet får vi också en tydligare bild av den ojämställdhet som finns i samhället. Bland personer med funktionsnedsättning har till exempel en högre andel kvinnor än män låg ekonomisk standard och kvinnor med funktionsnedsättning upplever i högre grad diskriminering än män med funktionsnedsättning samtidigt som personer med funktionsnedsättning generellt upplever diskriminering i högre grad än personer som inte har en funktionsnedsättning.

Mekanismerna bakom skillnaderna i utfall för olika grupper är komplexa. Vi vet att olika livsvillkor innebär olika sårbarhet och vi vet också att det sätt på vilka ekonomin, skolan och hälsovården fungerar kan bidra till större eller mindre ojämlikhet mellan sociala och socioekonomiska grupper. Det är svårare att belägga i vilken mån diskriminering och marginalisering bidrar.

Vissa grupper i befolkningen kan sägas vara särskilt sårbara för olika typer av utsatthet. Det kan handla om att gruppen är utsatt i hög grad, att utsattheten får särskilt allvarliga konsekvenser eller att den som är utsatt har små möjligheter att förändra sin situation eller göra den känd. På en övergripande nivå kan personer med olika typer av funktionsnedsättningar, barn till personer i någon typ av utsatthet och utlandsfödda från vissa delar av världen eller med kort vistelsetid i Sverige sägas vara särskilt sårbara för vissa typer av utsatthet som lämnar människor utanför i utvecklingen mot ett mer hållbart samhälle. Kvinnor och flickor är också ofta i högre grad sårbara, särskilt när olika sårbarheter och utsattheter överlappar varandra.

Det finns också utmaningar i den statistiska uppföljningen. Det handlar det om att vissa grupper är svåra att undersöka men vi ser också luckor i förhållande till statistik om personer med funktionsnedsättning och till statistik om barn. Det finns begränsningar i statiken om våld i nära relation och sexuellt våld. Det finns i princip ingen statistik att tillgå om hedersrelaterat våld och förtryck, om nationella minoriteter eller om papperslösa.

Att inte lämna någon utanför innebär således att arbete och insatser behöver ske på många olika plan i samhället. En likvärdig skola och utbildning verkar vara en stark skyddsfaktor i förhållande till fler av de

undersökta områdena. Synliggörandet av utsattheten i olika grupper i befolkningen kan också bidra till en bättre förståelse för mekanismerna bakom sårbarhet på ett mer generellt plan. Att utveckla statistiken kan vara komplicerat, resurskrävande och ta tid, men är en möjlighet i sammanhanget.

Referenser

2014 års demokratiutredning (2015) *Låt fler forma framtiden – Forskarantologi* (SOU 2015:96) Tillgänglig:
<https://data.riksdagen.se/fil/42ED1EEC-E5F7-4615-B57D-7523EF33563E>

Allmänna barnhuset (2017), *Våld mot barn – En nationell kartläggning*, Stockholm: Allmänna barnhuset.

Allmänna barnhuset (2020), *Multiutsatta barn – Om barn som utsätts för flera typer av barnmisshandel*, Stockholm: Allmänna barnhuset.

Arbetsmiljöverket (2020) *Osund konkurrens*
<https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/osund-konkurrens> [2020-09-15]

Barnombudsmannen (2019), *Vem bryr sig – när samhället blir förälder. Barns röster om att växa upp i den sociala barnavården*.
<https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument-for-nedladdning/publikationer/vem-bryr-sig-ar19-las.pdf> [2020-10-15]

Berg och Oscarsson (2015) *20 år med personval*.
(Valforskningsprogrammet Rapport 2015:3) Göteborg:
Statsvetenskapliga institutionen. Tillgänglig:
<https://www.regeringen.se/contentassets/248f5718b33444cdb82160cf3112bd8e/20-ar-med-personval.pdf>

Berlin, Marie (2020). *Out of Home Care and Educational Outcomes*. Diss. Stockholms Universitet. Stockholm. Tillgänglig: <http://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1421617&dsid=3492>

Bhatti, Y., Hansen, K., (2012) *Leaving the Nest and the Social Act of Voting: Turnout among First-Time Voters*. Journal of Elections, Public Opinion and Parties, Vol. 22, No. 4, ss.380–406. Tillgänglig:
http://www.kaspermhansen.eu/Work/JEPOP_Bhatti&Hansen_2012_young.pdf

Brandén, Maria (2018). *Grannskapseffekter. En forskningsöversikt om boendesegregation och bostadsområdets betydelse*. Landsorganisationen i Sverige. Tillgänglig:
https://www.lo.se/start/lo_fakta/grannskapseffekter [2020-09-10]

Brottsförebyggande rådet (Brå) (2015). *Skjutningar 2006 och 2014 – omfattning, spridning och skador* (Kortanalys 7/2015) Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Tillgänglig:

https://bra.se/download/18.31d7ffa1504bbffea044822/1447769941578/2015_Skjutningar%202006%20och%202014.pdf [2020-09-17]

Brottsförebyggande rådet (Brå) (2018a), *Skolundersökningen om brott 2017 – Om utsatthet och delaktighet i brott*, Rapport 2018:15, Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (Brå) (2018b), *Självrapporterad utsatthet för hatbrott – Analys från Nationella trygghetsundersökningen 2006-2007*, Rapport 2018:10, Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (Brå) (2018c) *Utvecklingen i socialt utsatta områden i urban miljö 2006–2017. En rapport om utsatthet, otrygghet och förtroende utifrån Nationella trygghetsundersökningen*. (Rapport 2018:9) Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Tillgänglig: https://bra.se/download/18.7f57ba351641b9cdc3d3859/1530102465497/2018_9_Utvecklingen_i_socialt_utsatta_omraden_i_urban_miljo_2006%E2%80%932017.pdf [2020-09-17]

Brottsförebyggande rådet (Brå) (2019a), *Tystnadskulturer – En studie om tystnad mot rättsväsendet*, Rapport 2019:10, Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (Brå) (2019b), *Våldtäkt från anmälan till dom – En studie av rättsväsendets arbete med våldtäktsärenden*, Rapport 2019:9, Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (Brå) (2019c) *Dödligt våld i Sverige 1990–2017. Omfattning, utveckling och karaktär*. (Rapport 2019:6) Stockholm: Brottsförebyggande rådet. https://bra.se/download/18.62c6cfa2166eca5d70e1dc50/1560341522859/2019_6_Dodligt_vald_i_Sverige_1990_2017.pdf [2020-09-17]

Brottsförebyggande rådet (Brå) (2019d), *Indikatorer på sexualbrottsutvecklingen 2005-2017*, Rapport 2019:5, Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (Brå) (2020a), *Konstaterade fall av dödligt våld – En granskning av anmält dödligt våld 2019*, Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (Brå) (2020b), *Nationella trygghetsundersökningen, uppföljningsintervjuer 2019 – En resultatredovisning*, NTU kortanalys 3/2020. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (Brå) (2020c), *Sök statistik över anmälda brott*, <http://statistik.bra.se/solwebb/action/index> [eget uttag ur databas den 2020-09-24].

Brottsförebyggande rådet (Brå) (2020d), *Dödligt våld i den kriminella miljön 2005-2017*, Rapport 2020:4, Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (Brå) (2020e), *Nationella trygghetsundersökningen, uppföljningsintervjuer 2019 – En teknisk beskrivning och kvalitetsbedömning*, NTU kortanalys 2/2020. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet (Brå) (2020f). *Fortsatta konsekvenser av pandemin i Brås preliminära statistik över anmälda brott i juli 2020*. (Brå-916). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin, Region Stockholm (CES), 2020. *Coronapandemin och psykisk hälsa. En prognos om kort- och långsiktiga effekter*. April 2020. Tillgänglig: https://ces.sll.se/globalassets/verksamheter/forskning-och-utveckling/centrum-for-epidemiologi-och-samhallsmedicin/folkhalsoguiden/rapporter-och-faktablad/coronapandemin-och-psykisk-halsa---en-prognos-om-kort--och-langsiktiga-effekter_uppdaterad-2020-04-28.pdf

Chaix, B., et al. (2006). *Children's exposure to nitrogen dioxide in Sweden: investigating environmental injustice in an egalitarian country*. Journal of Epidemiology and Community Health 60(3), pp. 234-241.

Committee for the Coordination of Statistical Activities (CCSA) 2020. *How COVID-19 is changing the world: a statistical perspective*. Tillgänglig: <https://unstats.un.org/unsd/ccsa/documents/covid19-report-ccsa.pdf>

Corcoran, P, Nagar, A, (2010). *Suicide and marital status in Northern Ireland*. Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology 2010; 45(8): 795–800.

Delegationen mot segregation (Delmos) (2019) *Segregationens konsekvenser för unga- Analys till regeringens ungdomspolitik*. https://www.delmos.se/wp-content/uploads/2019/12/segregationens_konsekvenser_for_unga_tillganglig.pdf [2020-09-10]

Delegationen mot segregation (Delmos) (2020a) *En demokrati för alla?* https://www.delmos.se/wp-content/uploads/2020/03/en_demokrati_for_alla_tillganglig.pdf [2020-09-10]

Delegationen mot segregation (Delmos) (2020b). *Delmos bygger system för att följa upp segregationens utveckling*. <https://www.delmos.se/aktuellt/nyheter/delmos-bygger-system-for-att-folja-upp-segregationens-utveckling/> [2020-10-16]

Drefahl, S., Wallace, M., Mussino, E. et al. (2020). *A population-based cohort study of socio-demographic risk factors for COVID-19 deaths in Sweden*. I Nat Commun 11, 5097. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1038/s41467-020-18926-3>

Erlangsen, A, Drefahl, S, Haas, A, et al. (2020). *Suicide among persons who entered same-sex and opposite-sex marriage in Denmark and Sweden, 1989–2016: a binational, register-based cohort study*. Journal of Epidemiology and Community Health 2020; 74: 78–83

Europeiska jämställdhetsinstitutet (EIGE) (2018), *Trafficking for sexual exploitation: a gendered crime*, <https://eige.europa.eu/news/trafficking-sexual-exploitation-gendered-crime> [citerad 2020-09-17].

Finansdepartementet (2015) *Förordning (SFS nr 2015:216) om trafikbuller vid bostadsbyggnader*

Finansdepartementet (2018) *En kommitté för ökad ekonomisk jämlikhet* Kommittédirektiv (Dir. 2018:74) Stockholm: Regeringskansliet

Finansdepartementet (2020) *Budgetpropositionen för 2020* (Studiestöd) (Prop. 2019/20:1) Utgiftsområde 15. Stockholm: Regeringskansliet.

Folkhälsomyndigheten (2015). *Folkhälsomyndighetens återrapportering av regeringsuppdrag angående fördjupad studie om romska flickors och kvinnors livssituation och hälsa*. Tillgänglig: <http://motesplatsocialhallbarhet.se/contentassets/c2e304c0bdd74e5898b6ac78d1fc9a37/ru-romska-flickors-kvinnors-halsa.pdf> [2020-10-16]

Folkhälsomyndigheten (2016). *Slutrapportering av regeringsuppdrag inom ramen för "En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016"*. (Dnr 00599/2014). Folkhälsomyndigheten. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/a9f9f81fd47c40ecb2241b5d2658bfe2/slutrapport-funktionshindersuppdraget-2011-2016.pdf> [2020-10-16]

Folkhälsomyndigheten (2017a), *Sexualitet och hälsa bland unga i Sverige. UngKAB15 – En studie om kunskap, attityder och beteende bland unga 16–29 år*.

Folkhälsomyndigheten (2017b). *Miljöhälsorapport 2017*. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/m/miljohalsorapport-2017/> [2020-07-01]

Folkhälsomyndigheten (2018a). *Ojämligheter i psykisk ohälsa*. Kunskapssammanställning.

Folkhälsomyndigheten (2018b), *Personer som har sex mot ersättning*, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/sexuell-halsa-hivprevention/hiv-och-sti-prevention/kunskapsstod-och->

uppföljning-hivsti/preventionsgrupper/personer-som-har-sex-mot-ersattning/ [citerad 2020-06-08].

Folkhälsomyndigheten (2018c), *Sexualitet och hälsa bland unga och unga vuxna inom statlig institutionsvård – En studie om kunskap, attityder och beteende bland unga och unga vuxna 16-29 år*.

Folkhälsomyndigheten (2018d). *Nationella folkhälsoenkäten, nationella och regionala resultat*. Tillgänglig: http://fohm-app.folkhalsomyndigheten.se/Folkhalsodata/pxweb/sv/B_HLV/B_HLV_i_Miljohals_Buller/ [2020-07-01]

Folkhälsomyndigheten (2018e). *Hälsoekonomisk analys av TBE-vaccination i Stockholms läns landsting (SLL)*. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/h/halsoekonomisk-analys-av-tbe-vaccination-i-stockholms-lans-landsting-sll/> [2020-07-01]

Folkhälsomyndigheten (2018f), *Ökad dödlighet under sommarens varmebolja* [pressmeddelande]. 6 dec 2018. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2018/december/okad-dodlighet-under-sommarens-varmebolja/>

Folkhälsomyndigheten (2019a). *Skolbarns hälsovanor 2017/18*. (Grundrapport).

Folkhälsomyndigheten (2019b). *Hur mår personer med finländskt ursprung?* Delarbete inom Folkhälsomyndighetens uppdrag om Sveriges nationella minoriteter.

Folkhälsomyndigheten (2019c), *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) i Sverige 2017*.

Folkhälsomyndigheten (2019d), *Folkhälsopolitikens åtta målområden*, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsoarbete/folkhalsopolitiken-mal/de-atta-malomradena-inom-folkhalsopolitiken/> [citerad 2020-09-30].

Folkhälsomyndigheten (2019e). *Värme och människa i bebyggd miljö – kunskapsstöd för åtgärder som minskar hälsoskadlig värme*. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/da3f008f2fbc4d9f8424a3eb73f0d1a5/varme-manniska-bebyggd-miljo.pdf> [2020-07-01]

Folkhälsomyndigheten (2020a). *Folkhälsans utveckling. Årsrapport 2020*.

Folkhälsomyndigheten (2020b) *Dödlighet i suicid (själv mord)*. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering->

statistik/tolkad-rapportering/folkhalsans-
utveckling/resultat/halsa/suicid-sjalvmord/ [2020-10-22]

Folkhälsomyndigheten (2020c). *Högre risk för suicid bland personer som blir sjukskrivna eller arbetslösa*. (Artikelnummer: 20135)
Folkhälsomyndigheten 2020.

Folkhälsomyndigheten (2020d). *Migration, sexuell hälsa och hiv- och STI-prevention. En kartläggning av unga migranternas sexuella och reproduktiva hälsa och rättigheter i Sverige*. Folkhälsomyndigheten, 2020. (Artikelnummer 19097).

Folkhälsomyndigheten (2020e) *Beredskap vid värmebölja*. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/krisberedskap/varmeboljor/> [2020-07-01]

Folkhälsomyndigheten (2020f). *Demografisk beskrivning av bekräftade covid-19 fall i Sverige 13 mars-7 maj 2020*. (Artikelnummer: 20096).

Folkhälsomyndigheten (2020g). *Covid-19-pandemins tänkbara konsekvenser på folkhälsan*. 24 juni 2020

Folkhälsomyndigheten (2020h). *Förekomst av covid-19 i olika yrkesgrupper*. (Artikelnummer: 20099)

Folkhälsomyndigheten (2020i). *Exempel på åtgärder för att minska spridning av covid-19 på särskilda boenden för äldre*. (Artikelnummer: 20073)

Folkhälsomyndigheten (2020j). *Bekräftade fall i Sverige – daglig uppdatering*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/statistik-och-analyser/bekraftade-fall-i-sverige/> [2020-09-17].

Folkhälsomyndigheten (2020k). *Hälsorapport. Resultat maj 2020*. <https://halsorapport.se/sv/resultat/resultat-maj-2020/> [2020-10-17].

Folkhälsomyndigheten (u.d). *Tick Borne Encephalitis (TBE)*. Tillgänglig: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/folkhalsorapportering-statistik/statistik-a-o/sjukdomsstatistik/tick-borne-encephalitis-tbe/> [2020-07-01]

Funktionsrätt Sverige (2020), *Funktionsrätt Sverige & Novus*. Tillgänglig: <https://funktionsratt.se/wp-content/uploads/2020/09/Novusrapport-Funktionsratt-Sverige-sommaren-2020.pdf> [2020-10-17]

Furberg, M., Evengård, B. & Nilsson, M. (2011). *Facing the limit of resilience: perceptions of climate change among reindeer herding Sami in Sweden*, Global Health Action, 4:1, 8417. Tillgänglig: 10.3402/gha.v4i0.8417

Förenta Nationerna (FN) (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. (A/RES/70/1) På svenska från: https://www.regeringen.se/49c2e4/globalassets/regeringen/dokument/fi nansdepartementet/agenda-2030/att-forandra-var-varld_agenda-2030-for-en-hallbar-utveckling.png.pdf

Företagarna (2020). *Coronakrisen. Företagarna om regeringens krisåtgärder och behovet av en återstart på företagets villkor*. September 2020 Tillgänglig: https://www.foretagarna.se/contentassets/cfa459efc1524e4b8db484c4dab4c386/rapport_coronakrisen_webb.pdf

GD-forum (2020) *Nyhetsbrev 30 april 2020*

Glauber, R. 2013. *Wanting more but working less: Involuntary part-time employment and economic vulnerability*. University of New Hampshire, Carsey Institute. Issue Brief no. 64.

Gruzieva et al. (2020). *Utomhusluften i Stockholms län - Exponering, utsatta grupper och besvär*. Rapport från Centrum för arbets- och miljömedicin 2020:04. Tillgänglig: <http://www.imm.ki.se/Datavard/Rapporter/Utomhusluften%20i%20Stoc kholms%20lan%20%E2%80%93%20Exponering,%20utsatta%20grupper %20och%20besvar.pdf> [2020-07-01]

Hansson, E., Albin, M., Rasmussen, M. & Jakobsson K. 2020. *Stora skillnader i överdödlighet våren 2020 utifrån födelseland*. Läkartidningen. 2020;117:20113

Hansson, E. och Jakobsson. K. 2020. *Covid-19 i trångbodda förorter och på äldreboende - Samverkande strukturella faktorer?* Samhällsmedicin och folkhälsa, Göteborgs universitet. (Rapportserie AMM 1:2020). Tillgänglig: <http://hdl.handle.net/2077/64124>

Holmström, C., Plantin, L., Green, E. & Stjärnhagen, O. (2020), *Sexuell och Reproaktiv Hälsa och Rättigheter för personer som har sex mot ersättning*, Malmö universitet, Holmbergs, Malmö.

Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) (2018). *Forskningsöversikt om de långsiktiga effekterna av att gå i förskolan* (Meddelande 2018-12-06) Tillgänglig: <https://www.ifau.se/sv/Press/Meddelanden/forskningsoversikt-om-de-langsiktiga-effekterna-av-att-ga-i-forskola/> [2020-08-20].

International Labour Organisation (ILO) (2019), *Convention 190. Convention concerning the elimination of violence and harassment in the world of work*. International Labour Office - Geneva: ILO, 2019.

International Labour Organisation (ILO) (2020a). *Youth & COVID-19: Impacts on jobs, education, rights and mental well-being*. International Labour Office – Geneva: ILO, 2020

International Labour Organisation (ILO) (2020b). *Global Employment Trends for Youth 2020: Technology and the future of jobs*. International Labour Office – Geneva: ILO, 2020

IVL Svenska Miljöinstitutet (IVL) (2018). *Quantification of population exposure to NO₂, PM_{2.5} and PM₁₀ and estimated health impacts*. Tillgänglig: <https://www.ivl.se/download/18.2aa26978160972788071cafe/1529073450199/C317%20Quantification%20of%20population%20exposure%202015.pdf> [2020-07-01]

Jämställdhetsmyndigheten (2020a), *Arbete pågår – Indikationer, del II av återrapportering av regleringsbrevsuppdrag*, (Rapport 2020:1, Göteborg.)

Jämställdhetsmyndigheten (2020b), *Arbete pågår – En barnrättslig analys, del III av återrapportering av regleringsbrevsuppdrag*, Rapport 2020:1, Göteborg.

Jämställdhetsmyndigheten & Myndigheten för delaktighet (2019). *Ekonomisk jämställdhet för kvinnor med funktionsnedsättning - Kartläggning av utmaningar för att nå det andra jämställdhetspolitiska delmålet*. (Rapport 2019:5 & Rapport 2019:8). <https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/files/2019/04/2019-8-ekonomisk-jamstalldhet-for-kvinnor-med-funktionsnedsattning.pdf> [2020-10-14]

Kaiser, N., Sjölander, P., Edin Liljegren, A., Jacobsson, L. & Salander Renberg, E. (2010). *Depression and anxiety in the reindeer-herding Sami population of Sweden*, International Journal of Circumpolar Health, 69:4, 383-393, DOI: 10.3402/ijch.v69i4.17674

Kommissionen för jämlik hälsa (2017) *Nästa steg på vägen mot en mer jämlik hälsa – Förslag för ett långsiktigt arbete för en god och jämlik hälsa*. Slutbetänkande. (SOU 2017:47).

Kulturdepartementet (2016), *Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott*. (Bilaga till beslutsärende) Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/4aee39/contentassets/0be1b45cd781476494e91d92824deb4d/nationell-plan-mot-rasism-liknande-former-av-fientlighet-och-hatbrott>

Kulturdepartementet (2018) *Regeringens långsiktiga strategi för att minska och motverka segregation*. (Ku2018/01462/D.) <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2018/07/regeringens-langsiktiga-strategi-for-att-minska-och-motverka-segregation/> [2020-10-07]

Löf, A., Sandström, P., Stinnerbom, M., Baer, K., och Sandström, C. (2012). *Renskötsel och klimatförändring - Risker, sårbarhet och anpassningsmöjligheter i Vilhelmina norra sameby*. (Forskningsrapport 2012:4) Umeå universitet: Statsvetenskapliga institutionen Tillgänglig: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:552672/FULLTEXT02.pdf>

Ma, L., Hagqvist, C., Kleppang, A.L., (2020). *Leisure time physical activity and depressive symptoms among adolescents in Sweden*. BMC Public Health 2020; 20: 997, Tillgänglig: <https://doi.org/10.1186/s12889-020-09022-8>.

Masocco, M, Pompili, M, Vichi, M, et al. (2008). *Suicide and marital status in Italy*. Psychiatric Quarterly 2008; 79(4): 275–285.

Myndigheten för delaktighet (2017), *Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning – Utvecklingsområden till den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor*.

Myndigheten för vård och omsorgsanalys (2019), *Omotiverat olika. Socioekonomiska och regionala skillnader i cancervården*. Rapport 2019:8. Tillgänglig: <https://www.vardanalys.se/wp-content/uploads/2019/12/Omotiverat-olika-rapport-2019-8-webb.pdf> [2020-10-15]

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), Uppsala universitet, *Ämnesguider om våld* <https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/> [citerad 2020-07-14].

Naturvårdsverket. (2013). *Tillgängliga natur- och kulturområden*. Tillgänglig: <https://naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/6500/978-91-620-6562-1/> [2020-10-14]

Naturvårdsverket (2017). *Resultat från bullerkartläggning enligt förordningen för omgivningsbuller*. Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Manniska/Buller/Resultat-fran-bullerkartlaggning-enligt-forordningen-for-omgivningsbuller/> [2020-07-01]

Naturvårdsverket (2019). *Friluftsliv 2018 - Nationell undersökning av svenska folkets friluftsvanor*. (Rapport 688). Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6887-5.pdf?pid=24513> [2020-07-01]

Nilsson, Doris och Tingberg, Björn (2020), *Kunskapsöversikt om försummelse*, Barnafrid, Linköpings universitet.

Näringsdepartementet (2006) *Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken* (Prop. 2005/06:155) Stockholm: Regeringskansliet <https://www.riksdagen.se/sv/dokument->

lagar/dokument/proposition/makt-att-forma-samhället-och-sitt-eget-liv---nya_GT03155/html

Ogen, Y. (2020) *Assessing nitrogen dioxide (NO₂) levels as a contributing factor to coronavirus (COVID-19) fatality*, Science of The Total Environment, Volume 726, 15 July 2020.

Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) (2018), *Good Jobs for All in a Changing World of Work. The OECD Jobs Strategy*. Paris: OECD Publishing.
<https://doi.org/10.1787/9789264308817-en>

Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) (2020a), *OECD Economic Outlook*, Volume 2020 Issue 1 : Preliminary version.

Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) (2020b), *Covid-19: Protecting people and societies*.

Oscarsson, H. & Holmberg, S. (2013) *Nya svenska väljare*. Stockholm: Norstedts juridik

Oudin Åström, D., Åström, C., Forsberg, C., Vicedo-Cabrera, A. M., Gasparrini, A., Oudin, A., Sundquist, K. (2020). *Heat wave-related mortality in Sweden: A case-crossover study investigating effect modification by neighbourhood deprivation*. Scandinavian Journal of Public Health, 2020; 48: 428–435.

Persson et al. (2018). *Inverse associations between neighborhood socioeconomic factors and green structure in urban and suburban municipalities of Stockholm County*. Landscape and Urban Planning. 179, November 2018, p.103–106.

Polismyndigheten (2017) *Utsatta områden – Social ordning, kriminell struktur och utmaningar för polisen*. Nationella operativa avdelningen
<https://polisen.se/aktuellt/publikationer/?requestId=1600438774449&lpmf.cat=436&lpmf.cat=447> [2020-09-17]

Polismyndigheten (2018) *Promemoria: Förslag på åtgärder för att bryta utvecklingen när det gäller allmän ordning och säkerhet framför allt med koppling till utsatta områden*. (Dnr A598.518/2018)
<https://polisen.se/aktuellt/publikationer/?requestId=1600438744273&lpmf.cat=436&lpmf.cat=577> [2020-09-17]

Ramboll (2020) *Kunskapsöversikt om boendesegregation*
<https://www.delmos.se/wp-content/uploads/2020/06/Kunskapsöversikt-om-boendesegregation-2020.pdf> [2020-09-10]

Regeringen, Utrikesdepartementet & Miljödepartementet (2020), *Sweden and the leaving no one behind principle - Nationally and Globally*.

Tillgänglig:

<https://www.regeringen.se/4a0608/contentassets/065544993ab14eeda61f8ac67cc3817c/sweden-and-the-leave-no-one-behind-principle-pa-engelska> [2020-10-28]

Regeringskansliet (2016) *Promemoria: Långsiktigt reformprogram för minskad segregation år 2017–2025*

<https://www.regeringen.se/49480b/contentassets/94760eec95e04a45b0a1e462368b0095/langsiktigt-reformprogram-for-minskad-segregation-ar-2017-2025.pdf> [2020-09-10]

Regeringskansliet (2018) *Regeringens långsiktiga strategi för att minska och motverka segregation*

<https://www.regeringen.se/49feff/contentassets/a29a07890ec24acd900f5156fbf45f08/regeringens-langsiktiga-strategi-for-att-minska-och-motverka-segregation.pdf> [2020-10-16]

Riksförbundet Attention (2020) *”Rutinerna slås sönder och plötsligt står vi helt utan stöd” – En undersökning om hur Covid-19 påverkar situationen för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) och deras anhöriga*. Rapport Riksförbundet Attention april 2020.

Rädda Barnen (2020) *Protect a generation. The impact of Covid-19 on children's lives*. Save the Children International. Tillgänglig:

<https://resourcecentre.savethechildren.net/library/protect-generation-impact-covid-19-childrens-lives>

Sametinget (2016). *Kunskapssammanställning om samers psykosociala ohälsa*. Tillgänglig:

https://www.sametinget.se/rapport_psykosocial_ohalsa [2020-10-14]

Settersten, R. Bernardi, L. Härkönen, J. Antonucci, TC. Dykstra, PA. et al. 2020. *Understanding the effects of Covid-19 through a life course lens*. Advances in Life Course Research. 45: 100360

<https://doi.org/10.1016/j.alcr.2020.100360>

Skolinspektionen (2019). *Regelbunden tillsyn 2019*.

<https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter-statistik/statistik/statistik-om-regelbunden-tillsyn/regelbunden-tillsyn-2019/> [2020-09-29]

Skolverket (2017). *Elever och skolenheter i grundskolan läsåret 2016/17*. (PM Dnr 2016:1320). Skolverket.

Skolverket (2018a). *Deltagande i förskola*. (Rapport Dnr 2018:12). Skolverket.

Skolverket (2018b). *Analyser av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor*. (Rapport 467). Skolverket.

Skolverket (2018c). *Attityder till skolan 2018*. (Rapport 479). Skolverket.

Skolverket (2018d). *Elever och skolenheter i grundskolan läsåret 2017/18*. (PM Dnr 2018:600). Skolverket.

Skolverket (2019). *Elever och skolenheter i grundskolan läsåret 2018/19*. (PM Dnr: 2018:1562). Skolverket.

Skolverket (2020a). *Betyg och stöd från årskurs 6 till 9, 2017 – 2019*. (PM Dnr: 2020:1158). Skolverket

Skolverket (2020b). *Elever i grundsärskola läsåret 2019/20*. (PM Dnr:2019:388). Skolverket.

Skolverket (2020c). *Elever i specialskolan läsåret 2019/20*. (PM Dnr:2019:389). Skolverket.

Skolverket (2020d). Grundskolan – Elever – Riksnivå Tabell 8 G: *Elever berättigade till och deltagande i undervisning i minoritetsspråk läsåret 2019/20* Tillgänglig:
<https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning?sok=SokC&omrade=Skolor%20och%20elever&lasar=2019/20&run=1> [2020-09-03]

Slunge, D. (2015). *The Willingness to Pay for Vaccination against Tick-Borne Encephalitis and Implications for Public Health Policy: Evidence from Sweden*. PLoS ONE 10(12): e0143875.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0143875>

Socialdepartementet (2016/2017), *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*. (Regeringens skrivelse 2016/17:10)

Socialdepartementet (2018) *God och jämlik hälsa – en utvecklad folkhälsopolitik* (Prop. 2017/18:249). Stockholm: Regeringskansliet

Socialstyrelsen (2009), *Nationella indikatorer för god vård*. Hälso- och sjukvårdsövergripande indikatorer. Indikatorer i Socialstyrelsens nationella riktlinjer. Tillgänglig:
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/nationella-riktlinjer/2009-11-5.pdf> [2020-10-15]

Socialstyrelsen (2010). *Social rapport 2010*. (Artikelnr: 2010-3-11). Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2011). *Ojämlika villkor för hälsa och vård. Jämlikhetsperspektiv på hälso- och sjukvården*. (Artikelnr: 2011-12-30). Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2017), *Hemlöshet 2017 – omfattning och karaktär*. Tillgänglig: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2017-11-15.pdf> [2020-10-19]

Socialstyrelsen (2018a). *Öppna jämförelser 2017. En god vård? Övergripande uppföljning utifrån sex frågor om hälso- och sjukvårdens resultat*. (Artikelnr: 2018-1-4). Tillgänglig: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/oppna-jamforelser/2018-1-4.pdf>

Socialstyrelsen (2018b), *Förslag på indikatorer för uppföljning av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor – Slutredovisning av ett regeringsuppdrag*. Deluppdrag 1. (Artikelnr: 2018-3-21). Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2019a). *Psykiatrisk vård och behandling till barn och unga*. Öppna jämförelser 2019. (Artikelnr: 2019-12-6475)

Socialstyrelsen (2019b), *Utvecklad nationell uppföljning av hälso- och sjukvården*. Tillgänglig: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-4-17.pdf> [2020-10-15]

Socialstyrelsen (2019c), *Ett liv utan våld och förtryck – slutredovisning av uppdraget om att genomföra en nationell kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck*. (Artikelnr: 2019-3-17)

Socialstyrelsen (2019d). *Öppna jämförelser 2019 – placerade barns utbildning och hälsa*. (Artikelnr. 2019-11-21)

Socialstyrelsen (2020a), *Öppna jämförelser 2020. Sex frågor om vården. Övergripande indikatorbaserad uppföljning av hälso- och sjukvårdens resultat*. Tillgänglig: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/oppna-jamforelser/2020-1-6544.pdf> [2020-10-15]

Socialstyrelsen (2020b), *Arbetsätt för jämlik vård - Redovisning av metodutvecklingsprojekt på Socialstyrelsen*. Tillgänglig: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2020-2-6636.pdf> [2020-10-29]

Socialstyrelsen (2020c). *Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning*. Lägesrapport 2020. (Artikelnr: 2020-3-6686)

Socialstyrelsen (2020d). *Uppdatering av uppdrag om riskgrupper*. (Artikelnr: 2020-06-02)

Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) (2019). *Barnpanelsrapporten*. (Rapport Artikelnr. 00915). SPSM.

Statens folkhälsoinstitut (2009). *Grönområden för fler – en vägledning för bedömning av närhet och attraktivitet för bättre hälsa*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut. Tillgänglig:

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/f5981a14af284331aa957f724bbdbcf4/r2009-2-gronomraden-for-fler.pdf> [2020-07-01]

Statens folkhälsoinstitut (2010). *Hur mår Sveriges nationella minoriteter? Kartläggning av hälsosituationen bland de nationella minoriteterna samt förslag till förebyggande och hälsofrämjande åtgärder*. Östersund: Statens folkhälsoinstitut. Tillgänglig:

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/f5981a14af284331aa957f724bbdbcf4/r2009-2-gronomraden-for-fler.pdf>:

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2015). *Tätortsbefolkningens (tätorter med mer än 30 000 invånare) närhet till grönområden per tätort*. Tillgänglig:

http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_MI_MI0805_MI0805B/GrOmrBefTo37/ [2020-07-01]

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2016a). *Livslängd och dödlighet i olika sociala grupper*. Demografiska rapporter 2016:2 Tillgänglig:

<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningsframskrivningar/befolkningsframskrivningar/pong/publikationer/sveriges-framtida-befolkning-2020-2070/>

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2016b) *Demokratins representanter – en studie av representativitet, delaktighet och syn på uppdraget*.

Demokratistatistisk rapport 23. Tillgänglig:

https://www.scb.se/contentassets/4e30d61fcc8847b1abf35141241f5da1/me0107_2014a01_br_me09br1603.pdf

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2017) *Om statistikbaserad uppföljning av Agenda 2030 – Slutrapport av uppdrag till Statistiska centralbyrån om statistikbaserad analys av Sveriges genomförande av Agenda 2030*.

Tillgänglig:

https://scb.se/contentassets/b728ff73802041aea5b104c38a7ed2a6/mi1303_2017a01_br_x41br1702.pdf

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2018a). *Skilda världar? Det demografiskt delade Sverige*. Demografiska rapporter 2018:2. Tillgänglig:

<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningsframskrivningar/demografisk-analys/pong/publikationer/skilda-varldar--det-demografiskt-delade-sverige/>

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2018b), *Statistik om personer med funktionsnedsättning*, tabeller 2016-2017, Tabeller från SCB:s

undersökningar av levnadsförhållanden (ULF/SILC) år 2016-2017,

Tillgänglig: [https://scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-](https://scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden/levnadsforhallanden/undersokningarna-av-)

[amne/levnadsforhallanden/levnadsforhallanden/undersokningarna-av-](https://scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden/levnadsforhallanden/undersokningarna-av-)

levnadsförhållanden-ulf-silc/pong/tabell-och-diagram/statistik-om-personer-med-funktionsnedsättning/tabeller-2016-2017/ [2020-09-22].

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2018c) *Svagt etablerad – en utsatt grupp när arbetsmarknaden omvandlas*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2018/svagt-etablerad--en-utsatt-grupp-nar-arbetsmarknaden-omvandlas/>

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2018d) *Levnadsförhållanden 1980-2016 – ett urval av indikatorer*. Tillgänglig: https://www.scb.se/contentassets/21dab51c868242c4800f01d58cbfc914/le0101_1980i16_sm_lebr1801.pdf

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2019), *Genomförandet av Agenda 2030 i Sverige - Statistisk lägesbild 2019*. Tillgänglig: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/miljoekonomi-och-hallbar-utveckling/indikatorer-for-hallbar-utveckling/pong/publikationer/uppfoljning-av-agenda-2030/>

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2020a). *Sveriges framtida befolkning 2020–2070*. Statistiska meddelanden BE18. Tillgänglig: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningsframskrivningar/befolkningsframskrivningar/pong/publikationer/sveriges-framtida-befolkning-2020-2070/>

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2020b). *Svag ökning i medellivslängd för ensamstående kvinnor med låg utbildningsnivå*. Statistiknyhet från SCB, Tillgänglig: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningsframskrivningar/demografisk-analys/pong/statistiknyhet/aterstaende-medellivslangd-efter-utbildningsniva/> [2020-05-28]

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2020c). *Undersökningen av barns levnadsförhållanden*. Tillgänglig: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden/levnadsforhallanden/undersokningarna-av-barns-levnadsforhallanden/pong/tabell-och-diagram/barn-som-ofta-ar-stressade-p.g.a.-laxor-och-prov-2018-2019/> [2020-08-20].

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2020d) *Uppväxtvillkor för barn med utländsk bakgrund*. (Demografiska rapporter 2020:3) Tillgänglig: https://www.scb.se/contentassets/ed22f1c0a03e4ee199bad44cc32162e0/le0102_2020a01_br_be51br2003.pdf [2020-08-31]

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2020e) *Valdeltagande Europaparlamentsvalet 2019*. ME09 – Demokratistatistik Tillgänglig: https://www.scb.se/contentassets/f3c7abb4787e4e47b6f3e97d4e785870/me0110_2020a01_br_me09br2003.pdf

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2020f) *Valda av folket*, Demokratistatistisk rapport 25. Tillgänglig: https://www.scb.se/contentassets/a522aef5d2d14f58a8abdec6c929805a/me0107_2002i2018_br_me09br2001.pdf

Statistiska Centralbyrån (SCB)(2020g). *Nationalräkenskaper, 2:a kvartalet 2020*. Tillgänglig: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/nationalrakenskaper/nationalrakenskaper/nationalrakenskaper-kvartals-och-arsberakningar/>

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2020h) *Arbetskraftsundersökningarna (AKU)*. Tillgänglig: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/arbetskraftsundersokningar/arbetskraftsundersokningarna-aku/>

Statistiska Centralbyrån (SCB) (2020i), *På tal om kvinnor och män 2020*. Tillgänglig: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden/jamstalldhet/jamstalldhetsstatistik/pong/publikationer/pa-tal-om-kvinnor-och-man.-lathund-om-jamstalldhet-2020/>

Stockholms universitet (2019). *Årsredovisning 2019*. Stockholm: Stockholms universitet.

Stroh, E., et al. (2005). *Are associations between socio-economic characteristics and exposure to air pollution a question of study area size? An example from Scania, Sweden*. International Journal of Health Geographics. 4, 30. <https://doi.org/10.1186/1476-072X-4-30>

Sveriges kommuner och regioner (SKR) (2020). *Samverkan och förnyelse, En spaning över omställningen i hälso- och sjukvården under fem månader med corona*. Tillgänglig: <https://skr.se/download/18.3c034722172fed0fe614e13d/1593678540341/Samverkan-och-fornyelse-en-spaning-over-omstallningen.pdf>

SÖ 1971:41 (1971). Nytryck av SÖ 1971:41 *Internationell konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter*. Undertecknad av Sverige den 29 september 1967. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/sveriges-internationella-overenskommelser/1994/01/so-197141/> [2020-10-26]

Tourangeau, Roger, Edwards, Brad, Johnson, Timothy P., Wolter, Kirk M. & Bates, Nancy (red.) (2014). *Hard-to-survey populations*. New York: Cambridge University Press

Trafikverket (2016). *Metod för DALY-beräkningar i transportsektorn*. (TRV 2014/44017) WSP Tillgänglig: https://www.trafikverket.se/contentassets/e55a151c19ce438b9f12c385c086d1b3/daly_rapport_slutversion.pdf [2020-07-01]

United Nations (2020a). *Shared responsibility, global solidarity: Responding to the socio-economic impacts of COVID-19* - Mars 2020. UNSDG.

United Nations (2020b). *Policy Brief: COVID-19 and People on the Move* - June 2020. UN SG, UNSDG.

United Nations Department on Economic and social Affairs (UNDESA) (2020). *IAEG-SDGs. Sustainable Development Goal indicators website*: <https://unstats.un.org/sdgs/iaeg-sdgs/>

United Nations Development Programme (UNDP) (2018). *What does it mean to leave no one behind*. Tillgänglig: www.undp.org: <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/poverty-reduction/what-does-it-mean-to-leave-no-one-behind-.html>

United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) (2020). *Statistics for SDGs. UNECE Statswiki*: <https://statswiki.unece.org/display/SFSDG/Statistics+for+SDGs+Home>

United Nations sustainable development group (UNSDG) (2019). *Leaving no one behind: unsdg operational guide for un country teams (interim draft)*. Tillgänglig: <https://unsdg.un.org/>: <https://unsdg.un.org/sites/default/files/Interim-Draft-Operational-Guide-on-LNOB-for-UNCTs.pdf>

Universitets- och högskolerådet (2018). *Eurostudent VI. En inblick i studiesituationen för studenter med funktionsnedsättning*. (Rapport 2018:5). UHR.

Universitetskanslersämbetet (2017). *Tidiga avhopp från högskolan*. (Rapport 2017:17). UKÄ.

Universitetskanslersämbetet (2018). *Förkunskaper, social bakgrund och rekrytering till högskolan*. (Statistisk Analys 2018-03-27/5). UKÄ.

Universitetskanslersämbetet (2019). *Rekryteringen till högskolestudier – regionala och sociala faktorer påverkar*. (Statistisk Analys 2019-10-01/10). UKÄ.

Universitetskanslersämbetet (2020). *Universitet och högskolor Årsrapport 2020*. (Rapport 2020:09). UKÄ.

Utbildningsdepartementet (2016) *Saknad! Uppmärksamma eleverna frånvaro och agera*. (SOU:2016:94). Stockholm.

Utbildningsdepartementet (2017) *Nationella minoritetsspråk i skolan*. (SOU 2017:91) Stockholm: Utbildningsdepartementet

Utbildningsdepartementet (2018) Kommittédirektiv *Ökad likvärdighet genom minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning* (Dir. 2018:71) Stockholm: Regeringskansliet

Utredningen om en mer likvärdig skola (2020) *En mer likvärdig skola – minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning* Betänkande (SOU 2020:28). Stockholm

Vetenskapliga Rådet för Hållbar Utveckling (2018). *Människors hälsa i växande städer*. Tillgänglig: http://www.sou.gov.se/wp-content/uploads/2016/06/rk_26106-Vetenskapsr%C3%A5det_nov-2018_webb.pdf [2020-07-01]

Vetenskapsrådet (2018) *Svensk forskning om segregation – en kartläggning*. Tillgänglig: <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2018-06-04-svensk-forskning-om-segregation.html> [2020-09-10]

World health Organisation (WHO) (2018). *WHO Housing and health guidelines. Recommendations to promote healthy housing for a sustainable and equitable future*. World Health Organization. 23 november 2018. Tillgänglig: <https://www.who.int/publications/i/item/who-housing-and-health-guidelines>

Wu, X, R C Nethery, M B Sabath, D Braun, F Dominici (2020). *Exposure to air pollution and COVID-19 mortality in the United States: A nationwide cross-sectional study*, [Preprint] doi: <https://doi.org/10.1101/2020.04.05.20054502>

Diagram i rapporten

Figur 1. Hur lägesbilden 2020 passar in i Agenda 2030:s målstruktur	29
Diagram 1. Andel skolbarn som uppger minst två psykiska och somatiska besvär efter kön och familjens ekonomiska villkor, 2017/18	38
Diagram 2. Medelålder för avlidna efter kön, hushållstyp och utbildningsnivå jämfört med hela befolkningen räknat från 65 års ålder, 2019.....	39
Diagram 3. Andel med nedsatt psykiskt välbefinnande efter sysselsättning jämfört med andelen i befolkningen 25–64 år, 2018 .	40
Diagram 4. Döda i självmord efter kön och åldersgrupp, 2015 och 2019.....	41
Diagram 5. Andel av grupper som haft behov av vård men som avstått av ekonomiska orsaker, 2019	42
Diagram 6. Andel personer i åldern 25–64 år efter utbildningsnivå och kön, 1990-2019.....	58

Diagram 7. Andel av 15-åriga elever som uppnår minst kunskapsnivå 2 efter föräldrarnas utbildningsnivå, 2018	60
Diagram 8. Andelen som avslutat minst 3-årig gymnasieutbildning av personer i åldern 21-23 år med uppgift om utbildningsnivå efter meritvärde från årskurs 9, 2019	61
Diagram 9. Andel elever med särskilt stöd i årskurs 7, 8 och/eller 9 efter elevernas resultat i årskurs 6, elever som avslutade årskurs 9, 2017-2019	63
Diagram 10. Fördelning över högsta utbildningsnivå i procent för vuxna befolkningen i åldern 30-64 år efter funktionsnedsättning och kön, 2016-2017	68
Diagram 11. Tidsbegränsat anställda efter bakgrund, 20-64 år, 2017	71
Diagram 12. Tidsbegränsat anställda med "kallas vid behov-anställning", 20-64 år, 2019.....	72
Diagram 13. Utsatta för sexuella trakasserier på jobbet från chefer/arbetskamrater och/eller andra under de senaste 12 månaderna efter kön och ålder, 2017	80
Diagram 14. Indikatorer för ekonomisk utsatthet, 1995-2018	82
Diagram 15. Andel ekonomiskt utsatta efter indikator och befolkningsgrupp, 2018	84
Diagram 16. Andel ekonomiskt utsatta efter kön och funktionsnedsättning, 2018.....	85
Diagram 17. Genomsnittlig individuell disponibel månadsinkomst för personer 16-64 år med funktionsnedsättning med/utan självrapporterad nedsatt arbetsförmåga och övriga befolkningen, 2017.....	86
Diagram 18. Andel av befolkningen med en inkomst lägre än 60 procent av medianinkomsten, områden med socioekonomiska utmaningar och övriga områden 2011-2018.....	89
Diagram 19. Andel trångbodda enligt norm 2 i områden med socioekonomiska utmaningar och övriga områden, 16 år och äldre efter födelselandsgrupper, 2018-2019	90
Diagram 20. Valdeltagande i områden med socioekonomiska utmaningar och övriga områden, riksdagsvalet 2018	92
Diagram 21. Andel personer som besväras av lukt av bilavgaser respektive vedeldningsrök utanför bostaden, efter kommuntyp.....	96
Diagram 22. Andel som uppger att de har ganska eller mycket dålig luftkvalitet i närheten av (vänster) respektive i bostaden (höger), efter kön.....	97
Diagram 23. Andelen som upplever bullerbesvär per inkomstkvin-til (lägsta kvintilen=1, högsta kvintilen=5), 2018.....	98
Diagram 24. Andelen som upplever bullerbesvär per födelseland (grupperat), 2018	99
Diagram 25. Andelen som upplever bullerbesvär per åldersgrupp, 2018.....	99

Diagram 26. Andel personer boende i stadsmiljö (i storstäder och i större städer) som anger att grönområde på gångavstånd från bostaden saknas, efter hushållsinkomst, 2015	100
Diagram 27. Andel fall av TBE fördelat på kön och åldersgrupper, 2019.....	102
Diagram 28. Valdeltagande i riksdagsval 1973-2018	105
Diagram 29. Grupper med högst respektive lägst valdeltagande i Europaparlamentsvalet 2019 och riksdagsvalet 2018	106
Diagram 30. Grupper med högst respektive lägst medlemskap i politiska partier, 2018-2019.....	107
Diagram 31. Grupper som är mindre representerade i riksdagen jämfört med motsvarande gruppers storlek i den röstberättigade befolkningen, 2018	109
Figur 2. Covid-19 påverkar alla delmål i Agenda 2030	110
Diagram 32. Antal avlidna i covid-19 efter ålder och kön enligt dödsorsaksintyg inkomna fram till den 14 september 2020	113
Diagram 33. Andel av den totala befolkningen i grupper med sjukdomstillstånd med risk för svåra symtom vid covid-19, 2019... ..	114
Diagram 34. Andel avlidna i covid-19 efter sjukdomsgrupper enligt dödsorsaksintyg inkomna fram till den 14 september 2020	114
Diagram 35. Dödsfall bland personer (70 år eller äldre) i särskilt boende under veckorna 4 jan 2016–24 maj 2020 (ålders- och könsstandardiserade siffror).	116
Diagram 36. Dödsfall bland personer (70 år eller äldre) som inte har särskilt boende eller hemtjänst under veckorna 4 jan 2016–24 maj 2020 (ålders- och könsstandardiserade siffror).	117
Diagram 37. Arbetslöshet i befolkningen 15-64 år, efter kön och ålder i kvartal 2	120

Figurer i rapporten

Figur 1 Hur lägesbilden 2020 passar in i Agenda 2030:s målstruktur	29
Figur 2 Covid-19 påverkar alla delmål i Agenda 2030	110

Tabeller i rapporten

Tabell 1 Andel elever som är behöriga till ett yrkesprogram på gymnasieskolan av elever som avslutat årskurs 9, 2018/19	60
Tabell 2 Andel 20-åringar som har avslutat treårig gymnasieutbildning, 2019.....	65
Tabell 3 Övergångsandelar till högskolan efter betyg och föräldrarnas utbildningsnivå i årskullen födda 1994.....	66
Tabell 4 Svagt etablerade förvärvsarbetande (anställda) efter bakgrund och huvudsaklig inkomstkälla, 20-64 år, 2018	70
Tabell 5 Personer som varken arbetar eller studerar efter bakgrund och huvudsaklig inkomstkälla, 20-29 år, 2018.....	73

Tabell 6 Personer som varken arbetar eller studerar efter bakgrund och huvudsaklig inkomstkälla, 30-64 år, 2018.....	74
Tabell 7 Ej folkbokförda som fått kontrolluppgift efter näringsgren, 20-64 år, 2018	75
Tabell 8 Sjuknärvaro och orsaker till sjuknärvaro, 2017	77
Tabell 9 Sysselsatta som varit utsatta för diskriminering, efter kön, funktionsnedsättning och arbetsförmåga, 2017	78
Tabell 10 Sysselsatta som varit utsatta för diskriminering, efter födelseland, 2017	78
Tabell 11 Sysselsatta som varit utsatta för våld, hot om våld, personlig förföljelse, efter kön, funktionsnedsättning och arbetsförmåga, 2017.....	79
Tabell 12 Dödsfall till följd av exponering för NO2, PM2.5 och PM10 i utomhusluft, 2015	95

Bilagor

1. Tabeller publicerade på scb.se

<https://scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/miljoekonomi-och-hallbar-utveckling/indikatorer-for-hallbar-utveckling/>

DELMÅL	FLIK	KAPITEL
1.2 Till 2030 minst halvera den andel män, kvinnor och barn i alla åldrar som lever i någon form av fattigdom enligt nationella definitioner.		
	1.2 Låg ekonomisk standard	Ekonomisk jämlikhet
	1.2 Låg inkomststandard	Ekonomisk jämlikhet
	1.2 Långvarigt ekon bistånd	Ekonomisk jämlikhet
	1.2 Överskudsättning	Ekonomisk jämlikhet
	1.2 Ekon utsatthet, PMF	Ekonomisk jämlikhet
	1.2 Låg ekonomisk standard	Segregation
	1.2 Risk för fattigdom	Segregation
	1.2 Allvarlig materiell fattigdom	Segregation
3.2 Senast 2030 säkerställa att inga spädbarn eller barn under fem år dör av orsaker som hade kunnat förebyggas. Alla länder bör sträva efter att minska den neonatala dödligheten till högst tolv dödsfall per 1 000 levande födda och dödligheten bland barn under fem år till högst 25 dödsfall per 1 000 levande födda.		
	3.2 Spädbarnsdödlighet	Hälsa
3.3 Senast 2030 utrota epidemierna av aids, tuberkulos, malaria och försummade tropiska sjukdomar samt bekämpa hepatit, vattenburna sjukdomar och andra smittsamma sjukdomar.		
	3.3 Avlidna i covid-19	Effekterna av covid-19
	3.3 70+ i särskilt boende	Effekterna av covid-19
	3.3 70+ ej i särskilt boende	Effekterna av covid-19
3.4 Till 2030 genom förebyggande insatser och behandling minska det antal människor som dör i förtid av icke smittsamma sjukdomar med en tredjedel samt främja psykisk hälsa och välbefinnande.		
	3.4 Psyk och somatiska besvär	Hälsa
	3.4 Livslängd	Hälsa
	3.4 Självskattad häls	Hälsa
	3.4 Psykisk hälsa	Hälsa
	3.4 Självmod	Hälsa
	3.4 Buller	Miljö
	3.4 Samsjuklighet, covid-19	Effekterna av covid-19
3.5 Stärka insatserna för att förebygga och behandla drogmissbruk, inklusive narkotikamissbruk och skadligt alkoholbruk.		
	3.5 Alkoholkonsumtion	Hälsa
	3.5 Alkoholdöda	Hälsa
	3.5 Narkotikadöda	Hälsa
3.8 Åstadkomma allmän hälso- och sjukvård för alla, som även skyddar mot ekonomisk risk, tillgång till grundläggande hälso- och sjukvård av god kvalitet liksom tillgång till säkra, effektiva och ekonomiskt överkomliga grundläggande läkemedel och vaccin av god kvalitet.		
	3.8 Inte råd med vård	Hälsa

3.9 Till 2030 väsentligt minska antalet döds- och sjukdomsfall till följd av skadliga kemikalier samt föroreningar och kontaminering av luft, vatten och mark.

3.9 Dödsfall av luftföroreningar	Miljö
3.9 Luftföroreningar	Miljö
3.9 Luftkvalitet	Miljö

4.1 Senast 2030 säkerställa att alla flickor och pojkar fullbordar avgiftsfri och likvärdig grundskole- och gymnasieutbildning av god kvalitet som leder till relevanta och ändamålsenliga kunskaper.

4.1 Behörighet åk 9	Utbildning
4.1 Int kunskapsmätningar	Utbildning
4.1 Avslutad gymn	Utbildning
4.1 Stöd i åk 7 till 9	Utbildning
4.1 Elever i särskola	Utbildning
4.1 Elever i specialskola	Utbildning
4.1 Placerade barn	Utbildning
4.1 Nationella minoritetsspråk	Utbildning

4.2 Senast 2030 säkerställa att alla flickor och pojkar har tillgång till förskola av god kvalitet som ger omvårdnad och förbereder dem för att börja grundskolan.

4.2 Förskola	Utbildning
--------------	------------

4.3 Senast 2030 säkerställa alla kvinnor och män lika tillgång till yrkesutbildning och eftergymnasial utbildning, inklusive högskoleutbildning, av god kvalitet till en överkomlig kostnad.

4.3 Registrerade högskola	Utbildning
4.3 Övergång gym högsk	Utbildning

4.4 Till 2030 väsentligen öka det antal ungdomar och vuxna som har relevanta färdigheter, däribland tekniska färdigheter och yrkeskunnande, för sysselsättning, anständigt arbete och entreprenörskap.

4.4 Utbildningsnivå	Utbildning
4.4 Utbildningsnivå, PMF	Utbildning

4.a Bygga och förbättra utbildningsmiljöer som är anpassade för barn och personer med funktionsnedsättning, samt tar hänsyn till jämställdhetsaspekter och därmed erbjuder en trygg, fredlig, inkluderande och ändamålsenlig lärandemiljö för alla.

4.a Mobbning	Utbildning
4.a Stress	Utbildning

8.5 Senast 2030 uppnå full och produktiv sysselsättning med anständiga arbetsvillkor för alla kvinnor och män, inklusive ungdomar och personer med funktionsnedsättning, samt lika lön för likvärdigt arbete.

8.5 Svagt etablerade	Anständiga arbetsvillkor
8.5 Tidsbegränsat anställda	Anständiga arbetsvillkor
8.5 Kallas-vid-behov	Anständiga arbetsvillkor
8.5 Arbetslösa	Effekterna av covid-19

8.6 Till 2020 väsentligt minska den andel ungdomar som varken arbetar eller studerar.

8.6 Ej arb el stud 20-29 år	Anständiga arbetsvillkor
8.6 Ej arb el stud 30-64 år	Anständiga arbetsvillkor

8.8 Skydda arbetstagarnas rättigheter och främja en trygg och säker arbetsmiljö för alla arbetstagare, inklusive arbetskraftsinvandrare, i synnerhet kvinnliga migranter, och människor i otrygga anställningar.

8.8 Arbetskraftsinvandrare	Anständiga arbetsvillkor
8.8 Sjuknärvaro	Anständiga arbetsvillkor
8.8 Diskriminering, PMF	Anständiga arbetsvillkor
8.8 Diskriminering, födelseland	Anständiga arbetsvillkor
8.8 Hot och våld på arbetet	Anständiga arbetsvillkor

8.8 Sexuella trakasserier på arbetet	Anständiga arbetsvillkor
10.2 Till 2030 möjliggöra och verka för att alla människors, oavsett ålder, kön, funktionsnedsättning, ras, etnicitet, ursprung, religion eller ekonomisk eller annan ställning, blir inkluderade i det sociala, ekonomiska och politiska livet.	
10.2 Tillhör politiskt parti	Segregation
10.2 Politiska diskussioner	Segregation
10.2 Politiska partier, grupper	Beslutsfattande
11.1 Senast 2030 säkerställa tillgång för alla till fullgoda, säkra och ekonomiskt överkomliga bostäder och grundläggande tjänster samt rusta upp slumområden.	
11.1 Trångboddhet	Segregation
11.2 Senast 2030 tillhandahålla tillgång till säkra, ekonomiskt överkomliga, tillgängliga och hållbara transportsystem för alla. Förbättra trafiksäkerheten, särskilt genom att bygga ut kollektivtrafiken, med särskild uppmärksamhet på behoven hos människor i utsatta situationer, kvinnor, barn, personer med funktionsnedsättning samt äldre personer.	
11.2 Kollektivtrafik	Segregation
11.7 Senast 2030 tillhandahålla universell tillgång till säkra, inkluderande och tillgängliga grönområden och offentliga platser, i synnerhet för kvinnor och barn, äldre personer och personer med funktionsnedsättning.	
11.7 Avstått att gå ut	Segregation
11.7 Tillgång till grönområde	Miljö
11.7 Grönområde inom gångavstånd	Miljö
13.1 Stärka motståndskraften mot och förmågan till anpassning till klimatrelaterade faror och naturkatastrofer i alla länder.	
13.1 Fall av TBE	Miljö
16.7 Säkerställa ett lyhört, inkluderande, deltagandebaserat och representativt beslutsfattande på alla nivåer.	
16.7 Valdeltagande, grupper	Segregation
16.7 Valdeltagande	Beslutsfattande
16.7 Valdeltagande, grupper	Beslutsfattande
16.7 Rep riksdagen, grupper	Beslutsfattande

2. Sammansättning av extern arbetsgrupp

Arbetsmarknadsdepartement

Barnombudsmannen

Folkhälsomyndigheten

Försäkringskassan

Jämställdhetsmyndigheten

Kulturanalys

Myndigheten för delaktighet

Skolverket

Specialpedagogiska skolmyndigheten

Socialstyrelsen

Systembolaget

SCB beskriver Sverige

Statistikmyndigheten SCB förser samhället med statistik för beslutsfattande, debatt och forskning. Vi gör det på uppdrag av regeringen, myndigheter, forskare och näringsliv. Vår statistik bidrar till en faktabaserad samhällsdebatt och väl underbyggda beslut.